

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra archeologie

Poloha a podoba popravišť na Královéhradecku
Bakalářská práce

Autor: Nikola Vondráčková
Studijní program: B7109 Archeologie
Studijní obor: Archeologie
Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Drnovský, Ph.D.

Hradec Králové, 2017

Zadání bakalářské práce

Autor: Nikola Vondráčková

Studium: F14BP0217

Studijní program: B7109 Archeologie

Studijní obor: Archeologie

Název bakalářské práce: **Poloha a podoba popravišť na Královéhradecku**

Název bakalářské práce AJ: Location and form of execution sites in the region of Hradec Králové

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce bude vypracování katalogu lokalit souvisejících s objekty historického hrdelního práva na území Královéhradeckého kraje. Soupis vznikne na podkladě studia písemných a kartografických pramenů. K jednotlivým položkám katalogu bude zpracována rešerše písemných pramenů. Součástí práce bude i přehled dosavadního archeologického bádání v daném tématu.

Francek, J. 2011: Zločinnost a bezprávi. Tematická řada: Velké dějiny zemí Koruny české. Praha.
Frölich, J. 2006: Poloha a podoba popravišť Prácheňského kraje. Archeologie ve středních Čechách 10, č. 2, 945-957. Michálek, J. 2006: Topograficko-archeologický průzkum a výzkum šibeníc v okrese Strakonice v letech 1995-2005 (Předběžná zpráva), Archeologické výzkumy v jižních Čechách 19. Jubilejní sborník k 60. narozeninám Jiřího Fröhliche, 303-323. Sokol, P. 2011: Šibenice u Přimdy, okres Tachov. Z výsledků systematického povrchového průzkumu šibeničních vrchů západních Čech, Archeologie západních Čech 2, 182-188. Sokol, P., 2003: Šibenice v Bečově nad Teplou, Západočeský historický sborník 8, 101-127. Unger, J. 2014: Tišnovská šibenice, Vlastivědný věstník moravský 66, Supplementum 2, 152-160. Unger, J. et al. 2016: Lomnická šibenice, Vlastivědný věstník moravský 68, 23-29. Wojtucki, D. 2005: Popraviště v Čechách a na Moravě od 16. do 19. století, Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů, 27-41.

Garantující pracoviště: Katedra archeologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Drnovský, Ph.D.

Oponent: Mgr. Petr Hejhal, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 24.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové

Poděkování

Přednostně bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce Mgr. Pavlovi Drnovskému, Ph.D. za všechny rady, připomínky a konzultace.

Poděkování patří rovněž mé rodině za finanční podporu během studia.

Anotace

Vondráčková, Nikola 2017: *Poloha a podoba popravišť na Královéhradecku*.
Bakalářská práce, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 127 s.

Práce je zaměřena na středověké až raně-novověké objekty výkonu hrdelního práva na území Královéhradeckého kraje. Obsahuje katalog lokalit, kde je doložen výkon hrdelního práva a výskyt popravišť dle písemných nebo kartografických pramenů. Cílem je lokalizovat polohu popravišť a je-li to možné uvést také jejich podobu. Součástí práce je i přehled dosavadního archeologického bádání v daném tématu.

Klíčová slova: středověk, raný novověk, hrdelní soudnictví, popraviště, kraj Královéhradecký.

Annotation

Vondráčková, Nikola 2017: *Location and form of execution sites in the region of Hradec Králové*. Bachelor Degree Thesis, Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 127 pages.

This thesis is focused on medieval and early-modern age objects of the high justice in the region of Hradec Králové. It contains a catalog of locations where is documented the performance of high justice and the occurrence sites of execution according to written or cartographic sources. The aim is to locate the areas of execution and, if possible, to specify look of gallows. Part of the work is an overview of the previous archaeological research in the topic.

Keywords: Middle Ages, Early modern period, high justice, sites of execution, region of Hradec Králové.

Obsah

1	Úvod	9
2	Dějiny výzkumů popravišť v České republice	10
2.1	Archeologicky zkoumaná popraviště v Čechách a na Moravě	11
3	Poloha a podoba popravišť	15
3.1	Terminologie a typologie popravišť	15
3.2	Prameny pro lokalizaci popravišť	17
4	Popraviště Královéhradeckého kraje	20
4.1	Lokality	20
4.1.1	Broumov	20
4.1.2	Dobruška	21
4.1.3	Dvůr Králové nad Labem	23
4.1.4	Hořice	24
4.1.5	Hostinné	26
4.1.6	Hradec Králové	26
4.1.7	Chlumeck nad Cidlinou	28
4.1.8	Choustníkovo Hradiště	30
4.1.9	Jaroměř	31
4.1.10	Jičín	33
4.1.11	Kopidlno	35
4.1.12	Kostelec nad Orlicí	36
4.1.13	Lázně Bělohrad	38
4.1.14	Libáň	39
4.1.15	Miletín	40
4.1.16	Náchod	40
4.1.17	Nechanice	43
4.1.18	Nová Paka	44
4.1.19	Nové Město nad Metují	45
4.1.20	Nový Bydžov	46
4.1.21	Pecka	47
4.1.22	Pilníkov	48
4.1.23	Podhradí	49
4.1.24	Police nad Metují	50

4.1.25	Rokytnice v Orlických horách.....	51
4.1.26	Rychnov nad Kněžnou.....	53
4.1.27	Smidary.....	54
4.1.28	Smířice.....	55
4.1.29	Sobotka.....	57
4.1.30	Staré Buky.....	58
4.1.31	Stárkov.....	59
4.1.32	Svoboda nad Úpou.....	60
4.1.33	Trutnov.....	62
4.1.34	Třebechovice pod Orebem.....	63
4.1.35	Týniště nad Orlicí.....	64
4.1.36	Úpice.....	65
4.1.37	Vrchlabí.....	66
4.1.38	Zdoňov.....	68
4.1.39	Žacléř.....	69
4.2	Lokality s problematickou interpretací hrdelního práva nebo polohy popraviště.....	70
5	Shrnutí a závěr.....	77
6	Seznam literatury.....	80
7	Obrazová příloha.....	88

1 Úvod

Tato práce si klade za cíl lokalizovat polohy středověkých a raně-novověkých popravišť na území Královéhradeckého kraje, přičemž hlavními zdroji budou dostupné kartografické a písemné prameny. Bude-li to z přístupných informací možné, podoba popravišť se typologicky určí dle některého z již užívaných členění. Do zkoumané oblasti jsou zahrnuty okresy Jičín, Hradec Králové, Rychnov nad Kněžnou, Náchod a Trutnov.

První část práce je věnována dosavadním archeologickým výzkumům popravišť, po které je uveden popis vybrané typologie, využití k zařazení konstrukcí šibenic. Následuje zhodnocení písemné a kartografické pramenné základny, především ve využití k lokalizaci a určení vzhledu popravišť.

Hlavní část práce se skládá z rozsáhlého katalogu, jehož obsahem jsou lokality Královéhradeckého kraje s písemnými doklady hrdelního práva, které disponovaly popravčím místem. Jelikož se práce nezaměřuje na historický vývoj a všeobecný obraz trestního práva v českých zemích, je na hrdelní soudnictví každé lokality pohlíženo zvlášť a je jí věnován dostatečný prostor, především pro zachování historické souvislosti k místnímu popravišti. Ostatní hmotné prameny trestního práva, jako katovny a pranýře bývají také okrajově uvedeny, nicméně jim není věnována plná pozornost. Jedna z podkapitol je věnována těm lokalitám, u nichž se přítomnost popraviště, případně hrdelního práva doložit nepodařilo.

Závěrečná kapitola shrne alespoň rámcově nabyté poznatky o současném stavu míst, kde popraviště královéhradeckých lokalit stávala.

2 Dějiny výzkumů popravišť v České republice

K archeologii popravišť se váže i poznání trestního práva, obzvlášť pak hrdelního soudnictví. Tomuto tématu se podrobně věnuje východočeský badatel J. Francek, který je autorem rozsáhlé monografie *Zločinnost a bezprávi v tematické řadě Velké dějiny zemí Koruny české* (Francek 2011) a roku 1995, kdy proběhla konference „Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.–18. století“ v Pardubicích, redigoval stejnojmenný sborník příspěvků (Francek 1996). Krom toho se J. Francek zaměřuje na „temnější“ stránky východočeských měst a značnou část své práce věnoval i katovskému řemeslu a postavení katů ve společnosti (Francek 1995). Při svém bádání o nejen hrdelním, ale i útrpném právu nebyl na rozdíl od předchozích historiků limitován písemnými prameny a dosáhl rozšíření heuristiky čerpáním z daleko bohatší pramenné základny, jelikož krom písemných materiálů, jako jsou smolné knihy a další písemnosti využil i ikonografické a hmotné prameny, jak ostatně poznamenal J. Pánek v recenzích a zprávách ve výše uvedeném sborníku (Pánek 1996, 181). V. Matouš je taktéž autorem několika titulů, které se zaměřují na hrdelní právo a historii východočeských měst (Matouš 1997; Matouš 1995). O procesu soudního řízení a exekucích zločinců, nebo jejich potrestání jinou formou pojednává ve své knize R. van Dülmen (2001). Vzpomenout bychom také mohli práci B. Roučky (1957), který ve svém článku shrnuje funkci hrdelních soudů a důvody jejich úpadku, přičemž eviduje v přiložených mapových podkladech česká města disponující hrdelním právem před a po reformě Marie Terezie roku 1765.

Jistým, avšak daleko méně se vyskytujícím pramenem pro poznání hrdelního práva jsou archeologické výzkumy popravišť. Přispívají především k poznání stavby samotné a pohřebního ritu odsouzcenců, ovšem i zde existují jistá úskalí, která archeologické bádání limitují a zpravidla souvisí se špatným dochováním reliktních popravišť. Velmi často dochází k exkavaci popravčích míst při záchranných výzkumech, badatelská úroveň je soustředěna především na jejich lokalizaci v terénu a případné zajištění památkovou ochranou. V České republice najdeme nejlépe zdokumentované objekty v jižních a západních Čechách, také na Moravě proběhly v několika posledních letech nové výzkumy. J. Fröhlich se věnuje mapování lokalit na historickém Prácheňsku (Fröhlich 2006), D. Kovář se zabývá popravišti v kraji bechyňském a P. Sokol se soustředí na západní Čechy (Kovář 2009; Sokol 2016; Sokol

2003). Nedávný článek P. Sokola, který zveřejnilo periodikum *Archaeologia historica*, shrnuje téma umístění a úlohy popravišť v topografii měst a popisuje prameny, na kterých jsou šibenice nejčastěji vyobrazovány (*Sokol 2017*). Na výzkumu šibenice ve Vodňanech a její pozdější publikaci spolupracovali P. Mašková a J. Michálek (2006). Předním badatelem na Moravě je J. Unger (2014; 2016). Ve výzkumech popravišť si ve střední Evropě velmi dobře vedou polští vědci. Badatel, který se věnuje této problematice D. Wojtucki zpracoval typologii popravišť (*Wojtucki 2005*), která se uplatňuje i na našem území a jeho kolega z univerzity ve Vratislavi P. Duma se věnuje místům exekucí a s nimi spojenému pohřebnímu ritu ve Slezsku. V Německu, kde se archeologie popravišť těší přibližně stejné pozornosti jako v Polsku je autorem typologie S. Krabath.

2.1 Archeologicky zkoumaná popraviště v Čechách a na Moravě

Šibenici v Horním Slavkově můžeme pokládat za nejlépe dochovanou na našem území. Kromě kamenné kruhové základny a vchodu se dochovaly i zbytky tří kamenných pilířů. Výzkum zde proběhl již v roce 1936, při kterém byly objeveny čtyři lidské kostry a další fragmenty. Bohužel nebyly blíže antropologicky prozkoumány, jelikož došlo k jejich pietnímu uložení na místním hřbitově (*Wojtucki 2005*).

Další dobře zachovaný relikv šibenice se nachází v Bečově nad Teplou. Výzkum zde proběhl v roce 2002 formou sond pod vedením P. Sokola (2003). Šibenice měla kruhový půdorys a vchod na severozápadní straně, kde bylo patrné přerušení zdiva, jedna ze sond také zachytila dva schody. Uvnitř se nacházela vrstva sutiny, někdy se stopami vypálené malty a pod vrstvou původního terénu jáma s uhlíky. Pilíře se nedochovaly, ovšem mohly být tři, jako v případě popraviště u Horního Slavkova, nebo čtyři.

Popraviště v Přimdě se nachází na vrchu Šibeník. Fotograficky a kresebně zdokumentované bylo již v letech 2006 a 2007, ovšem archeologický výzkum proběhl až v roce 2014, kdy bylo umístěno šest sond. Vnější průměr kruhové základny měřil 6,2 m, vchod se nacházel na SV straně objektu a dochovány jsou i zbytky dvou pilířů – západního a severního, které zachytily 2 sondy. Pilíře lehce vystupují z obvodového zdiva do vnitřního prostoru šibenice a díky jejich vzájemné poloze byla typologicky vyhodnocena jako čtyřsloupová (*Sokol 2016, 510*). Mezi nálezy jsou četné keramické

zlomky, část lžíce, hřebíky, spínadla na oděv, jako kupříkladu železný háček, dvě očka a měděný knoflík s poutkem a mezi nalezená militaria patří nárazem zdeformovaná koule (*Sokol 2016*, 517).

Šibenice v Chrudimi se nacházela poblíž hlavní komunikace na Čáslav. Podle I. vojenského mapování se jednalo o terasový typ se čtyřmi pilíři. Pozůstatky jejího zděného půdorysu byly objeveny při výstavbě někdejšího Státního zemědělského ústavu roku 1921. Postup zemních prací dokumentoval jako přímý účastník J. Pešek a jeho zápisy posloužily J. Musilovi k shrnutí nejzásadnějších poznatků o místním popravišti (*Musil 2012*). Kromě podezdívky samotné šibenice byla objevena i dvě žároviště a vlastní hroby delikventů. J. Pešek uvádí 18 skeletů, ovšem zmiňuje i různé části lidských pozůstatků nalezených v průběhu prací, tudíž jedinců mohlo být podstatně více. Mezi nálezy byly i keramické urny, dle J. Musila náležící do narušených sídlištních objektů nespécifikovaného pravěkého období. „Spáleniště“, pokud na ně bude nahlíženo jako na pozůstatky kremace, by se dala podle J. Musila interpretovat jako pozůstatky hranic, které sloužily k trestu upálením, nebo je zde možnost jejich využití k pálení sesbíraných lidských kostí (*Musil 2012*, 102). Stínadla se v Chrudimi nacházela v Čáslavské ulici na místě železničního mostu nad hlavní silnicí směrem na Čáslav, benzínovou pumpou a autobazarem. Bylo zde nalezeno 17 lidských koster při úpravách komunikace roku 1843 a stavbě mostu roku 1871, z nichž některé měly oddělenou a neanatomicky uloženou lebku.

Poloha popraviště ve Vodňanech byla na základě písemných pramenů velmi dobře lokalizována, bohužel se s největší pravděpodobností jednalo o stavbu dřevěnou a relikv se proto nedochoval. Dvojsloupová šibenice se nacházela zhruba 1,5 km severně od Vodňan na mírném návrší. Roku 1995 proběhl v místě popraviště záchranný archeologický průzkum, ovšem nálezy související s místem exekuce nebyly zdaleka tak četné, jako ty jež se vztahovaly k sídlišti a mohylovému pohřebišti ze starší doby bronzové a k dalším kulturám. Nicméně v jižní části zkoumané oblasti byly nalezeny mělce uložené ostatky šesti jedinců, v jednom případě se jednalo o celé tělo, v ostatních o lebky a další fragmenty kostí. Nejspíše se jednalo o místní oběšence, které do země uložil kat (*Mašková – Michálek 2006*). Výzkum také přinesl nález kůlové jamky, ovšem považovat ho za pozůstatek jednoho ze sloupů je pouhý předpoklad, jelikož samotná šibenice mohla mít konstrukci, jež si nevyžadovala zásah

do země. Skutečné místo, kde šibenice stávala také mohlo být narušeno lomem, nebo jej výzkum nezachytil.

Šibenici se dvěma sloupy bychom mohli zaznamenat i na Moravě. Jedná se o výjimečně dochovaný relikv tohoto typu v obci Šatov, který byl v roce 2015 identifikován a zdokumentován A. Virdzekovou (2016). Vzdálenost sloupů od sebe je 4,4 m a jejich pozůstatky dosahují v některých místech výšku přibližně 1 m. Sloupy byly patrně obdélníkového půdorysu a stupňovitě se zužovaly směrem nahoru. Místo bylo zatím archeologicky pouze povrchově prozkoumáno.

J. Unger z Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity prováděl spolu se svými kolegy a studenty průzkumy popravišť na Moravě a také se věnoval publikaci jejich výsledků. Můžeme z nich jmenovat lokality Tišnov, Lomnici a Křenovice u Slavkova.

U města Tišnov se popraviště nachází na jižní straně kopce Klucanina. Pozůstatky šibenice byly objeveny J. Havlátem, archeologický průzkum proběhl v roce 2014. Obvodové zdi tvořící lichoběžníkový půdorys, široké 60 cm a s vnitřním zesílením v rozích dosahovaly výšky 30–50 cm nad podloží. Délka stran dosahovala 2x 5,3 m, 5,2 m a 5,25 m. Vstup byl detekován jako přerušení zdiva na JZ straně. Detektorovým průzkumem byla na lokalitě nalezena novověká mince, knoflík a části stavebních kování. Výzkum vnitřní plochy šibenice přinesl nálezy zlomků keramiky, z nichž se podařilo částečně zrekonstruovat osm nádob, zlomky cihel, skla, hřebíky, knoflíky, tyčinky barevného kovu a lidské kosti v neanatomické poloze. Keramický soubor se skládá z přibližně dvanácti jedinců, na rekonstrukci a dokumentaci pracovala I. Vostrovská. Z osmi částečně zrekonstruovaných tvarů jich sedm zastupuje hrnc s uchem, pouze jediný tvar představuje mísu. S výjimkou tvarů zhotovených z materiálu s příměsí slídy bez polevy, nalezenou keramiku lze datovat do 17. a 18. století (Unger 2014).

Dalším zkoumaným popravištěm byla v roce 2015 lomnická šibenice. Nachází se na západním svahu vyvýšeniny Šibeniční horka a zmínky o ní pocházejí z kroniky městyse Lomnice. Kamenné zdivo vystupující nad stávající terén tvoří lichoběžníkový půdorys a s předpokladem čtyř sloupů v rozích se jedná o stejný typ, jako v případě 9 km vzdáleného Tišnova. Místní detektorový průzkum přinesl nález množství recentních hřebíků a mezi další nálezy, které by mohly souviset s popravištěm patří

zlomky podkov, nůž, knoflík, přezka, kování podpatku, ručně kované hřebíky a část dna a stěny nádoby (Unger et al. 2016).

Na hranici katastrálních území Křenovic a Slavkova proběhl v roce 2016 plošný odkryv popraviště, o které projevila zájem obec Křenovice s cílem vytvořit zde naučnou stezku. Popraviště čtvercového, mírně lichoběžníkového půdorysu dosahovalo základy 60 cm pod povrch. Uvnitř stavby byly identifikovány tři zahlobené jámy s koncentrací lidských kostí. Okolí reliktu bylo prozkoumáno detektorem kovů s výsledkem nálezů stříbrné mince slezské proveniencí a několika kovových předmětů (Virdzeková 2016).

Ve městě Vranov nad Dyjí bychom taktéž našli šibenici čtvercového půdorysu. Nachází se na vyvýšenině s místním názvem Šibeniční vrch, severovýchodně od zámku. Na lokalitě neproběhl odkryvný archeologický výzkum, nicméně k popravišti vede naučný chodník, o který se zasloužil vranovský Okrašlovací spolek ve spolupráci s Národním parkem v Podýjí.

Popraviště v Třebíči spadá taktéž pod typ šibenice s čtvercovým půdorysem a čtyřmi sloupy. Nachází se v malém zalesněném terénu po levé straně Rafaelovy ulice a byla objevena náhodně při prodeji pozemků. Jedná se o nejstarší archeologicky a antropologicky zkoumané popraviště na území České republiky. Výzkum proběhl pod vedením J. Skutila v letech 1931–32. Podobně jako u šibenice v Horním Slavkově i zde byl antropologický materiál, nicméně nedošlo k jeho kompletní analýze pro pietní uložení (Wojtucki 2005).

Se zachovalými relikty popravišť se můžeme setkat i na lokalitách Blatná, Nepomuk, Rožmberk nad Vltavou, Železný Brod a Ústí nad Labem.

3 Poloha a podoba popravišť

3.1 Terminologie a typologie popravišť

Popraviště není zcela jasně stanovený termín. Všeobecně by se dalo definovat jako místo, které sloužilo k vykonání exekuce. Ta mohla být provedena stětím, oběšením, nebo i rozčtvrcením či upálením, včetně zahrnutí některých zostřujících trestů, které samotné popravě odsouzeného předcházely.

Pod pojmem šibenice už se rozumí objekt cíleně využívaný k usmrcení oběšením a na tyto objekty je práce zaměřena přednostně. Na našem území byly stálé šibenice stavěny od 16. do 18. století. Obvykle se nacházely v patřičné vzdálenosti od osídlení, jelikož lidé věřili, že stavba jako taková přináší smůlu a ztrátu cti, avšak šibenice nemohla být postavena ani příliš daleko, jelikož odsouzený zločinec musel být mnohdy schopen absolvovat cestu na místo exekuce i po tortuře. Šibenice se obvykle nacházely na vyvýšeninách, aby na ně a na popravené bylo vidět už z velké dálky. Také není neobvyklé postavení u významných cest. To bylo jakýmsi varováním, že příslušné město disponuje hrdelním právem. V některých případech rozrůstající se městský intravilán bývalou polohu popraviště překryl a odkazem po ní se stal například název ulice nebo pomístní název. Jsou však situace, kdy ani rozmáhající se urbanizace původního místa nedosáhla.

Podoba šibenic také průběhem času procházela vývojem. Materiál, kapacita a někdy i okázalost takového místa prezentovalo město samotné a jeho možnosti v údržbě takového objektu. Daniel Wojtucki vyčlenil 7 základních typů konstrukcí šibenic (Wojtucki 2005).

Typ 1: Šibenice *kolenová*, kterou tvořil jeden svisle postavený sloup a jedno vodorovné břevno na jeho vrcholu (obr. 1:1). Pro jednoduchou konstrukci byla v českých městech velmi rozšířená, často se vztyčovala na náměstích, nebo před městskými branami a to buď jednorázově (odsouzenec byl po pověšení se šibenicí spálen), nebo dlouhodobě. Jedná se o nejjednodušší a nejarchaičtější typ šibenice.

Typ 2: Šibenice, též nazývána jako *šibeniční kříž*, která se výrazně neliší od typu 1, ale její výskyt byl výrazně menší. Sestávala ze svislého sloupu a vodorovného břevna (případně dvou vodorovných břevnen), které přesahovalo na obě strany (obr. 1:2).

Typ 3: Šibenice *dvousloupová*, *vidlicová* či *portálová*. Konstrukci tvořily dva svislé sloupy, které spojoval na nich umístěný vodorovný trám (obr. 2). Tento typ měl i svoji kamennou variantu, na rozdíl od předchozích pouze dřevěných typů.

Typ 4: Šibenice *třísloupová* či *třípilířová*. Skládá se ze tří svislých sloupů a tří vodorovných břevnen, která společně svírají trojúhelníkový tvar (obr. 3). Ve východních Čechách je na mapách I. vojenského mapování zastoupena nejvíce. Objekty byly v některých případech vylepšovány tak, že již stojící sloupy byly obehnány nepřilíš vysokou zídkou (nejčastěji do výše jednoho metru), díky níž vznikla jakási provizorní studna, jež připomínala šibenici studničního typu.

Typ 5: Šibenice *vicesloupové*, nebo *mnohopilířové* se čtyřmi, nebo více sloupy, které mohly přibývat i dodatečným přistavováním (obr. 4).

Typ 6: Šibenice *studničního typu* jsou stavby s kamennou základnou, na které byly umístěny sloupy (obr. 5). Počet sloupů často navazuje na půdorys základny – tři na trojúhelníkovém, čtyři na čtvercovém apod., základna však mohla být i kruhová, potom je počet sloupů nedefinován. Množství pilířů často nelze přesně určit, pokud se z nich nezachová alespoň malá část, nebo pokud nějakým způsobem konstrukčně nezasahují už do základny (což se projevuje např. větší šířkou zdiva, jako v případě šibenice u Tišnova). Přítomnost vchodu do vnitřního prostoru šibenice taktéž není nezbytným rysem.

Typ 7: Šibenice *terasová*, kterou považujeme za konstrukci, kde se u kamenné základny vyskytuje přistavěné snížené pódium (obr. 6). Po něm se pohyboval především kat, který zde vykonával další popravy, nebo tresty. V Královéhradeckém kraji je tento typ vyobrazen v I. vojenském mapování u města Žacléře.

Dalšími objekty sloužící k popravám byla tzv. stínadla. Mohlo jít o kamenný objekt, nebo prostý pahorek nahoře zploštěný, kde se rovněž stínalo mečem, lámalo kolem, upalovalo a pohřbívalo zaživa. Nacházela se zpravidla u komunikací, nežádka na rozcestích, v blízkosti města za obydlenu zónou. Stínadla měla obvykle půdorys kruhu, nebo čtyřúhelníku, méně často mnohoúhelníku. Byla opatřena vchodem a vnitřními nebo vnějšími schody, které vedly na terasu (*Wojtucki 2005, 35*). Jejich relikty se nedochovávají tak jako tomu je u šibenic, patřičné informace však mohou poskytnout písemné prameny a zachované pomístní názvy, jako např. „Na stínadlech“.

3.2 Prameny pro lokalizaci popravišť

K záměrnému vyhledávání popravišť mohou v některých případech posloužit písemné prameny, jako jsou městské smolné knihy, smolné listiny a další městské písemnosti. Často poskytují informace o uplatňování hrdelního práva v dané oblasti a údaje výpovědí a trestů z konkrétních případů. Vzhled a umístění šibenice v nich může být zmíněn pouze okrajově v souvislosti s výkonem konkrétní exekuce či s výdaji za opravy nebo přestavby a proto je příhodné využití kartografických pramenů, zejména I. vojenského mapování.

V těchto mapových listech jsou šibenice zobrazeny jako zjednodušené symboly, zakreslené buď černou, nebo červenou barvou. Černá barva má představovat dřevěnou konstrukci, červená kamennou. Nicméně na barevné i kresebné ztvárnění se nelze zcela spolehnout, jelikož zaznamenaná konstrukce mnohdy nemusí odpovídat konečnému stavu, neboť docházelo k vylepšování nebo úplným přestavbám. Nelze s určitostí ani určit, zda byla všechna zobrazená popraviště ještě funkční, když mapování v letech 1764–1768 probíhalo. 18. století můžeme pokládat za období reforem v hrdelním právu a česká města tuto výsadu postupně ztrácela počínaje rokem 1707, kdy vstoupil v platnost hrdelní řád Josefa I. (*Constitutio criminalis Josephina*), přes reorganizaci hrdelních soudů roku 1765¹ za vlády Marie Terezie a taktéž po roce

¹ Patent byl vydán 19. srpna 1765, ovšem v uplatnění vešel 1. ledna 1766. Jeho cílem bylo především zlepšit bezútešnou situaci hrdelních soudů v Čechách (v poddanských městech, ale i v některých městech královských) a to omezením výkonu hrdelního soudnictví tam, kde nebyly plněny zásady hrdelního řádu (kupříkladu nebylo dostatek kvalifikovaných soudních úředníků) a zřízením kriminálního fondu. Všechny dosud funkční hrdelní soudy byly dle patentu rozděleny do čtyř tříd, podle kterého musely do kriminálního fondu přispívat. Města s kvalifikovanými magistráty, která byla patentem pověřena výkonem hrdelní jurisdikce, byla od těchto poplatků osvobozena, fondu naopak využívala

1787 kdy začal platit „Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně“ Josefa II. a kdy byl zrušen trest smrti, který byl ponechán pouze za velezradu.

Ve II. vojenském mapování bylo kresebné znázornění šibenice ve většině případů nahrazeno pomístním názvem ve formě německého nápisu Galgen B. (zkráceně Galgen Berg – Šibeniční vrch), nebo pouze Galgen (Šibeník, Šibeňák). Mapování se realizovalo v letech 1836–1852, na rozdíl od prvního je daleko přesnější, jelikož nebylo zhotovováno „od oka“, ale předcházely mu vojenské triangulace. Podklady pro II. a později také III. vojenské mapování tvořily císařské povinné otisky stabilního katastru. Jejich informační charakter však převážně směřuje k vlastníkům parcel v zachycené oblasti a pro identifikaci popravišť jsou přínosné pouze v upřesnění polohy pomocí pomístního názvu, který se však mnohdy nezachoval.

Pro situaci popravišť východních Čech mohou kromě všeobecně známých kartografických pramenů posloužit vojenské mapy, které doprovázejí *Vzpomínky na tažení roku 1778 v Čechách a na Moravě* Alberta Kazimíra Sasko-Těšínského (v originále *Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie*).² V přiložených mapových listech, jejichž hlavním potenciálem je především dokumentace pohybu vojsk a bitevního postavení, se můžeme setkat i se zakreslenými šibenicemi. Všechny (s výjimkou šibenice v Hradci Králové, jejíž symbol je shodný s I. vojenským mapováním) jsou vyznačeny kresbou třípilířové studniční konstrukce. S ohledem k tomu, že kartograf patrně využil symbol hromadně a skutečné konstrukce šibenice nebyly brány v potaz, jsou tyto mapové podklady v práci uváděny jako pramen pouze v případech, kdy není možné spolehnout se na I. vojenské mapování. Šibenice představovaly v krajině strategický bod a tak v dobách válečných konfliktů mohly být využívány pro vojenské účely. Podle P. Sokola mohly sloužit jako strážnice, při dobrém postavení v krajině jako předsunutá pozice či týlová opora obláhatelů (*Sokol 2017, 705*).

Současné mapování nám umožňuje porovnání starších kartografických pramenů s nynější situací. Uvedené pomístní názvy poskytují přesnější odhad při lokalizaci

k úhradám spojeným s trestním řízením. Veškerá ostatní města měla výkon hrdelní jurisdikce zastaven, ovšem to je nezbavovalo povinnosti spolupracovat na účasti vyšetřování hrdelních zločinů a měla kupříkladu povinnost udržovat šatlavu v použitelném stavu (*Roučka 1957*).

² Albert Kazimír Sasko-Těšínský (bez datování): *Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie*. Převzato z:

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_tei_digidoc&docId=rec1415451921_71&client=&dd_listpage_pag=266, cit. 21.10.2017.

šibenice v terénu, nebo v opačném případě, pokud je terén již zastavěn vyloučit možnost jejího dochování. Takovým zdrojem jsou například katastrální mapy Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Prameny ikonografické také mohou posloužit jako zdroj pro poznání vzhledu a umístění popravišť. Na ilustracích a rytinách se můžeme setkat s vyobrazením popravčích míst, řadou mučicích nástrojů, průběhem samotné tortury a také vykonávání exekuce. Přínosná pro posuzování polohy jsou vyobrazení popravišť na vedutách měst, obzvláště pokud se nedochoval či není k dispozici žádný jiný pramen. Ta však také mohou být zavádějící a to ze stejných důvodů, jako u I. vojenského mapování, totiž že popraviště mohla projít přestavbou a jejich konstrukce již není shodná s předchozí zobrazenou etapou, nebo sám autor popraviště záměrně zaznamenal jinak, což může být případ ilustrací pocházejících z doby romantismu.

Zásadní přínos pro poznání popravišť mají prameny hmotné, kterých nicméně není mnoho a objevují se často náhodně při záchranných archeologických výzkumech. Krom samotného reliktu (pokud je dochován) se v jeho okolí mnohdy nachází škála artefaktů zahrnující převážně kosti či jejich úlomky, části oděvů odsouzených, keramický materiál a drobné kovové předměty, jako jsou například stavební kování a mince. Ne všechny předměty mohou s provozem popraviště souviset. Obzvláště vítaným úkazem jsou projevy pohřebního ritu v blízkosti popraviště, ovšem i ty jsou takřka ojedinělé, jelikož popravení zločinci byli často ponecháni samovolnému rozkladu a jejich ostatky tak skončily ve vnějším okolí šibenice eventuálně v jejím vnitřním prostoru, nebo byly katem či jeho pacholky všechny shrnuty do připravené jámy, bez ohledu na to komu patřily (*Wojtucki 2005, 33*).

4 Popraviště Královéhradeckého kraje

4.1 Lokality

4.1.1 Broumov

Broumov byl povýšen na město 16. srpna roku 1348 Karlem IV. patrně zásluhou benediktýnů (*Košťál 1989*, 16). Správa města byla svěřena opatovi břevnovského kláštera, tehdy Předboru z Chroustoklat – měl právo jmenovat městskou radu, rychtáře a další úředníky, považoval se za vrchnost a město na něm bylo i hospodářsky závislé (*Košťál 1989*, 19), ovšem listina koncipovaná Karlem IV. městu Broumov udělovala královská privilegia, tudíž později docházelo k mnoha sporům mezi opatem a měšťany, kteří vycházeli z faktu, že spadají pod královskou moc (*Košťál 1989*, 19).

Mezi městské úředníky spadal rychtář (fojt), purkmistr a konšelé (kmeti), kterých bylo na počátku 15. století 7 a později 8 (*Košťál 1989*, 19, 22). Městský rychtář, včetně těch na přilehlých vesnicích, které patřily k broumovskému dominiu, zajišťoval včasné odvedení dávek a byl také představitelem hrdelního práva (*Košťál 1989*, 19), které bylo městu uděleno roku 1449 tehdejším opatem (*Kolektiv autorů 1948*, 14). Samo probošství broumovské však hrdelní právo mělo povoleno od roku 1396 Václavem IV. (*Kolektiv autorů 1948*, 11).

Broumovská městská radnice byla zřízena roku 1419 a dodnes stojí jako čp. 56 na rohu Mírového náměstí (*Kolektiv autorů 1948*, 12). V její blízkosti patrně stával pranýř, vězení s hladomornou se však nacházelo ve věži, která byla součástí hradeb (dnešní ulice Na Hradbách).

Kat byl podřízen rychtáři a v Broumově byl pověřen rovněž funkcí rasa, metaře, popeláře a taktéž se staral o městskou kanalizaci. Katovna údajně stávala buď v oblasti pod dnešní budovou gymnázia, nebo v oblasti dnešního rybníka Katovna (*Košťál 1989*, 20). V titulu *Broumov, město posvěcené dílem Aloise Jiráska* se dočteme, že městský kat Paul obýval roku 1616 dvorec blízko ohebu pěšiny vedoucí z města do Křinic a po něm i jeho nástupci (*Kolektiv autorů 1948*, 18), tudíž je pravděpodobnější umístění katovny blízko rybníku. Tomu by ostatně nasvědčovaly i pomístní názvy U mršníku a Mrchoviště.

Polohu broumovského popraviště nelze lehko posoudit. Stálé popraviště bylo údajně zřízeno roku 1573 na druhém vršíku za katovým obydlím (*Kolektiv autorů 1948*, 18) a mělo se nacházet vlevo od pěšiny vedoucí na Hvězdu (*Kolektiv autorů 1948*, 12). Pokud pěšinu na Hvězdu budeme považovat za dnešní Hvězdeckou cestu, která pokračuje z ulice Hvězdecká z Broumova a ostatně vede i kolem rybníku Katovna, měla by šibenice stávat jižně od ní, někde v oblasti U mršníku (obr. 7). V I. vojenském mapování není symbol šibenice zakreslen a i polohy rybníků Cihelný a Katovna jsou nepřesné, přesto si můžeme všimnout zakreslení několika vrchů v místech, kde se nyní nachází městská část Broumova Nové Město (obr. 8). Císařské otisky stabilního katastru situaci také neupřesňují, jelikož se oblast nachází na katastrálních hranicích Broumova a Křinic, území je v listech nepřehledně zaznamenáno, přičemž v nich nejsou obsaženy pomístní názvy odkazující na polohu šibenice. Přestože dnešní pomístní názvy U mršníku a Mrchoviště skýtají jisté východisko na určení polohy šibenice, nelze opomenout alternativu, kterou skýtá území před rybníkem Katovnou, tedy městskou část Nové Město.

4.1.2 Dobruška

Město Dobruška získalo hrdelní právo privilegiem pana Sezemy z Dobrušky, datovaným na Opočně 26. května 1364, kterým tento feudál udělil měšťanům všechna práva magdeburská, tedy i právo hrdelní, neboť bylo tehdy součástí právního souboru (*Matouš 1997*, 9).

Mnohé nejstarší písemnosti dobrušského hrdelního soudu nebyly dochovány, na čemž zřejmě tak jako i v případech jiných měst odvedly svůj podíl časté požáry. Teprve od druhé poloviny 16. stol. se prameny tohoto charakteru dochovávají v dobrušském archivu a také ve fondu Apelační soud ve Státním ústředním archivu v Praze (*Matouš 1997*, 9). Smolná neboli černá kniha z let 1588–1667 (*Cvrček 1981*, 20), celým názvem *Knihá zápisův na dobrušskou coproformu de Anno 1588*, v nížto se také vynacházejí vtělené ortely na od práva outrpného města Dobrušky odsouzené zločinci a jejich reverzy je rozdělena na dvě části. První obsahuje výslechy a výpovědi na právu útrpném, rozsudky i se zprávou o jejich výkonu a hrdelní zápisy i reverzy podmíněně odsouzených. Druhá část se týká zápisů o dobrušské katovně (*Matouš 1997*, 9, 10; *Cvrček 1981*, 21). Kompletní originál dobrušské smolné knihy se

nedochoval, její přemístování zapříčinilo ztrátu některých listů a při pozdější snaze o zrestaurování došlo k porušení chronologického sledu jednotlivých zápisů (*Matouš 1997*, 11). Nicméně všechny případy souzené dobrušským hrdelním soudem nebyly zaznamenány pouze ve smolné knize. V archivu města Dobrušky přetrvalo na volných listech 66 zápisů z let 1564–1764 a 25 zápisů z let 1743–1759. Takzvané právní manuály v městských knihách z 20.–60. let 17. století obsahují celkem 133 zápisů a zvláštní výjimku v dokumentaci trestních případů tvoří *Staré gruntovní knihy Nro 5* (1561–1647) a *Staré kontaktní knihy purkrechtní* (1604–1765), kam písař zaznamenal do každého titulu pouze po jednom případě (*Matouš 1997*, 11).

Jurisdikční obvod dobrušského hrdelního soudu zahrnoval opočenské panství a do roku 1635 i panství smiřické (*Matouš 1997*, 7–8). Do dnešní doby je známo 311 případů (ve kterých bylo žalováno 412 osob) souzených dobrušským hrdelním soudem a to v průběhu let 1564–1765 (*Matouš 1997*, 26).³ Hrdelní soud se v Dobrušce od 16. stol. odehrával v dnešní renesanční radnici. Mezi dochované hmotné památky související s provozem soudu v budově patří popravní zvonek na radniční věži z roku 1607 a dřevěná socha zpodobňující Spravedlnost, která stávala v soudní síni jako symbol práva (*Matouš 1997*, 52; *Cvrček 1981*, 21). Kde stával starý radní dům není zcela jisté, podle V. Matouše by se však mohlo jednat o dům na náměstí čp. 14, jehož sklepy pocházejí patrně ze 13.–15. století a byly využívány jako šatlava (*Matouš 1997*, 52). Od 16. stol. je v domě čp. 15 doložena také existence lehkého vězení pro dlužníky a pachatele menších přestupků (*Matouš 1997*, 52). Mučírna byla pravděpodobně v kůlně na šatlavním dvoře domu čp. 14 (*Matouš 1997*, 56).⁴ Město disponovalo vlastními katy, kteří prováděli torturu a popravy, nicméně v případě katova úmrtí či nemoci, vykonal hrdelní rozsudek některý popravní mistr z okolí, např. ze Dvora Králové.

Tresty smrti byly v Dobrušce vykonávány na třech místech. Stínadla se nacházela na Novoměstském kopci vpravo od silnice, kde nyní stojí socha Nejsvětější Trojice (*Cvrček 1981*, 21). Kruté tresty upálením, zahrabáním za živa a lámáním

³ Snad díky odpovědnosti konšelů za přesnou dokumentaci projednávaných trestních případů a vypracované statistice jednotlivých druhů provinění V. Matouše (*1997*, 26) se lze pozastavit nad zajímavostí, že delikty proti mravnosti, jako smilstvo, cizoložství a nemanželské těhotenství jsou svojí četností zastoupeny stejnou měrou, ne-li více jako majetkové delikty, které se povětšinou udržují na první příčce skupiny trestných činů.

⁴ J. Cvrček však zasazuje mučírnu do sklepa čp. 15. (*Cvrček 1981*, 20).

kolem se uskutečňovaly v dnešních Archlebových sadech, na místech stojící kapličky sv. Jana Nepomuckého (*Matouš 1997, 56; Cvrček 1981, 21*). Třetím popravistištěm byla šibenice, která stávala na návrší Valské Doly nad lomem (*Matouš 1996, 42; Cvrček 1981, 20*), již v katastrálním území Valu u Dobrušky (obr. 9). V. Matouš uvádí na základě archivovaných výpovědí pamětníků, že se jednalo o stálou stavbu s oválnou kamennou podezdívkou a několika pilíři (*Matouš 1997, 56*), šlo tedy nejspíše o studniční typ šibenice (typ 6 podle Wojtuckiho). V I. vojenském mapování je šibenice znázorněna pouze jako třísloupová zděná konstrukce (Wojtuckiho typ 4), jejíž poloha zakreslená nedaleko Brtevského potoka v prostoru mezi dvěma komunikacemi (obr. 10) odpovídá poloze skutečné. Přítomnost popravistiště na návrší potvrzuje i událost v 70. letech 19. stol., kdy rolník J. Hencl vyoral v oněch místech větší množství lidských ostatků, které byly pietně uloženy na hřbitově u sv. Ducha (*Matouš 1997, 56; Hlaváček 1932–1933, 48*).

4.1.3 Dvůr Králové nad Labem

Kdy Dvůr Králové získal hrdelní právo je nejasné, avšak můžeme se domnívat, že tomu tak bylo ke konci 14. století roku 1399, kdy se stal věnným královským městem. Nicméně je možné, že zde existovalo již dříve. V Ottově slovníku naučném, se můžeme dozvědět, že: „*Roku 1340 král Jan potvrdil ,královským měšťanům‘ Dvora Králové práva, jež platila pro všechny rytíře a many v okolí města, zbavil město ,popravců a cud‘, tak že nyní každá pře buď před králem samým, nebo před královským hejtnem projednání býti musela.*“ (*Kolektiv autorů 1894, 286*). Král Jan Lucemburský si tehdy soudní pravomoc v případě tohoto města vyhradil pro sebe. K zániku hrdelního soudu ve Dvoře Králové došlo na základě reorganizace městských soudů roku 1765, ke které došlo za vlády Marie Terezie (*Tomková 2003*).

Fungování hrdelního práva dokládá dochovaná smolná kniha z let 1584–1756, která obsahuje zločinná vyznání, hrdelní reversy a také zápisy o prodeji, nebo směně katovny. Z celkem 43 zápisů se 15 týká katovny, ostatní obsahují přiznání obžalovaných a vynesení rozsudku. Hrdelní rozsudky obsahují také královédvorské městské knihy a spisy pocházející z konce 17. stol. Tehdy narůstal význam apelačního soudu a tak se od uvedené doby setkáváme s poklesem počtu rozsudků smrti, které byly často milostí změněny ve vězení a nucené práce v železech (*Tomková 2003*).

Jako vězení sloužily ve Dvoře Králové všechny čtyři městské věže, avšak v případech závažných kriminálních deliktů byli pachatelé umisťováni zřejmě do Šindelářské věže (Tomková 2003), jejíž šest metrů vysoké přízemí nemělo přímé osvětlení a bylo přístupné pouze poklopem ve stropě (Francek 2010b, 35). Městský soud se odehrával v budově radnice, kde se patrně nacházela i mučírna. Důkazem toho může být latinský nápis HAEC DOMUS ODIT AMAT PUNIT CONSERVAT HONORAT NEQUITIAM PACEM CRIMINA IVRA PROBOS, který směřoval do náměstí a doslova znamená „Tento dům nenávidí špatnost, miluje mír, trestá zločiny, zachovává práva, ctí šlechtě“. Představitelem hrdelní jurisdikce byla v 16.–18. století královédvorská městská rada (Tomková 2003; Francek 2010b). Mučení a popravy odsouzcenců prováděl kat, který ve Dvoře plnil i funkci pohodného (rasa). Snad prvním známým katem byl roku 1502 Matěj Holub (Tomková 2003; Francek 2010b, 32). V případě, že město svého popravčího nemělo, vypůjčovalo si ho v sousedních městech a ani Dvůr Králové netvořil v tomto principu výjimku.

E. Tomková uvádí (2003), že do roku 1626 popraviště stálo na vyvýšenině u dvora Vorlechu (u tzv. vorlešské varty). Poté bylo přeloženo na Malou Drážku a později do lesa v Německé Podharti, nyní známé jako Nová Podhart' (Tomková 2003), kde je zobrazeno i v listech I. vojenského mapování (obr. 11). Šibenice je zachycena jako čtyřsloupová a zděná (typ 5 dle Wojtuckiho), umístěná mezi dvěma cestami, které momentálně nesou názvy Nová Tyršova a Krkonošská. Dnes bychom na místě našli novověkou zástavbu vilové čtvrti a městského hřbitova (obr. 12). Kamenný pranýř, místo hanby kde byli předváděni drobní trestanci, se dnes nachází před kostelem sv. Jana Křtitele a ještě před rokem 1752 stál na náměstí před radnicí.

4.1.4 Hořice

V roce 1365 se Hořice uvádějí poprvé jako městečko rozdělené mezi čtyři majitele (Tomíčková – Bukač 2011, 9), avšak není jisté, zda hrdelní právo automaticky získalo s městským statutem.

Z písemných pramenů, které dokládají činnost hrdelního soudu v Hořicích, se mnoho nezachovalo. Jedná se především o ortely apelačního soudu z Archivu v Jičíně (Šormová 2000, 17) a stručné protokolární záznamy výsledků z let 1754–1755 v neúplně zachovalé hořické smolné knize (Francek 2012, 30).

Základní soud tvořilo dvanáct konšelů, které jmenovali obyvatelé Hořic. Soudní usnesení prováděl rychtář a jeho zástupce jmenovaní městskou vrchností (Šormová 2000, 20). V Hořicích se prováděla tortura, kdo byl však rodákem Hořic, nebyl mučen, ale platil zvláštní poplatek (Šormová 2000, 20).

M. Šormová zveřejňuje případy některých odsouzených vyjma těch týkajících se majetkových deliktů pro jejich množství. Jako zdroj uvádí Archiv v Jičíně, který uchoval ortely apelačního soudu vynesené nad hořickými zločinci. Zastoupeny jsou různorodé trestné činy. Některé byly odevzdány krajskému soudu, takže rozsudek není znám. Citován je zápis Františka Procházky, kaplana, který doprovázel na smrt spolu s katem a zástupem lidu Annu Tichou, jež byla blíže neuvedeného roku s'ata za infanticidium (Šormová 2000, 20). Líčeno je převážně příkladné chování odsouzené, ale také absolvování poslední cesty, která dle zápisu vedla ze šatlavy k pranýři, kde byl nejspíš znovu vynesen ortel, poté na Habr (zde se patrně nacházelo zastavení Krista), k soše Jana Nepomuckého a nakonec k popravnímu místu (Šormová 2000, 20). Stětí a následné probodnutí srdce kulem bylo trestem pro většinu delikventek, které zahubily novorozeně, nebo si svépomocí vyvolaly potrat, aby se zbavily „neřádně nabytého plodu“ (Francek 1993c, 3).

Dle J. Francka se v Hořicích popravovalo v místě, kde dnes končí Všehrdova ulice (Francek 2012, 49). V I. vojenském mapování můžeme spatřit symbol, zpodobňující patrně zděnou šibenici tvořenou dvěma sloupy na severu od města (obr. 13), tedy by spadala pod Wojtuckiho typ 3. S přihlédnutím k dnešním katastrálním mapám lze polohu popraviště skutečně klást ke konci Všehrdovy, nebo taktéž Otakarovy ulice, která dříve pokračovala dál na Lázně Bělohrad. Pro určení dřívějšího umístění popraviště lze využít srovnání s polohou židovského hřbitova, který je v I. vojenském mapování rovněž zaznamenán. Za povšimnutí stojí cesta, která vybočuje a končí před šibenicí. Dnešní Kollárova ulice, vybočující z Otakarovy je rovněž slepá a vůči židovskému hřbitovu zaujímá přibližně stejnou pozici, jako lze pozorovat i u ulice v I. vojenském mapování. V takovém případě by sloup U Spravedlnosti, památka na hrdelní minulost tohoto východočeského města označoval místo bývalé šibenice s překvapivou přesností (obr. 14). Pokud město svou šibenici momentálně nemělo, posloužil k exekuci i strom. J. Francek uvádí, že tímto způsobem popravili Hořičtí roku 1569 Jana Chrástala, který „byl oběšen na dubě u Dundova háje“ (Francek 2012,

50). Do současnosti se dochoval hořický pranýř z roku 1736, který dnes stojí na náměstí při vchodu do radnice (*Francek 2012*, 46).

4.1.5 Hostinné

Město bylo založeno ve 13. století v období kolonizace za vlády Přemysla Otakara II. (*Truhlička – Hrudka 2004*, 4). Řídilo se magdeburským právem, což potvrdil listinou sepsanou roku 1396 Jan z Turgova (*Anděl 2014*, 8). Není mi známo, kdy Hostinné získalo hrdelní privilegium, ovšem jeho počátky by mohly souviset právě s uděleným souborem práv magdeburských.⁵ V čele městské správy stál zpočátku rychtář s konšely, dokud nebyla jeho vrchní pozice nahrazena purkmistrem. První známý purkmistr je doložen k roku 1477 (*Anděl 2014*, 8). T. Anděl uvádí, že v dobách, kdy bylo Hostinné rozděleno mezi dva majitele na horní a dolní část mělo purkmistry dva (*Anděl 2014*, 8). Městská rada se skládala z 10 až 12 osob a schůze odbývala na radnici, která také byla sídlem soudu a nacházela se zde rovněž šatlava (*Anděl 2014*, 8). Podle staré městské knihy založené roku 1477 existovala radnice v Hostinném už v polovině 15. století a první doložené úřední jednání pochází z roku 1487 (*Anděl 2014*, 8). Druhá radnice vznikla na základech středověkého měšťanského domu roku 1525 a byla ještě mnohokrát přestavována, dokud nezískala svou dnešní podobu (*Anděl 2014*, 8).

Šibenice v Hostinném stávala pravděpodobně východně od města, nad cestou vedoucí do obce Čermná. V I. vojenském mapování můžeme spatřit symbol čtyřsloupové zděné šibenice (tedy by spadala pod Wojtuckiho typ 5) zakreslený na návrší nad onou cestou, zprava od kříže a zleva od Východního potoka (obr. 15). Dnes na bývalou polohu šibenice neupozorňuje žádný pomístní název a v císařských otiscích stabilního katastru se taktéž nevyskytuje. Poloha popraviště by se dala přibližně umístit do dnes již zastavěné části města – čtvrti Antoníček, nebo výše do zalesněného terénu.

4.1.6 Hradec Králové

Hradec Králové, o němž první zmínka jako o městě pochází z roku 1225, kdy král Přemysl Otakar I. v darovací listině odkázal hradecké obci dnes neznámou ves Vesce, se řídil právem magdeburským a zároveň sloužil jako odvolací soudní stolice

⁵ K souvislosti výkonu hrdelní jurisdikce s propůjčením královských práv poddanským městům se staví kladně i B. Roučka (*1957*, 133).

pro právní poučení měst ve svém okolí, užívajících stejného souboru (*Jakl 2005, 5; Němečková 2017, 140*).

Správa města patřila ve 13. a do poloviny 14. století k povinnosti královského rychtáře, nicméně od poloviny století 14. jeho úkoly přejímala městská rada v čele s purkmistrem (*Bláha – Němečková 2017, 94*). Tomuto vývoji pravděpodobně napomohl král Karel IV., který roku 1352 požádal krom rychtáře i městskou radu, aby vykonávala dohled nad řemeslníky a cechy (*Bláha – Němečková 2017, 94*). Radnice jako sídlo městské rady a symbol městské samosprávy je dle R. Bláhy a V. Němečkové údajně doložena k roku 1418 (respektive 1415) a stále stojí v přestavěné podobě v západní frontě Velkého náměstí s čp. 1 (*Bláha – Němečková 2017, 95*).

Odvolávací instance samotného Hradce Králové byla nejpozději od počátku 16. století ve Starém Městě pražském (*Němečková 2017, 140*). Za třicetileté války hradecké městské soudnictví prošlo jistou stagnací a soudní jednání se někdy kupříkladu nekonala (*Vojtíšková 2017, 203*). Chaos a bezprávní doby se projevovaly v soudnictví v takové míře, že roku 1637 Hradečtí obdrželi nařízení od místodržících, aby útrpné právo neužívali bez konzultace s apelačním soudem (*Vojtíšková 2017, 203*). Nutno podotknout, že městský soud neměl kompetenci zasahovat proti deliktům přítomných vojáků (*Vojtíšková 2017, 203*).

V 17. a 18. století vystupovali jako představitelé městského soudnictví radní (v počtu dvanácti, střídající se v úřadu purkmistrovském), kteří řešili vedle sousedských sporů obzvláště v majetkové oblasti i záležitosti kriminální (*Vojtíšková – Polehla 2017, 226, 229*). Méně závažné kauzy byly přeloženy do kompetence městského rychtáře (*Vojtíšková – Polehla 2017, 229*). Mnohem silněji se také projevují zásahy apelačního soudu, který se vyjadřoval k rozhodnutím nad těžkými proviněními (*Vojtíšková – Polehla 2017, 229*). Na ostatní rozsudky dohlíželi císařský rychtář nebo česká komora, kterou především zajímal zisk z uvalených pokut (*Vojtíšková – Polehla 2017, 229*).

Rozsudky v Hradci Králové se dlouhou dobu vyhlášovaly z balkonu historické radnice na Velkém náměstí (*Šeba 1999, 18*). Nedaleko této budovy stával pranýř a jeho místo je dnes označeno obrazem kříže v dlažbě (*Šeba 1999, 18; Malina 2006, 9*). Když při požáru roku 1536 dřevěný pranýř shořel, nahradil ho roku 1584 kamenný, který byl pravděpodobně přesunut kvůli počátkům stavby mariánského sloupu roku 1714 a byl

z náměstí definitivně odstraněn nejspíše v roce 1788 (*Malina 2006, 9; Malina 2003, 7*). Současně s ním byla z náměstí odstraněna i klec pro trestání cizoložnic a prostitutek (*Malina 2006, 9*). Věznic bylo v Hradci údajně hned několik. Šatlava se nacházela v radnici (čp. 1), kde se vykonávala patrně i tortura (*Šeba 1999, 18*), v Mýtské (kdysi Slezské) bráně bylo věžní vězení, to samé i ve věži Kropáčce (*Šeba 1999, 18; Bláha – Slavík – Zikmund-Lender 2017, 644*).

M. Šeba uvádí, že nejstarší zpráva o popravě v Hradci Králové pochází z konce 15. století (*Šeba 1999, 18*). Již tehdy šibenice údajně stála v místech dnešního Moravského předměstí, stranou Brněnské ulice (*Šeba 1999, 18*). V I. vojenském mapování ji můžeme spatřit zobrazenou jako zděnou konstrukci tvořenou třemi sloupy, tedy Wojtuckiho typ 4, napravo od cesty vedoucí do Nového Hradce (obr. 16). Zaznamenanou jako třísloupovou šibenici ji lze také spatřit ve vojenských mapách doprovázejí *Vzpomínky na tažení roku 1778 v Čechách a na Moravě* Alberta Kazimíra Sasko-Těšínského (obr. 17). Její dnešní umístění by bylo přibližně v okolí OC Futurum. Vodní tok, který je v I. vojenském mapování zobrazen v blízkosti šibenice a který patrně vyvěral z Plachty (Na Plachtě) a již zaniklého Nového rybníku, bychom sotva našli v dnešních mapách, ovšem jakýsi jeho pozůstatek, který směřuje právě k OC Futurum, by mohla představovat dnešní Zámostská svodnice, jejíž počáteční tok lze rovněž sledovat z městské části Nový rybník (obr. 18).

Roku 1584 bylo třeba na místním popravišti provést nemalé opravy. Všichni řemeslníci, kteří se měli účastnit byli na zasedání městské rady ujištěni, že i přes práci na popravišti zůstanou všichni na své cti zachováni a nikdo jim tuto skutečnost nesmí vytýkat. Stavba začala tím, že rychtář i konšelé položili dva kameny do základů a poté ve stavbě pokračovali řemeslníci (*Šeba 1999, 18*). Dne 18. srpna 1788 byla šibenice zbořena, nicméně svému účelu místo údajně sloužilo ještě v dalších letech (*Šeba 1999, 18*).

4.1.7 Chlumec nad Cidlinou

Dochované prameny nám neposkytují odpověď na otázku, kdy v Chlumci nad Cidlinou vznikl hrdelní soud. Můžeme z nich jmenovat kupříkladu smolnou knihu z let 1562–1671, která obsahuje celkem 106 zápisů, torzovitě dochované radní manuály od roku 1613, korespondenci městské rady a ortelní manuály pražského apelačního

tribunálu (*Francek 2014*, 28). Můžeme jen předpokládat, že hrdelní pravomoc přenesla na město jeho pozemková vrchnost snad až v 16. století. První zmínka o použití útrpného práva chlumecké vrchnosti se váže k roku 1534, kdy majitel panství Jan z Pernštejna měl za povinnost odškodnit jistého Klimše Peksu, mučeného v Pardubicích za údajné žhářství v Chlumci nad Cidlinou (*Francek 2014*, 29). V této době byla tedy hrdelní pravomoc patrně stále v rukou šlechty a na chlumeckou městskou radu byla přenesena v roce 1547, nebo krátce po něm, kdy se Chlumeck stala komorním městem (*Francek 2014*, 30).

Chlumeck nad Cidlinou disponoval vlastními katy, kteří plnili i funkci rasa. Snad prvním doloženým popravním mistrem byl v roce 1618 blíže neznámý Daněk (*Francek 2014*, 31). Katovna se nacházela za městem při silnici k Žiželicím. Pokud město svého kata momentálně nemělo, vypůjčilo si ho z některého města v okolí. Ve smolné knize, kterou editoval J. Francek (2014), jsou takto zmíněni nymburský kat Jan Holub (zápis č. 78) a Petr Šmídek (zápis č. 79), kteří v Chlumci nad Cidlinou popravovali roku 1612.

Šatlava se nacházela na radnici, kde se mimo jiné uskutečňoval i dobrovolný výslech provinilců. Mučírna byla umístěna ve sklípku, do něhož kat sváděl provinilce, aby je podrobil tortuře. Chlumecké vězení se tedy nejspíš skládalo ze spodní části a dřevěného přístavku nad ní (*Francek 2014*, 32). Městská rada také při chatrném stavu šatlavy využívala coby jistější a lacinější možnost uvěznění provinilce ve vězení na zámku (*Francek 2014*, 32).

Chlumeck nad Cidlinou měl dvě popraviště. Šibenice stávala poblíž cesty k Nepolisům, kde je zobrazena i v I. vojenském mapování (obr. 19), jako třípilířová zděná šibenice (typ 4 podle Wojtuckiho). J. Francek uvádí, že dnes se jedná o prostor za závodem podniku Despa (*Francek 2014*, 42), nicméně v I. vojenském mapování se šibenice nachází na pravé straně cesty k Nepolisům, kde v turistických mapách (*mapy.cz*) je zachován pomístní název Na Spravedlnosti (obr. 20). V katastrálních mapách ČÚZK bychom v tomto prostoru našli pouze vrchol s názvem Židovský kopec. Trest smrti stětím, vpletením do kola apod. byl zřejmě vykonáván na jiných pozemcích, které podle J. Francka byly nazývány „Na popravištích“ nebo „U Kříže“ (*Francek 2014*, 42) a dnes se patrně jedná o místo úpravy vody městského

vodovodu.⁶ Jistou zajímavostí týkající se trestu smrti v Chlumci nad Cidlinou, na kterou J. Francek upozorňuje, je skutečnost, že na sklonku 16. století bylo ve městě stěží častější formou exekuce, než smrt provazem i když ji zločinec zasluhoval a měl stanovenou v rozsudku. Jednalo se o zaopatření městské rady proti krádežím oděvů a částí těl oběšených, neboť se takového jednání dopouštěli lidé kvůli pověrám, že tyto předměty mají magickou moc. Chlumecká smolná kniha, přepsaná v celém rozsahu, skýtá rovněž informaci, že v roce 1603 městu šibenice chyběla, jak se můžeme dozvědět ze zápisu č. 64. V něm je Jan Kašnovský za časté krádeže a smilstvo odsouzen k oběšení: „... že pro takovou krádež a oučinek zlý provazem trestán by bejti měl. Ale poněvadž takového místa při tomto právě na ten čas se nenachází, tato milost jemu se činí a od mistra popravního mečem ztrestán býti má podle práva.“ (Francek 2014, 131). Kašnovský byl dne 26. dubna 1603 katem vyveden na „místo popravištné“ a podle vynesného ortelu sťat.

Povrchový průzkum v Chlumci nad Cidlinou byl zacílen na pravou stranu silnice vedoucí k Nepolisům, kde je v I. vojenském mapování zakreslena poloha šibenice a také na kruhovou zalesněnou plochu v poloze Galatovka (cuzk.cz), která skýtala možnost zachování pozůstatků popraviště. Původně se snad jednalo o bezejmenný vrchol, který je v I. voj. mapování také zaznamenán, dnes se jedná o místo o průměru cca 55 m, které se patrně stalo cílem dobývky, neboť se terén svažuje a vzhledem k nemožnosti jeho obdělávání je ponechán ladem. Jak bylo zmíněno výše, J. Francek polohu šibenice umísťuje na levou stranu od silnice k Nepolisům za závod podniku Despa, ovšem pozemek je vzhledem k oplocení nepřístupný, zarostlý vegetací. Z průzkumu vyvozují závěr, že polnosti po pravé straně silnice nevykazují známky reliktu a terén na Galatovce nebylo možné vzhledem k vegetaci kriticky zhodnotit.

4.1.8 Choustníkovo Hradiště

V článku věnovanému dějinám Choustníkova Hradiště, které otisklo periodikum *Dvůr Králové nad Labem*, jsou citovány poznatky Karla Hermana. Dějiny malého panství byly odjakživa úzce spjaty s místním hradem, který byl patrně

⁶ Nejspíše čp. 169, nebylo v odborném textu upřesněno.

vybudován z obranných důvodů v druhé polovině 13. století (*Anonym 1999*, 14). První písemná zmínka o hradu a patrně i přilehlé osadě náleží k roku 1316, kdy král Jan Lucemburský zastavil pánu Půtovi z Turgova Dvůr Králové spolu s hrady Hostinné a Hradištěm (*Anonym 1999*, 14). Roku 1396 zakoupil hrad s přilehlými obcemi a dvory Heřman z Choustníku, dal starý hrad strhnout a postavit nový, který po něm nesl pojmenování Heřman Choustník, což později mělo vliv na pojmenování celé obce. Dle oficiálních webových stránek obce bylo hradiště povýšeno na městys roku 1541.⁷ Tehdy získalo právo dvou trhů výročních a dvou trhů týdenních, ovšem jestli od onoho roku disponovalo i právem hrdelním mi není známo.

Nicméně hrdelní právo se zde patrně praktikovalo, dle prvního svazku obecní kroniky, zmíněné článkem vydaném obcí. Choustníkovo Hradiště se rovněž vyskytuje v mapě lokalit s hrdelním právem přiložené ke článku B. Roučky (*1957*). Dle té bylo Hradiště patentem Marie Terezie z roku 1765 přeřazeno do čtvrté kategorie. Tresty smrti se měly vykonávat na Šibeňáku – místu v blízkosti křižovatky vedoucí do Dvora Králové a vzdálenějšího Trutnova (obr. 21). Tento pomístní název se dodnes uchoval, ačkoliv není zaznamenán v II. ani III. vojenském mapování. Císařské otisky stabilního katastru rovněž nemají zaznamenán pomístní název odkazující na polohu bývalé šibenice. V I. vojenském mapování se nevyskytuje symbol, který by nám pomohl určit přesnější polohu a podobu popraviště, nicméně jistou alternativu nabízí i protilehlý svah, mezi již zmíněnými cestami na Trutnov a Dvůr Králové, kde je převýšení daleko příhodnější pro jeho umístění.

4.1.9 Jaroměř

Jaroměř byla královským věnným městem již roku 1307, jak je psáno v privilegiu krále Albrechta I. (*Bouza – Štěpánková 1971*, 34; *Wolf 1968*, 31). O udělení hrdelního práva není přímé zmínky, avšak pravděpodobně bylo součástí celého souboru městských práv přiděleného onoho roku. Jaroměřská privilegia byla v pozdějších letech mnohokrát potvrzována, v některých případech se již lze dočíst existence městské rady, např. roku 1341, kdy Karel IV. markrabě moravský spolu

⁷ Historie obce: posl. úprava 14.4.2003. Převzato z: http://www.choustnikovohradiste.cz/e_download.php?file=data/editor/53cs_4.doc&original=Historie+obce+--+internet+Obec+14.4.03.doc, cit. 5.10.2017.

s králem Janem Lucemburským „nařizuje rychtáři i konšelům, aby trestali ty, kdo se protiví jejich nařízením a aby poháněli před soud i měšťany, kteří platí zločincům výpalné, aby se uchránili škody“ (Bouza – Štěpánková 1971, 38). Ve funkci městského soudu zasedal královský rychtář a městská rada tvořena dvanácti konšely (Mertlík 1999, 36). Královský rychtář byl dosazen do Jaroměře roku 1547 králem Ferdinandem I. a bez jeho vědomí se konšelé nesměli scházet na radnici ani jinde (Bouza – Štěpánková 1971, 44). Schůzím úřadu sloužil kolem roku 1465 a roky před ním „hrad v Jaroměři“, který byl původně dům proboštský a stával v místech domů čp. 36 a 38 (Wolf 1968, 43–44). Jeho existence nebyla podle V. Wolfa dlouhá, někdy po roce 1465 hrad zaniká, patrně následkem požáru (Wolf 1968, 44).

Šatlava pro těžké delikventy se údajně nacházela ve věži zvané „nad Pekelcem“, nad Pražskou branou (Wolf 1968, 36). Rovněž však mohla být ještě další ve sklepení pod radnicí, jak uvádí P. Mertlík (1999, 39). Hrdelní rozsudky Jaroměři schvaloval apelační soud v Praze a rovněž sloužil jako odvolávací instance (Bouza – Štěpánková 1971, 44).

Šibenice v Jaroměři stávala severovýchodně od města, mezi řekou Úpou a Čáslavkami. Zachovaly se zde pomístní názvy Spravedlnost a Na Spravedlnosti, přičemž Spravedlnost se rovněž vyskytuje i v císařských otiscích stabilního katastru. Ve vojenských mapováních není symbol šibenice zaznamenán, ovšem vyskytuje se v mapách doprovázejících *Vzpomínky na tažení roku 1778 v Čechách a na Moravě* Alberta Kazimíra Sasko-Těšínského (obr. 22). Taktéž ji můžeme spatřit v přiložené mapě doprovázející periodikum *Mittheilungen des k.u.k. Kriegs-Archivs 1.* z roku 1902, kde je třísloupové konstrukce, opět situovaná mezi Úpou a Čáslavkami (obr. 23).⁸ J. Kuběnka, autor kapitoly *Pomístní jména v Jaroměři* v kolektivním sborníku *Minulost Jaroměře* uvádí, že šibenice stávala patrně na pozemkových parcelách 2821, 2823, 2816 (1968, 153) podle číslování z katastrálních map z roku 1840 (tedy císařských otisků stabilního katastru). Také uvádí čísla pozdější: 2821, 2817 a 2816, ovšem už neupřesňuje, kterých mapových podkladů se týkají. Pokud přihlídneme k číslování v mapách císařských otisků stabilního katastru, získáme přibližnou představu o poloze popraviště (obr. 24) i když je třeba brát na vědomí, že sám J.

⁸ *Mittheilungen des k.u.k. Kriegs-Archivs 1.* (Třetí vydání, 1902). Dostupné z: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MitKuKKriegsArch_1902_3_01/?pg=377&layout=s, cit. 8.9.2017.

Kuběnka číslování uvádí rovněž spíše rámcově, tudíž se o tyto informace nelze opřít s absolutní jistotou. Když se oprostíme od mapových podkladů k ikonografickým pramenům, nalezneme na nesignované vedutě Jaroměře a Nového Bydžova popravní místo v prostoru u říčního břehu (střed obrázku), kde se vyskytuje lámací kolo, kolenová šibenice a šibenice studničního typu, jejíž konstrukce je kamenné kruhové podezdívky, se třemi nebo čtyřmi sloupy (obr. 25). M. Ježek, autor článku *Česká města na foliích würzburgského alba (1996)*, pracuje především s městskou zástavbou na vyobrazených vedutách, nicméně k tématu popravišť poznamenává, že vyjádření konstrukce šibenice anonymního autora se na würzburgských vedutách takřka neliší (Ježek 1996, 42).

J. Kuběnka uvádí, že o místě vykonávání poprav se mnoho záznamů nezachovalo a blízké okolí bylo nazýváno pro ně charakteristickými termíny, např. „louka pod šibenicí“ z roku 1552 v knize zápisů (Kuběnka 1968, 153–154). Odkdy město Jaroměř disponovalo šibenicí nelze tedy s jistotou říci. Podle mapy z *Mittheilungen des k.u.k. Kriegs-Archivs* mohla být třísloupové konstrukce, tedy by spadala pod Wojtuckiho typ 4, ovšem i v tomto případě může být vyobrazení čistě symbolické. Poloha šibenice by však dle znázornění vzdálenosti od vojenských opevnění mohla být blíže městu, nad odbočkou Náchodské ulice (obr. 26).

4.1.10 Jičín

Město Jičín mělo hrdelní právo nejspíš již v době předhusitské. Dle J. Francka se už tehdy v pramenech popraviště uvádí na návrší východně od města (Francek 2012, 49).

Mezi písemné prameny, které obsáhly kriminalitu v Jičíně, bychom mohli zařadit knihu zápisnou z let 1553–1596, která obsahuje záznamy soudních pří, zápisy o jednání městského soudu, rozsudky, konfirmace vrchnosti i apelačního tribunálu a právní naučení nymburské městské rady (Francek 2012, 30; Francek 2010a, 78). V Archivu města Jičína se také zachovaly dvě knihy svědomí z let 1576–1808 (Francek 2010a, 78).

Ve 14. století náleželo soudnictví do kompetence rychtáře, předsedal městskému soudu a tehdy měl i soudní pravomoc. Podle J. Francka nadřazené postavení rychtáře můžeme spatřovat především v tom, že bývá v zápisech nejstarší

soudní knihy jmenován mezi úředníky zpravidla na prvním místě (*Francek 2010a*, 49). Od druhé poloviny 15. století bylo soudnictví v rukou městské rady, zahájenému soudu předsedal purkmistr s přísedícími konšely. V letech 1458–1547 se konalo v Jičíně 223 soudů, patnáctému století z toho náleží téměř tři pětiny (*Francek 2010a*, 78). Od poloviny 17. století nabýval v oblasti soudnictví stále většího významu apelační tribunál v Praze, ke konci 17. století také zesílil vliv krajských hejtmanů. Jičínský hrdelní soud přestál reorganizaci v roce 1765, včetně soudu v Hradci Králové, Novém Bydžově a Trutnově, které taktéž spadají do Královéhradeckého kraje.

Schůze jičínské městské rady se původně konaly zpravidla v domě některého z úředníků, nebo ve škole za kostelem. K roku 1460 se připomíná jako radnice domek vedle školy (*Francek 2012*, 22). Od 16. stol. byla radnice umístěna v domě čp. 33 západní fronty domů na náměstí, zvaném U slunce. V roce 1651 se radnice přestěhovala do domu čp. 38 na opačné straně západní strany náměstí (*Francek 2012*, 22).

Jičínská šatlava byla již koncem 15. století umístěna v dnešní Sladkovského ulici, kde stávala Holínská brána (*Francek 2010a*, 79; *Francek 2012*, 38). Tento dům kázně se připomíná ještě k roku 1716 (*Francek 2012*, 39). Další vězení se patrně nacházelo v Jičínském zámku (*Francek 2012*, 39). J. Francek uvádí, že v pramenech jičínského soudnictví naprosto převažují majetkové delikty, většinou drobné krádeže peněz, potravin, šatstva, předmětů denní potřeby, dobytek atd., které nebyly trestány stětím nebo oběšením. Takový trest čekal větší delikventy a loupežnické bandy provádějící organizované krádeže, jež šly někdy ruku v ruce s vraždami (*Francek 2010a*, 164).

K popravám docházelo v Jičíně na vrchu Šibeňák, dříve nazývaném také U spravedlnosti nebo U čakana (*Francek 2010a*, 78). Toto návrší v 19. století částečně zmizelo, jelikož zde byl při stavbě silnic roku 1815 otevřen lom (*Francek 2012*, 49). Název se však používá dodnes a nese ho i blízký rybník. Na I. vojenském mapování můžeme najít symbol třísloupové zděné šibenice nad rybníkem Šibeňák (obr. 27:1), podle čehož by spadala pod Wojtuckiho typ 4. Ve II. vojenském mapování se symbol již nevyskytuje. J. Francek zmiňuje, že na vedutě Jičina od J. Sikory z roku 1756 je zobrazena šibenice se třemi sloupy (*Francek 2012*, 49). Na vedutě můžeme vidět věž Valdické brány, odkud pak na východě (horní strana obrázku) se rozprostírá pahorek

se stojící šibenicí (obr. 27:3). Terénní situace, kterou J. Sikora zachytil, by se v tomto případě blížila vyobrazení II. vojenského mapování (obr. 27:2). Na vedutě znázorněná šibenice není dobře viditelná, jeví se však jako studniční typ s několika sloupy, počet tří sloupů přitom nelze vyloučit. V dnešní době na bývalou polohu šibenice, jak už bylo řečeno, poukazuje jak název rybníku, tak i při něm vedoucí stejnojmenná cesta. Popravy v Jičíně vykonávali místní kati. Katovna stávala v 17. a 18. století za městem u Cidliny při cestě do Popovic (*Francek 2012, 32*).

4.1.11 Kopidlno

O Kopidlnu se jako o městečku poprvé vyskytují zmínky v letech 1436 a 1451 (*Berný et al. 2014, 18*). V polovině 17. století se o správu městečka starali purkmistr, konšelé a „vší obec městská“ (*Berný et al. 2014, 18, 19*). K roku 1674 je v městské samosprávě již purkmistr, dvanáct radních, dva rychtáři, šest obecních starších, a další úřední i neúřední osoby (*Berný et al. 2014, 20*). Městečko mělo vlastní dřevěnou radnici uprostřed na náměstí a také šatlavu, která stála až do roku 1843 (*Berný et al. 2014, 19*). Pod kostelem (který vyhořel roku 1677, avšak nahradil ho kostel sv. Jakuba Staršího) se nacházel tzv. Husí rynek, část města, kterou obývala chudina a kde stávala také rasovna (*Berný et al. 2014, 20*). Město si vydržovalo vlastní katy, ovšem jestli v Kopidlně katovna s rasovnou byly tatáž stavba a pokud tedy kat plnil i funkci rasa mi není známo. Jména kopidlnských katů a současně i údaje o prodeji katovny se, jak uvádí J. Francek, dochovala z trhových smluv (*Francek 1993e, 3*).

Činnost hrdelního soudu v Kopidlně je doložena k roku 1548 (*Francek 1993e, 3*). J. Francek uvádí, že Kopidlno má jisté torzo smolné knihy (*Francek 2012, 31*), patrně tím není myšlena smolná kniha se všemi jejími náležitostmi, ale jen částečné údaje z trestních procesů. Majetkové delikty zde byly trestány vězením, nucenými pracemi a v některých případech i oběšením (*Francek 1993e, 3*).

Vedle „zavedených“ postupů trestu nechyběly ani tresty zostřující. Například Jiřímu Hejmanovi bylo apelačním soudem vyneseno, aby mu za krádeže a vraždy byla napřed uřata ruka a po stětí byl vpleten do kola (*Francek 1993e, 3*), Kateřina Dolisková měla být roku 1726 za infanticidium sřata, probodena kůlem a uložena do země, předtím však byla na prsu pálena (*Francek 1993e, 3*). Trestem za sodomii bylo

upálení jak delikventa, tak i souvisejícího zvířete – tento osud postihl Jana Kovanda roku 1602, který smilnil s ovci (*Francek 1993e*, 3).

V Kopidlně se patrně nacházela dvě popraviště, stínadla a šibenice. Stínadla stávala v prostoru, kde je dnes železniční přejezd a bývalý cukrovar (obr. 28), při silnici směrem k Libáni (*Francek 2012*, 49; *Berný et al. 2014*, 20). Při terénních úpravách zde byly údajně odkryty hroby popravených, jelikož měly oddělené lebky, uložené u nohou (*Berný et al. 2014*, 35). Na místním popravišti měl být údajně uložen i popel Tomáše Svobody, češovského myslivce stíhaného pro kacířství, nad kterým vynesl apelační soud ortel stětí a upálení 3. července 1728 (*Francek 1993e*, 3). Tehdy Kopidlno nemělo vlastního kata, jelikož Matěj Zvířecí (přijat do služeb 1723) se nechoval, jak na kata náleželo a na jeho místo nastoupil František Krejčmar teprve roku 1729 (*Francek 1993e*, 3; *Berný et al. 2014*, 35), Svoboda byl tedy s'tat katem najatým. Nad popravčím kamenem v Kopidlně, u zdi bývalé hospody U Samešů, je umístěna pamětní deska odkazující na onu událost (*Francek 2012*, 50). Podobně, jako v Libáni vedla i zde k popravišti ulice zvaná Smutná, která začínala u Splavu a dále směřovala přes tok Mrliny (*Berný et al. 2014*, 20).

Šibenice patrně stávala u lesa Habrovníku a Smutná ulička vedla údajně až k ní (*Berný et al. 2014*, 35). Dřevěný kříž u cesty sloužící k zastavení odsouzenců při jejich poslední cestě byl později nahrazen železným, nyní stojícím mezi cukrovarem a železničním přejezdem, tedy v místě bývalých stínadel (*Berný et al. 2014*, 35). J. Francek uvádí ve svém článku *Hříšní lidé města Kopidlno*, že roku 1739 při procesu s romskými kočovníky byla Kateřina Růžičková s dcerami třikrát vymrskána kolem šibenice (*Francek 1993e*, 3), přesto je však spravedlnost u stínadel daleko známější. V žádném z vojenských mapování není symbol šibenice zaznamenán, tudíž její přesnou polohu nelze pomocí těchto kartografických materiálů upřesnit. V císařských otiscích stabilního katastru taktéž není místo zkonkrétněno pomístním názvem.

4.1.12 Kostelec nad Orlicí

Doklady o Kostelci, jako sídlišti městského charakteru se vyskytují už od 30. let 14. století (*Jasníková – Hladký 2016*, 10). Městská správa byla předně v pravomoci rychtáře jmenovaném vrchností (*Jasníková – Hladký 2016*, 10). V nejstarší zachovalé městské knize z let 1464–1631 zvané Lev modrý, jsou záznamy jmen úředníků, jež

vykonávali tuto funkci a rovněž i funkci radních (*Jasníková – Hladký 2016, 10*). Městská rada, kterou v Kostelci tvořilo dvanáct konšelů, postupem času získala vedoucí pozici v rozhodování správních záležitostí a rychtář se stal úředníkem s výsadami ke konání pořádkové a policejní služby (*Jasníková – Hladký 2016, 11*). Mezi jeho povinnostmi bylo i obcházet šenkovní domy a nahánět lid na bohoslužby, které byly ve vysoce katolickém Kostelci povinné (*Valenta 2016, 373*).

Stará městská radnice byla obcí zakoupena roku 1581, jedná se o dům na východní straně náměstí, kde nyní sídlí ZUŠ F. I. Tůmy (*Slavík 2016, 131*). Dle J. Slavíka se v městských knihách objevuje zmínka o ještě předcházející radnici z roku 1511 (*Slavík 2016, 130*). Na náměstí se také nacházel zděný pranýř, který byl umístěn patrně na počátku 17. století (*Slavík 2016, 130*).

Šibenice v Kostelci nad Orlicí stávala jihozápadně od města za tokem Divoké Orlice, v místě zvaném Na Spravedlnosti (*Valenta 2016, 376*). Pojmenování Na Spravedlnosti se uchovalo jako název ulice v městské části Na Skále, jejíž zástavba se v novověku značně rozšířila. V I. vojenském mapování mezi vyznačenými cestami, které se dnes nazývají Chaloupkova a Kotyzova, nalezneme symbol třísloupové zděné šibenice (obr. 29). Spadala by tedy pod Wojtuckiho typ 4. V žádném dalším vojenském mapování již není o její poloze záznam. V císařských otiscích stabilního katastru není situace rozdílná, jelikož oblast Na skále je rozdělena na parcely, prozatím bez náznaku budoucích ulic.

Těžké zločiny musely být posouzeny pražským apelačním soudem, jehož korespondence se dle J. Valenty zachovala v kosteleckém městském archivu (*Valenta 2016, 373*). Mezi případy, které skončily kapitálním trestem, můžeme zahrnout žháčku Kateřinu Kolovrátníkovou, která byla roku 1739 sřata a následně upálena (*Valenta 2016, 373*). Roku 1724 byl zase Matěj Láska pro vraždu své spolunocležnice na místě popravním lámán kolem od shora dolů a pak vyzdvižen do povětří (*Valenta 2016, 373*). Z případů oběšených lze uvést Antonína Roždína a Ondřeje Ulčíka, kteří byli takto popraveni za krádež roku 1731 kosteleckým katem Kristiánem Gruberem a litomyšlským katem Ludvíkem Gruberem, který byl přizván na pomoc (*Valenta 2016, 373*).

4.1.13 Lázně Bělohrad

Oficiální počátek hrdelního práva v Lázních Bělohrad mi není znám, ovšem s první a poslední exekucí se setkáváme na počátku 17. století (Špür 2006, 17). Tehdy Lázně Bělohrad zvané Nová Ves byly pod správou vrchnosti, která vykonávala nad svými poddanými soudní pravomoc (Špür 2006, 17). Tehdejší majitel Petr Škopek z Bílých Otradovic, který držel území přibližně o rozloze dnešní Dolní Nové Vsi, Bělohradu a Prostřední Nové Vsi nechal roku 1604 postavit pranýř a popraviti u něho jednoho z poddaných (Špür 2006, 17). J. Špür uvádí, že o událostech na bělohradském panství se dochovaly zprávy z písemných stížností Barbory Harantové, paní na Pecce a Jana Hamzy Bořka, majitele statku újezdeckého, který v Nové Vsi držel několik usedlostí a kostel, směřovaných k císaři Rudolfovi II. (Špür 2006, 17). Stížnost šlechty Hamzy se týkala přímo vystavění pranýře a popravy: „*na obci místo popravni před kostelem a pranýř vystavěti dal*“ a i když nebyla zde „*nikdá žádná vejsadní poprava, což zřízením zemským a právem městským obmezeno a zapověděno jest... léta 1604 v pondělí po sv. Zuzaně jednoho poddaného svého tu stíti a zakopati dal*“ (Špür 2006, 17). Majitel panství Nové Vsi Škopek se z nařízení císaře ke stížnosti vyjádřil, že poprava proběhla na poddaném, který se velmi přečinil a své rozhodnutí provést exekuci považuje za správné. Také, že pranýř je dosti daleko od kostela ve vsi a nechal ho vystavět pro trestání neposlušných a zlotřilých osob (Špür 2006, 17). Majitel panství tehdy nejspíš vyvážl bez postihu i když patrně překročil některá omezení (Špür 2006, 17).

Pranýř, u kterého proběhla první a poslední bělohradská poprava, stával podle J. Špůra v blízkosti řeky Javoroky a jak je z dochovaných pramenů patrné v blízkosti kostela. Roku 1727 u něho byl trestán ještě Jan Mannbauer, který byl z původního trestu stětím omilostněn na vymrskání z panství a vypovězení ze země (Špür 2006, 17). J. Špür zasazuje umístění pranýře, který patrně stál až do zrušení hrdelního práva na stejném místě, do zahrad domů ulice Vojtíškovy na pravý břeh řeky Javoroky (Špür 2006, 17). Také zmiňuje, že místo bývalého pranýře by mohlo být tam, kde stojí chalupa s čp. 92 (Špür 2006, 17). V I. vojenském mapování není zobrazen symbol šibenice, tudíž se nelze o tento pramen opřít a ani císařské otisky stabilního katastru nám nepomohou v bližším určení. V opozici kostelu Věch svatých se nachází

Bažantnice, která by rovněž mohla být vhodnou polohou, dnešní čp. 92 se zase nachází ve velké blízkosti kostela a odpovídá Špůrově popisu (obr. 30).

4.1.14 Libáň

Libáňské hrdelní právo, jehož rozsudky potvrzoval apelační soud, se vztahovalo na obce panství starohradského a panství velišského (*Fejfar 1927, 50; Lukáš 1928, 123; Bílek 2005, 64*). Počátkem 17. stol. stávala uprostřed náměstí radnice, úřadu předsedal primátor a radní volení z řad starousedlých rodů (*Bílek 2005, 63*). Průběhy výslechů zapisoval městský písař (*Bílek 2005, 64*). Vězení se nacházelo na hradě Veliš – vězněn zde byl kupříkladu kacír Jan Jampílek, který se odmítl vzdát své víry a přejít ke katolictví, za což byl roku 1651 upálen (*Bílek 2005, 65*).

Katovna stávala v Jiráskově ulici na Novém Městě (*Fejfar 1927, 50; Lukáš 1928, 123*). V Libáni kat plnil zároveň i funkci rasa (*Bílek 2005, 65*). Dochována je pracovní smlouva z 11. ledna 1616, kdy městská rada přijmula na toto místo Jana Komárovského (*Lukáš 1928, 123–124; Francek 2012, 35*).

Město k exekucím využívalo šibenici a stínadla. Ještě dnes se nazývá U stínadel místo při úseku cesty vedoucí z Libáně směrem do Psinic (Lindnerova ulice). Při jejím okraji, přibližně 140 metrů před hřbitovem, stojí s druhotně připojeným dvojitým řeckým křížem kamenný sloup, který dle V. Fejfara, autora článku „*U stínadel*“ v *Libáni* ze sborníku *Náš Domov*, pochází z bývalého stínadla (*Fejfar 1927, 50–51*). Ačkoli V. Fejfar původ sloupu nikterak neupřesňuje, mohl být patrně využíván pro poslední zastavení odsouzců v blízkosti místa exekuce. V I. vojenském mapování je zaznamenán na současném místě.

Místo zvané Šibeniční vrch, kde stávala šibenice, se nachází západně od města. Jedná se o jižní výběžek vrcholu Cikán. V. Fejfar uvádí (*1927, 51*), že poslední pouť odsouzců směřovala z Lindnerovy ulice po Smutné, dále polní cestou po hrázi dnes již neexistujícího libáňského rybníka až na návrší se šibenicí (obr. 31). Ta byla údajně ke konci 18. století ke své nepotřebě odstraněna (*Fejfar 1927, 51*). Podle I. vojenského mapování byla místní šibenice dřevěná konstrukce se třemi sloupy (obr. 32). Spadala by tedy pod Wojtuckiho typ 4. Místo zakreslení jejího symbolu odpovídá dnešní poloze Šibeničního vrchu, na kterém se nacházejí polnosti.

4.1.15 Miletín

Miletín byl povýšen na město roku 1560 císařem Ferdinandem I. na žádost Jiřího z Valdštejna o udělení dvou ročních trhů (*Bičišťová 1982, 3*). Zdejší hrdelní právo vykonávala městská rada, dle J. Francka jsou prameny k dějinám miletínského hrdelního soudu jen torzovitě dochovány a jedná se o několik výroků apelačního tribunálu a zápisy v městských knihách (*Francek 1993g, 3*). Jako písemný pramen lze také vzít v potaz knihu přísah ze 17. století (*Francek 1993g, 3*).

Na miletínském náměstí stával pranýř, který byl roku 1735 přemístěn a na jeho původním místě byla postavena socha Panny Marie (*Francek 1993g, 3*). Kromě pranýře se tam také nacházel rybníček s košem na trestání nepoctivých pekařů (*Francek 1993g, 3; Bičišťová 1982, 6*).

Miletín měl vlastní katy, k roku 1647 je připomínán Jakub Strejček, posledním katem byl od roku 1746 Václav Nezbeda (*Francek 1993g, 3*). Nástroje k trýznění a trestání zločinců byly uloženy v radnici (*Bičišťová 1982, 6*), patrně se v ní tedy nacházela i mučírna.

Popraviště stávalo pod chroustovským (dnes Miletínským) lesem „na Drahách“, při původní cestě do Chroustova (*Francek 1993g, 3; Francek 2012, 49; Bičišťová 1982, 6*). Vojenská mapování nám v tomto případě polohu šibenice nikterak neupřesní, jelikož v žádném není zaznamenán její symbol. Ovšem na bývalém místě popraviště stojí dnes socha Panny Marie Immaculaty (obr. 33), která zde byla postavena roku 1811 (*Francek 2012, 49*). Jedná se o součást naučné stezky K. J. Erbena, kterého místo údajně inspirovalo k napsání básně Dceřina kletba.⁹

4.1.16 Náchod

Není známo přesné datum, kdy bylo městu Náchod uděleno hrdelní právo, představu si však můžeme udělat díky zachovalé listině o udělení hrdelního práva Polici nad Metují z roku 1295 (*Čížek 1998, 10; Hraše 1895, 328*). V roce 1441 velký požár způsobil, že máme málo pramenů o počáteční fázi tohoto poddanského města a první nepřímé zmínky o zdejším hrdelním právu pocházejí až z roku 1448, kdy

⁹ Neoficiální stránky města Miletín – Naučná stezka K. J. Erbena:
http://www.hlavati.cz/_hlavati/miletin/erben/stezka.htm, cit. 7.8.2017. Socha Panny Marie Immaculaty:
http://www.hlavati.cz/_hlavati/miletin/sochy/svetci.htm#popraviste, cit. 7.8.2017.

je v městské knize, založené roku 1442 Janem Koldou ze Žampachu, poprvé zmíněna šibenice (Čížek 1998, 10, 19; Hraše 1895, 328).

Náchodská smolná kniha z let 1513–1598 patří k nejstarším zachovaným na území Čech. Tvoří ji 43 folií (listů), které obsahují záznamy výpovědí na mučidlech, ale taktéž dobrovolná vyznání obviněných (Šmíd 2001, 33). Byla používána 86 let a pojímá 78 záznamů hrdelních procesů, všechny v českém jazyce. Za dobu její existence se na ní podílelo 10 písařů. Náchod neměl speciálního „krevního písaře“ a tudíž výsledky na právu útrpném a formulaci rozsudků zaznamenával písař radní (Čížek 1998, 11, 13). Kniha se dnes nachází v městském archivu města Náchoda. Kromě smolné knihy zde máme však i další písemnosti, jež dokládají existenci a uplatňování hrdelního práva. Smolné spisy z let 1565–1675, kde se krom narovnání civilních při nachází i zápisy útrpných výsledků náchodského hrdelního soudu z let 1592–1599 (Čížek 1998, 14) a zaslané rozsudky pražského apelačního soudu, z nichž se pět týká hrdelních zločinů (Čížek 1998, 14). Civilní procesy z 16. stol. jsou zaznamenány ve dvou manuálech narovnání (smluv přátelských) a zápisů na nemovitosti z let 1536–1581 a 1588–1676 (Čížek 1998, 14).

Šatlava, postavená roku 1544, kde byly zajišťovány podezřelé osoby a byla případně využívána jako způsob trestu za menší delikty, se ve městě nacházela za rychtou, která až do roku 1899 stála v místě dnešního čp. 60 v Tyršově ulici nedaleko náměstí (Čížek 1998, 12). Kat, který měl na starost torturu a exekuce není v 16. stol. v Náchodě doložen, město si ho tedy muselo zapůjčovat ve Stárkově, nebo až v Hradci Králové (Čížek 1998, 11), což stálo nemalé výdaje. O někdy nevalné profesionální úrovni katů svědčí zápis z roku 1578, kdy se kat natolik obával popravy odsouzeného oběšením, že se vymluvil na shnilá dřeva na šibenici a zločinec byl nakonec sťat mečem (Čížek 1998, 11).

Tresty smrti se prováděly na třech místech – na šibenici, stínadlech a spáleništi. Šibenice, původně dřevěná a poprvé zmíněná roku 1448 v nejstarší náchodské městské knize, byla v roce 1531 nahrazena kamennou (Čížek 1998, 12; Hraše 1895, 328, 329). Stála údajně na Šibeničním kopci nad Starým městem nad Metují v místech dnešní nové obřadní síně (Čížek 1998, 12).¹⁰ Dle Čížka se pravděpodobně skládala z vyšší

¹⁰ Šibeniční kopec je patrně starý pomístní název, jelikož není v současných mapách. V odborné literatuře není zmíněno konkrétní místo obřadní síně, pravděpodobně se jedná o krematorium čp. 2009. J. K. Hraše místo bývalého popraviště zasazuje do Starého Města vedle strážnice st. dráhy (Hraše 1895,

kamenné podezdívky na čtvercovém půdorysu a čtyř kamenných pilířů nesoucích břevna (Čížek 1998, 12). V I. vojenském mapování není zachycena, přesto bychom však symbol šibenice našli ve vojenských mapách, které doprovázejí *Vzpomínky na tažení roku 1778 v Čechách a na Moravě* Alberta Kazimíra Sasko-Těšínského, kde je zakreslena jako třísloupová studniční konstrukce (obr. 34). Částečně zpodobněna je také na nejstarším vyobrazení města Náchod pocházejícím přibližně z let 1536–1537 (Čížek 1998, 12; Ježek 1996, 42), kde je zachycena v levém horním rohu jako čtyřboká s kruhovou podezdívkou (obr. 35). Spáleniště, kde byli upalováni těžcí zločinci se pravděpodobně nacházelo nedaleko šibenice směrem k Vysokovu a stínadla stála na louce v dnešní Komenského ulici naproti kostelu sv. Michala (Čížek 1998, 12; Hraše 1895, 329).

Povrchový průzkum v Náchodě byl zacílen na vrchol Homolka (obr. 36). Místo bylo vytipováno podle kartografických pramenů – srovnáním I. vojenského mapování, kde je zakresleno polní vojenské opevnění v městské části Altstadt (dnes Staré Město nad Metují), s velmi schématickým vyobrazením Náchoda na mapě doprovázející *Vzpomínky na tažení roku 1778 v Čechách a na Moravě*, kde je v blízkosti tohoto opevnění zaznamenán symbol šibenice. Na vrcholu jsou dodnes jasně zřetelné valy „hradiště“ Homolka, které patrně souvisí se sedmiletou válkou a pokud se mezi nimi nachází relikv šibenice, nelze ho spolehlivě identifikovat. Prostor před samotným hradištěm zdá se rovněž bez stopy relikv. Krom nejvyššího strategického místa na Homolce byla také prozkoumána nižší poloha ve výšce 402 m n. m., ovšem ani zde nenese terén stopy po kamenném půdorysu stavby. Odborná literatura (Čížek 1998) jako původní místo šibenice uvádí novou obřadní síň, tedy místo blízko železniční trati, na které okazuje i J. K. Hraše (1895) a F. V. Kodyma (1905). Pod železnicí se dnes nachází krematorium čp. 2009, jehož okolí rovněž nenese známky relikv. Popraviště v Náchodě je případem, kdy se písemné prameny značně rozcházejí s kartografickými a ikonografickými.

328). F. V. Kodyma ve svém článku pro periodikum *Hradecký kraj* zmiňuje, že na šibeničním kopci byl znatelný základ sloupu šibenice (Kodyma 1905, 56).

4.1.17 Nechanice

Nechanice vznikly zřejmě ve 12. nebo na počátku 13. století. Povýšení na městečko z trhové vsi získaly patrně ve 30. letech 13. století a do roku 1848 byly městem poddanským (Pešek 1916, 19, 21, 104). Za majitele Mikuláše Pecingara z Bydžína došlo roku 1516 k trhu, kdy se zboží nechanické rozrostlo o Lhotu Nechanickou, Staré Nechanice, Kunčice a pustou tvrz Hrádek (Pešek 1916, 39). Veškerou úřední moc nad poddanými vykonával majitel panství a měl právo rozhodnout o trestech za těžké delikty, jako byla vražda, smilstvo, žhářství a velké krádeže (Pešek 1916, 106). Právo rychtářské a konšelské rozhodovalo o meších přestupcích, mezi které patřily urážky na cti, fyzická napadení a finanční a majetkové spory (Pešek 1916, 106). Rozsudky za tyto vedlejší delikty, které byly běžně trestány vsazením do klády, pobyt v šatlavě, nebo peněžitou pokutou bylo potřeba panskou vrchností úředně schválit. J. Pešek uvádí, že soud byl tvořen rychtářem a konšely, kteří bývali obvykle dva – starší a mladší (Pešek 1916, 106), nicméně nezmiňuje, zdali se tento počet vztahuje na celé nechanické panství nebo se jedná o základní jednotku, kterou měla některá území v dominiu. J. Pešek uvádí své poznatky o správě města bez časových pojmů, tudíž si nelze udělat jasnou představu o vývoji městské správy a celý jeho koncept je pro tuto oblast poněkud neuspořádaný. Nezmiňuje se např. ani o funkci purkmistra, ačkoli v roce 1689 při žádosti Nechanic o obnovení jarmarků, trhů a cel je zmíněna, tudíž pravděpodobně zastoupena (Pešek 1916, 85).

Léta udělení hrdelního privilegia mi nejsou známa, ovšem J. Pešek uvádí, že pravomoc Nechanic vykonávat spravedlnost spadá „do dob hodně dávných, jak svědčí názvy polí ,u stínadel‘ a ,na spravedlnosti““ (Pešek 1916, 107). Tyto pomístní názvy se zřejmě nedochovaly, ovšem v I. vojenském mapování můžeme spatřit symbol zděné šibenice tvořenou dvěma sloupy jižně od Starých Nechanic (obr. 37). Spadala by tedy pod Wojtuckiho typ 3. V II. vojenském mapování a císařských otiscích stabilního katastru můžeme v poloze bývalé šibenice spatřit čtvercový pozemek, který byl patrně ponechán ladem (obr. 38). Ovšem jestli měla tato parcela nějakou spojitost s popravištěm dnes zřejmě nelze dokázat. Na místě bývalé šibenice se momentálně nachází fotovoltaická elektrárna, tudíž nelze předpokládat zachování reliktu.

4.1.18 Nová Paka

Nová Paka byla již od počátku spojena s kumburským panstvím, které Jan Lucemburský roku 1316 prodal s Velišem a Jičínem Půtovi z Frýdlantu (*Benč – Benčová 2001*). První zmínka o městě pochází z roku 1357, kde je zmíněno jako Paka Mladá, město však vzniklo patrně jako osada již na počátku 14. století (*Benč – Benčová 2001*). Sídlem vrchnosti byl Kumburk. Privilegia Nové Paky byla několikrát obnovována, například vinou požárů, nebo válečných událostí. Kdy bylo tedy Pace uděleno hrdelní privilegium mi není známo. Soudní správa se v 18. století skládala z primase, purkmistra, dvanácti konšelů, čtyř obecních starších a tří rychtářů – starší rychtář měl k dispozici dva mladší a zastával úřad policejní (*Benč – Benčová 2001*). A. Kotík, jehož rukopisy o historii Nové Paky jsou v práci Y. Benčové a B. Benče citovány, napsal, že trestní věci náležely právu rychtářskému, ale jelikož „*si obec nemohla držet juristu a neměla pevných žalářů, těžší případy trestní odkazovány vrchnostenskému úřadu panství Kunburského v Jičíně, jenž i v jiných záležitostech býval vyšší instancí*“ (*Benč – Benčová 2001*).¹¹ Dále Kotík uvádí, že důkazem držení hrdelního práva dokazuje „*obecní šibenice, která od nepaměti stávala nad rybníkem, odtud šibeňácký zvaný, a která, byvši předtím dřevěná r. 1741 s nejvyšším povolením kamenná vystavěna jest i s kamenem krkavčím pod ní...*“ (*Benč – Benčová 2001*). Tuto událost lze dohledat i v práci *Paměti města Nové Paky* od J. Berana, ovšem s tím rozdílem, že zasazuje stavbu nové šibenice a pranýře k roku 1753. (*Beran 1871, 45*). Avšak i Beran novou spravedlnost polohuje nad šibeňácký rybník. Jistou výjimku tvoří zápis kaplana Jana Nešpora, který píše roku 1837 ve své kronice: „*Od východu k západu přitéká potůček šibenický, majíc za městem nedaleko, kde šibenice čili spravedlnost na levé straně potoka ještě 1780 stála, svůj pramen a jméno plynouc do rybníka mlýnského šibeňáckého a v městě pod mlejnem opět podhorským do Raketnice se vplývá*“ (*Benč – Benčová 2001*).

V I. vojenském mapování můžeme spatřit symbol zděné šibenice se dvěma sloupy (tedy by spadala pod Wojtuckiho typ 3) na jižní straně města, mezi dvěma rybníky a cestou na Jičín (obr. 39:1). Ani jedna z hrází si nezachovala pomístní název po bývalé šibenici a v císařských otiscích stabilního katastru nejsou jména rybníků zmíněna, ovšem vyskytuje se zde zaniklý pomístní název Rasowna (obr. 39:2), tudíž

¹¹ Město Jičín převzalo na počátku 17. století úlohu hospodářského a politického centra kumburského panství. Náleželo k němu od roku 1608 (*Benč – Benčová 2001*).

lze předpokládat, že v oblasti patrně bydlel místní pohodný. V I. vojenském mapování lze také spatřit vodní přítok, patrně šibeňácký potok, který popisuje J. Nešpor a který do Paky přitékal z východu a vléval se za mlýnem do Rokytky. Dnešní poloha šibenice by se patrně nacházela v městské části Žižkov (obr. 39:3), případně v okolí čističky odpadních vod s přihlédnutím k poloze první hráze, u které se dříve nacházely lázně.

4.1.19 Nové Město nad Metují

Nové Město nad Metují bylo založeno roku 1501 Janem Černčickým z Kácova, který rovněž vlastnil zboží krčínské. Z Krčina pak přenesl na Nové Město (tehdy nazývané Nové Hradiště nad Metují) většinu městských práv, např. právo tržní, várečné, celní apod. (Klos 1922, 9). Dokladem toho je listina z 31. června 1527, kterou cituje A. Haas ve svém díle *Privilegia nekrálovských měst českých z let 1501–1526*. O právním zřízení obce nalezneme sotva malou zmínku, totiž že: „...což se pak práv vrchních a ortelouv dotýče, těch jmají užívati z města Hradce Králova nad Labem“ (Haas 1961, 46). Město se tedy řídilo právem magdeburským s odvoláním v Hradci Králové, jak vykládá A. Haas (1961, 44). Ovšem jestli tak platilo i v době pobělohorské mi není známo.

Jak bývalo zvykem, městskou radu volil držitel panství. Do 17. století ji v Novém Městě tvořilo dvanáct konšelů, z nichž jeden zastával po čtyři neděle úřad purkmistra, později se v radě městské vyskytují též primátor, hraběcí rychtář a nechyběl ani školený písař (Klos 1922, 81). Městská radnice, původně měšťanský dům zakoupený obcí roku 1535, byla ke svým úředním účelům vystavěna do roku 1540 (Klos 1922, 24). Šatlava dle J. Klose stála těsně u Krajské brány (patrně se jedná o dnešní čp. 1210) a byla spojena s radnicí chodbou vedoucí zadomím (Klos 1922, 23). Jedna z klenutých místností šatlavy sloužila jako mučírna (Klos 1922, 23). Ze šatlavy se dalo vejít i do věže Zázvorky (Klos 1922, 23).

V polovině 17. století již ve městě existovala řada trestních prostředků pro místní provinilce, jak předkládá J. Klos, autor *Paměti města a zámku Nového města nad Metují*. Na náměstí stával od roku 1658 dřevěný pranýř, jehož pozůstatky roku 1905 patrně objevili dělníci při zemních pracích. Jednalo se o nález osmi dubových čtyřhranných kůlů o síle 32 cm, vzdálených od sebe cca 2 metry, společně uskupených do tvaru čtverce (Klos 1922, 21). Původně jich snad bylo devět. Vyjádření, že se

pravděpodobně jedná o pozůstatek pranýře a nikoli šibenice poskytl J. Herain, stavební archivář a konzervátor v Praze (*Klos 1922*, 21). Roku 1643 se v makuláři obecních příjmů a výdajů objevuje zápis, že obdoba pranýře byla udělána z lípy u kostela, do níž byl vsazen kruh (*Klos 1922*, 21). Na náměstí nechyběla ani trdlice, přítomná až do roku 1752, kdy byla na žádost měšťanů odstraněna (*Klos 1992*, 22–23). Město také disponovalo košem pro trestání pomluvačných žen a nepoctivých pekařů jejich spuštěním do vody (*Klos 1922*, 38).

Šibenice stávala jihovýchodně od města u rozcestí do vesnice Spy, kudy vedla cesta k Dobrušce a do vesnice Zákřaví. V I. vojenském mapování je zobrazena jako třísloupová dřevěná konstrukce (obr. 40), tedy by spadala pod Wojtuckiho typ 4. V dalších vojenských mapováních její poloha již zaznamenaná není a ani v císařských otiscích stabilního katastru se nedochoval pomístní název – blízké okolí neslo název Žďárské, jako dnešní nedaleká pozemková trať. Dnes se v místě bývalé šibenice nachází polnosti, tudíž nelze předpokládat zachování reliktu.

4.1.20 Nový Bydžov

Nový Bydžov je městem původně založeném na „zeleném drnu“ patrně od konce 13. nebo počátkem 14. století (*Prokop 2005*, 19). Stalo se tak poté, kdy původní staré město muselo být přesídleno kvůli nepraktické poloze, patrně z důvodů dalekého toku Cidliny (*Prokop 2005*, 19). Doklady o tom, že již Starý Bydžov býval městem, se vyskytují v listině krále Václava II. z roku 1305 a také v Knize svědomí z let 1311–1470 (*Prokop 2005*, 19). Kniha svědomí byla rozdělena na dvě části, na výpovědi civilní a trestní, přičemž civilní se týkaly převodů majetku a trestní byly spíše výjimečné (*Prokop 2005*, 21–22).

J. Prokop uvádí (2005, 19), že v této staré městské knize se vyskytují zmínky jak o Starém Bydžově, tedy starém městě („*antiqua civitate*“) tak o Novém Bydžově („*civitate juveni*“, „*civitate Bydzow*“). Počátky hrdelního soudu můžeme tedy klást na začátek 14. století dle založení knihy roku 1311, ovšem je zcela možné, že toto privilegium bylo přiděleno již starému městu. Police nad Metují byla kupříkladu pouze tržním místem a přesto privilegium na konci 13. století získala (viz kapitola 4:1:24).

Podle slavnostního zápisu ze založení Knihy svědomí městskou radu tvořil rychtář, dvanáct konšelů, z nichž jeden zastával funkci purkmistra a sedm nových

přísežných (*Prokop 2005, 23*). Městský soud se řídil právem magdeburským a v problematických i závažných případech se obracel na justici Hradce Králové (*Prokop 2005, 25*). Ještě v první polovině 14. století královské město Bydžov upadlo ve status města poddanského a vykoupilo se teprve roku 1569, kdy se stalo královským městem věnným, nicméně tyto změny se neprojevíly na správě a výkonu hrdelního práva (*Prokop 2005, 36*). Nový Bydžov neztratil hrdelní privilegium ani při nástupu platnosti patentu za vlády Marie Terezie roku 1765.

Podle I. vojenského mapování stávala šibenice východně od města za mostem přehrazujícím Králický potok. Je vyobrazena jako třísloupová konstrukce vyvedená černým inkoustem s dodatečným nápisem Gericht (obr. 41:1). Tedy by spadala pod Wojtuckiho typ 4. Od druhé poloviny 18. století, kdy probíhalo I. vojenské mapování se krajina v okolí Králického potoka příliš nezměnila a zachovala si téměř identický ráz, včetně polní odbočky na Venturku, naproti které se šibenice pravděpodobně nacházela (obr. 41:2). Dnes se v místě nacházejí polnosti, tudíž nelze očekávat zachování reliktu, ovšem stále se zde vyskytuje pomístní název U šibeničního mostu.

Nedokonalý symbol podobný šibenici, který bychom taktéž našli v I. vojenském mapování, se vyskytuje na opačné straně Bydžova, mezi dnešními ulicemi Jana Maláta a V Aleji (obr. 41:3). Západněji od tohoto místa, se dochoval pomístní název U Stínadel, který se vyskytuje i v císařských otiscích stabilního katastru (obr. 41:4). Ovšem není vůbec jednoznačné, zda se skutečně jedná o vyobrazení stínadel, byl-li to vůbec autorův záměr.

4.1.21 Pecka

Osada Pecka vznikla pod stejnojmenným hradem na počátku 14. století a v roce 1382 byla povýšena na město (*Kociánová – Pavel – Tomíček 2010, 101*). Z činnosti hrdelního soudu v Pecece se zachoval manuál založený roku 1622, obsahuje však také opisy starších písemností (*Francek 1993d, 3*). Mezi lety 1609–1686 je zde popsáno trestní stíhání 26 osob (*Francek 1993d, 3*). Smolná kniha městečka Pecky pochází z let 1722–1817 i když se taktéž jedná spíše o zápisy hrdelního manuálu, nežli o smolnou knihu se všemi jejími náležitostmi (*Francek 2012, 30*).

Vězení se nacházelo na hradě Pecka (*Francek 2012, 39*), u něhož stavební činnost vyvrcholila ve 2. pol. 16. století přestavbou na čtyř křídlový renesanční zámek

(Kociánová – Pavel – Tomíček 2010, 110).¹² Z vězňených J. Francek uvádí např. Jana ze vsi Velké Borovnice, který si zde pobyl roku 1640 dvacet neděl za opakované sexuální násilí (Francek 1993d, 3). Jeho původním trestem měla být ztráta hrdla, avšak za přimluvu otce byl nejvyššího trestu zproštěn. Ovšem jsou zde i případy osob, které exekuci neušly, zloději Jan Strnádek a Václav Vepřovský byli roku 1666 oběšeni a travička Klikarová, která se dvěma společníky zabila svého muže, byla sřata a zahrabána na popravišti, zatímco její dva kumpáni byli po stětí vpleteni do kola (Francek 1993d, 3).

Peckovské popraviště stávalo na návrší nad bývalými lázněmi (obr. 42) ve II. voj. mapování a císařských otiscích stabilního katastru označenými jako Badhaus, tedy blízko dnešního koupaliště ve směru na Borovnici (Francek 2012, 49). Kde přesně místo určené k exekuci zločinců stávalo, není ve vojenských mapováních zachyceno ani symbolem šibenice, ani nápisem. Šibenice v Pecce byla dvakrát opravována, v lednu roku 1686 a v prosinci roku 1721 (Francek 2012, 50) a to při příležitosti stětí Doroty Brunšvegrové z Ostroměře, které jí bylo společně s následným zahrabáním a probitím srdce kůlem vyměřeno za infanticidium (Francek 1993d, 3).

4.1.22 Pilníkov

Počátky městského soudnictví v Pilníkově souvisejí s jeho povýšením na městečko roku 1514. Městský soud tvořila a vykonávala městská rada a to pravděpodobně už od počátku získání městského statusu. Soud však nebyl samostatný a už od svého vzniku podléhal kontrole vrchnosti (Kreuz 2014, 35).

Doklady o pilníkovském městském soudnictví z období 16.–18. století se nedochovaly v místních pramenech (Kreuz 2014, 35). Četnější údaje přinášejí pro období od konce 17. století vrchnostenské písemnosti, které jsou součástí schwarzenberských fondů, momentálně uložených v českokrumlovském pracovišti Státního oblastního archivu v Třeboni (Reil – Šormová 2003, 46; Kreuz 2014, 35).¹³ Také knihy protokolů apelačního tribunálu v Praze obsahují několik zápisů týkajících

¹² Palác vyhořel roku 1830 a zachovaly se z něho gotické hradby. Ve 20. stol. obyvatelé obce Pecky vlastní iniciativou obnovili jedno z palácových křídel, které momentálně slouží jako turistická prohlídková trasa. Věnovaná je bývalému majiteli zámku Kryštofu Harantovi z Polžic a Bezdružic.

¹³ Pilníkov byl součástí panství Vlčice, které Schwarzenbergové v letech 1670–1788 vlastnili (Reil – Šormová 2003, 46).

se činnosti pilníkovského hrdelního soudu od konce 16. století. Dva z nejstarších náleží k roku 1589, nicméně ani v jednom není uvedeno provinění, nad kterým apelační soud vynáší rozsudek (*Kreuz 2014, 35*).

Popraviště v Pilníkově se nacházelo jihozápadně od města na vrchu Na Spravedlnosti, dříve nazývaném Galgenberg (*Kreuz 2014, 35*) a takto je označeno i v II. vojenském mapování. Vykonávaly se zde patrně všechny popravky a tresty, ovšem tresty smrti tu nebyly tak častým jevem a mohla mezi nimi uplynout i celá řada let (*Kreuz 2014, 35*). Snad proto město ani nevydržovalo vlastního kata a zapůjčovalo si ho z Trutnova nebo Hostinného (*Kreuz 2014, 35*). Jediný doložený případ provedené exekuce je z roku 1709, kdy byla za infanticidium sřata Marie Rudolfová (*Kreuz 2014, 36; Reil – Šormová 2003, 46*). Ortel vynesl apelační soud, po stětí měla být proviněná s probodnutým srdcem zahrabána do země, což byla zmírněná forma trestu zahrabání zaživa (*Kreuz 2014, 36*). Dnes se Na Spravedlnosti nachází kamenné pozůstatky plošiny (sloužící jako jeviště) zbudované pro akce místních spolků v 19. století (*Kreuz 2014, 35*), které bývaly a jsou zaměňovány za základy šibenice. Pódium, mylně považované za šibenici kresebně zachytil pilníkovský kronikář E. Kraus (obr. 43). Po reorganizaci hrdelních soudů bylo městu hrdelní privilegium odňato, soud zde však působil ještě do roku 1850 (*Kreuz 2014, 37*). Lokalitu jsem podrobila povrchovému průzkumu, nicméně nebyl patrný jiný relikt, než ten z 19. století. Vzhledem k vegetaci na vrcholu nemohu existenci reliktu popraviště zcela vyloučit, nicméně jestli byla jeho poloha využita k následující stavbě, byl patrně definitivně rozebrán a zničen.

4.1.23 Podhradí

Jako městečko se Podhradí objevuje roku 1487 (*Kuča 2002, 307*). Výstavbou i sociální skladbou mělo charakter spíše vesnický (*Kuča 2002, 307*), přesto disponovalo svou vlastní městskou radou, právem tržním a právem hrdelním (*Francek 1993a, 3*). Z činnosti městské rady se dochovala pamětní kniha, jejíž zápisy počínají rokem 1644 (*Francek 1993a, 3*). Z ortelních manuálů pražského apelačního soudu se zachovalo 15 procesů, které se se převážně týkají mravnostních deliktů (*Francek 1993a, 3*). Delikventi stíhaní pro smilstvo bývali obvykle uvězněni na několik týdnů či měsíců, nebo byli odsouzeni k nuceným pracím a to nejdéle na jeden rok (*Francek 1993a, 3*). Vězení se pravděpodobně nacházelo na hradu Veliš (*Francek 2012, 39*), z něhož zbyly

pouhé zříceniny. Nicméně pro opakované cizoložství čekal některé provinilce i trest smrti, s'ati byli např. Tomáš Bradka roku 1738 a Dorota Simandlová roku 1725 (*Francek 1993a*, 3). Ovšem exekuce v Podhradí nebyly omezeny pouze na stětí, roku 1719 byl za travičství kolem lámán Jan Ježek a o rok později stihl stejný osud i Matěje Kratochvíla pro loupeže. Jelikož J. Francek ve svém článku *Hříšní lidé městečka Podhradí* neuvedl žádný případ oběšení, je na pováženu, jestli popraviště v tomto případě nezahrnovalo pouze stínadla.

Vlastního kata v Podhradí neměli, když bylo jeho služby potřeba, byl zapůjčován z okolních větších měst. Zde se nabízí jako nejpřirozenější varianta město Jičín, jehož náměstí je vzdálené přibližně 3,5 km vzdušnou čarou od Podhradí. Popravy se uskutečňovaly v prostoru zvaném U spravedlnosti, při polní cestě do Starého Místa (*Francek 1993a*, 3; *Francek 2012*, 49). Dle císařských otisků stabilního katastru se poloha U spravedlnosti nacházela za Šlikovou Vsí v dnešní poloze Na vrších, kde se rozkládají polnosti (obr. 44). Symbol šibenice v Podhradí není zaznamenán v žádném z vojenských mapování. Městečku bylo hrdelní právo odňato po reformě hrdelních soudů roku 1765 (*Francek 1993a*, 3).

4.1.24 Police nad Metují

Hrdelní právo získala Police nad Metují 7. prosince 1295, kdy jí toto privilegium udělil Václav II. (*Pichl 2004*, 13; *Brandejs 1940*, 108). Přesné datum je známo díky vystavené listině stvrzující Polici hrdelní právo, která je uchována v archivu města Police (*Brandejs 1940*, 14). Tehdy ještě Police neměla ani městský status – sám král jí v listině, jejíž české znění je citováno ve svazku *Police nad Metují v datech*, zve pouze „tržním místem“ (*Pichl 2004*, 13). Z obsahu vyplývá, že privilegium bylo uděleno jako výsada na žádost opata Bavora, jelikož se do té doby zločinci z Police dopravovali k soudu v Hradci Králové, což činilo značné náklady (*Pichl 2004*, 13; *Brandejs 1940*, 35).

Rychtář byl už od počátku hrdelního práva v Polici dosazován vrchností, zrovna tak konšelé, jichž bylo osm (*Brandejs 1940*, 108). V 2. pol. 16. století těchto osm konšelů tvořilo městskou radu a střídali se v úřadu purkmistra (*Brandejs 1940*, 111). K městskému úřadu patřili ještě čtyři obecní starší a písař (*Brandejs 1940*, 111, 112).

Hrdelní jurisdikce polické městské rady se nevztahovala pouze na obyvatele města, ale celé panství včetně vesnic Radešov a Ledhuje (*Brandejs 1940*, 111, 112).

Nejstarší radnice stávala uprostřed náměstí až do roku 1535, kdy vyhořela. Byla zrenovována, avšak další požár v roce 1617 ji zničil zcela (*Brandejs 1940*, 110). Mezitím se začala roku 1595 na jižní straně náměstí stavět radnice nová (*Brandejs 1940*, 110). Na náměstí stával i pranýř, roku 1788 byl však odstraněn a použit jako kamenný pilíř v městském pivovaru (*Hnyk 2015*, 17).

Popraviště v Polici nad Metují stávalo na Zákopanici (*Brandejs 1940*, 112), poloze směrem k Bezděkovu, nacházející se východně od Radešova (obr. 45). Tento místní název se údajně objevuje poprvé roku 1557, jednalo se o oblast za městskými pastvinami (*Pichl 2004*, 27). S přihlédnutím k tomu, že Police disponovala hrdelním právem již od konce 13. stol., je pravděpodobné, že šibenice stála ještě před rokem 1557, nicméně jestli to bylo na Zákopanici se můžeme jen domnívat. Místní neobvyklostí bylo, že šibenici v Polici stavěli mlynáři, přičemž dostávali za odměnu občerstvení na obecní útraty (*Brandejs 1940*, 112). V žádném z vojenských mapování není symbol šibenice zakreslen, tudíž nelze z kartografických pramenů určit jaké byla konstrukce a materiálu. Dnes je poloha Zákopanice místem polností, tudíž nelze předpokládat zachování reliktu.

Západně od Police n. Metují, již v katastrálním území Žďáru n. Metují se vyskytuje pomístní název Stínadlo, který nechybí ani v císařských otiscích stabilního katastru. Zde se pouze nabízí otázka, jestli název odkazuje na bývalé exekuční místo, které nemohlo být o mnoho vzdálenější, než šibenice poblíž Radešova.

4.1.25 Rokytnice v Orlických horách

Roku 1487 se Rokytnice odtrhla od zboží rychnovského a stala se samostatným statkem a základem pro budoucí panství (*Anonym 2008*). V průběhu 16. a 17. století se zde střídá několik majitelů, od roku 1627 se panství dostává do rukou pánů z Nostic (*Anonym 2008*). Roku 1651 Otto Nostic uděluje městečku třináct důležitých privilegií (*Anonym 2008*), ovšem o jaká privilegia se jedná není uvedeno, tudíž se můžeme jen dohadovat, zda se mezi nimi vyskytovalo i právo hrdelní. Od kdy tedy Rokytnice disponovala hrdelním právem patrně nelze přesně určit, ovšem v článku M. Štěpánkové *K otázkám hrdelního práva Rokytnice v Orlických horách* (1971, 174) se

můžeme dočíst, že 12. listopadu 1693 povolil apelační soud v Praze zřídít v Rokytnici novou šibenici, tudíž město hrdelní jurisdikci pravděpodobně vykonávalo ještě před tímto datem. Důvodem, proč tehdy apelační soud vyměřil Rokytnici stavbu nové šibenice, bylo potvrzení rozsudku k popravě Kryštofa Ayschnera, rokytnického poddaného, který se provinil častými svatokrádežemi (*Štěpánková 1971, 174*).

Písemné prameny ohledně správy města a hrdelního soudnictví v Rokytnici se pravděpodobně dochovaly, ale nyní jsou nezvěstné – jedná se o knihu městskou z let 1650–1720 a knihy purkrechtní (*Štěpánková 1971, 173, 176*). Pamětní kniha rokytnického panství založená roku 1836 by měla údajně obsahovat zápisy o trestech z let 1665–1790, ovšem je taktéž nezvěstná (*Štěpánková 1971, 175*). Několik poznatků o hrdelním právu v Rokytnici, jež M. Štěpánková cituje ve svém článku (*1971*), poskytl tamní knihvazač B. Hunke, který se zabýval roku 1853 topografií Rychnova n. Kněžnou, Žamberka a Rokytnice. Pranýř v Rokytnici stával na náměstí před radnicí (*Štěpánková 1971, 173*). Roku 1753 byl vystavěn nový a zrovna tak i nová šibenice (*Štěpánková 1971, 173*). Při té příležitosti se konal slavnostní obřad, kterého se zúčastnil feudální pán rokytnický Josef Vilém Nostic-Reinec, purkmistr, městský rychtář, čtyři radní a městský písař (*Štěpánková 1971, 173*). Přítomnému katovi, jako symbol jeho úřadu byl při té příležitosti předán popravní meč, jelikož však Rokytnice tehdy vlastního kata nezaměstnávala, byl k ceremonii přizván kat z Kyšperka (*Štěpánková 1971, 173*).

Šibenice v Rokytnici pravděpodobně stávala v jihovýchodní části města, nad řekou Rokytenkou, kde je dnes zalesněný terén využívaný jako městský park. V I. vojenském mapování můžeme v přibližně stejné poloze spatřit symbol šibenice, který je tvořen konstrukcí se dvěma sloupy vyvedený černou barvou (obr. 46). Šibenice by tedy spadala pod Wojtuckiho typ 3. V II. a III. vojenském mapování se již na polohu šibenice nepoukazuje. V císařských otiscích stabilního katastru bychom rovněž nenalezli pomístní název odkazující na polohu šibenice. Příslušná městská část je v nich pojmenována Israelitischer Beerdigungsplatz, jelikož v dolní části parku, blíže Rokytnence vzniklo přibližně kolem roku 1718 židovské pohřebiště (*Anonym 2008*). Jak už bylo zmíněno, popraviště v Rokytnici bylo minimálně dvakrát obnovováno, v letech 1693 a 1753. Místní pranýř i popraviště byly definitivně odstraněny roku 1787, kdy

bylo zrušeno právo útrpné, jak cituje M. Štěpánková z Hunkeho pojednání (*Štěpánková 1971*, 174).

4.1.26 Rychnov nad Kněžnou

I město Rychnov nad Kněžnou disponovalo právem hrdelním, jeho výkon však můžeme sledovat teprve od konce 16. století (*Svoboda – Kouřil 1928*, 119; *Matouš 1995*, 63). Správa města spočívala od 2. pol. 16. století v rukou konšelů, z nichž některý vždy zastával úřad purkmistra, dále zde byla rada obecních starších, kterých bývalo o polovinu méně než konšelů a městským hodnostářem, na jehož funkci mnoho závisel pořádek ve městě, byl rychtář, od konce 17. století dva, starší a mladší (*Svoboda – Kouřil 1928*, 91–95). Rychtáři směli zatýkat noční výtržníky a opilce, kteří mohli skončit až na osm dní v šatlavě (*Svoboda – Kouřil 1928*, 117). Taktéž mohli uložit trest hostinským, kteří překračovali zavírací dobu (tzv. policejní hodinu) a předváděli před purkmisterský úřad delikventy, kteří nechtěli předstoupit dobrovolně (*Svoboda – Kouřil 1928*, 117, 95).

Právní posel v Rychnově dohlížel na uvězněné provinilce, taktéž vykonával tresty ranami, nebo je stavěl k pranýři (*Svoboda – Kouřil 1928*, 118). Provinilí občané města však nebyli umístováni do šatlavy, ale bývali ponecháni v radnici (*Svoboda – Kouřil 1928*, 118). Mučírna byla zřízena ve sklepení radnice a měla údajně dvě oddělení, v prvním byl právní stůl a několik sedadel, v druhém se nacházela mučidla (*Svoboda – Kouřil 1928*, 122).

Předešlá dřevěná šibenice stávala na Láni po levé straně cesty k Solnici (*Svoboda – Kouřil 1928*, 119). Roku 1712 údajně vyšli všichni městští radní, aby našli místo pro novou zděnou šibenici a našli ho o něco výše, v místě kde se v Rychnově nachází vrchol Spravedlnost (*Svoboda – Kouřil 1928*, 119; *Sedláček 2004*, 63). Starou šibenici měl kat nařízeno odklidit a ve svém krbu spálit (*Svoboda – Kouřil 1928*, 119). Katovna a od roku 1624 také rasovna se nacházela nedaleko Trávnického mlýna, patrně v místech, kde se dnes nachází ulice Na Trávníku (*Svoboda – Kouřil 1928*, 121; *Matouš 1995*, 65). Polohu popraviště na levé straně cesty k Solnici podporuje i záznam I. vojenského mapování kde se v tomtéž místě nachází symbol šibenice. Jedná se o kamennou konstrukci se třemi pilíři, tedy Wojtuckiho typ 4 (obr. 47).

Poprav v Rychnově údajně nebylo mnoho (*Svoboda – Kouřil 1928, 121*). Všechny rozsudky smrti, jež vydal magistrát, musely být potvrzené apelačním soudem a teprve poté mohla být vykonána exekuce (*Svoboda – Kouřil 1928, 121*). Roku 1712 byla již na nové šibenici oběšena žena za smilstvo s ženatým Janem Kouckým, který byl odsouzen ke dvěma letům nucených prací (*Svoboda – Kouřil 1928, 121; Sedláček 2004, 63*). Roku 1717 byli kolem lámání a oběšeni tři židé, kteří vyloupili mostecký mlýn nedaleko Ústí nad Orlicí a zavraždili v něm všechny přítomné (*Svoboda – Kouřil 1928, 121*). Poslední poprava byla vykonána roku 1752 na místním katu Kristiánu Zaškovi, který v opilosti zavraždil svou manželku a následně se smrtelně zranil při pokusu o sebevraždu. Po své smrti byl vyvezen na popraviště, kde byl lámán kolem a vystaven. Jeho mrtvola byla jako těla jiných popravených zločinců zakopána pod šibenicí (*Svoboda – Kouřil 1928, 121; Matouš 1995, 66*).

4.1.27 Smidary

Smidary byly povýšeny na městečko roku 1562 Ferdinandem I. na žádost Sabiny Zilvárové z Vřesovic (*Šrám 1904, 64*). Tehdy patrně mezi udělenými privilegii bylo i právo hrdelní ačkoli to nelze tvrdit s jistotou. Přepis smolné knihy města, titulem *Knih černá jinak smolná města Smidar 1631–1769*, učinil E. P. Lány. Smidary byly poddanské město v rukou vrchnosti, které příslušelo soudnictví první instance ve věcech civilních i trestních, magistrátu pak ve věcech policejních (*Šrám 1904, 80*).

Ve Smidarech působili dva rychtáři, starší a mladší, z nichž každý spravoval jednu část městečka (*Šrám 1904, 83*). Magistrát, kterému předsedal purkmistr řešil méně závažné případy, které mu postoupila vrchnost, nebo případy, které se nepodařilo urovnat právem rychtářským. V obou případech se jednalo převážně o různé urážky na cti, které nejčastěji vznikaly v opilosti (*Šrám 1904, 82, 83*).¹⁴ Stará dřevěná radnice stávala na náměstí do roku 1825, kdy byla zničena požárem (*Šrám 1904, 84*). Kromě ní se úřadovalo i v domě purkmistrově a to především mezi lety 1620–1660, kdy městečko po požáru roku 1620 o radnici přišlo (*Šrám 1904, 84*). Městská šatlava údajně stávala hned vedle radního domu, autor smidarských pamětí V. Šrám jí

¹⁴ V šatlavě mimo jiné skončil roku 1654 i radní písař Kryštof Baudyš, za urážku purkrabího ve značné opilosti, nicméně byl propuštěn na přímluvu dvou konšelů a několika spoluobčanů a potrestán obcí prospěšnou prací. Zřekl se přílišného opjení na ztrátu dobré pověsti a vykonával funkci radního písaře až do své smrti roku 1682 (*Šrám 1904, 83–84*).

připisuje polohu čp. 99 (1904, 85), radnici zas čp. 100, jedná se tedy o severní stranu náměstí prof. Babáka.

Město Smidary si vydržovalo vlastní katy, kteří obývali katovnu stojící za městečkem u již neexistujícího Nového rybníka, který se nacházel jihozápadně od města (Šrám 1904, 82). V. Šrám ji klade k čp. 160 s čímž lze souhlasit.

Šibenice stávala severovýchodně od Smidar, směrem k Loučné Hoře. V I. vojenském mapování je zakreslena jako dřevěná čtyřsloupová konstrukce před dvěma křížícími se cestami (obr. 48) z nichž jedna je dnešní silnicí, která vede ze Smidar do Loučné Hory a z druhé se stala polní cesta, končící u nádraží. Původní trať polní cesty lze však stále vidět v katastrálních hranicích dnešních pozemků. Polohu šibenice lze tedy pomocí tohoto mapového podkladu s jistotou klást za smidarskou železniční stanici. Tuto polohu popisuje i V. Šrám, údajně se zde říkalo „u katova dubu“ (Šrám 1904, 82), nicméně dnes žádný pomístní název na bývalou polohu šibenice v mapách neodkazuje. Císařské otisky stabilního katastru zrovna tak nechovaly žádný pomístní název takového charakteru a pozemky za nádražím zahrnuté do katastru Loučné Hory se tak jako dnes nazývají Pod Bažantnicí. Smidarská šibenice by podle Wojtuckiho typologie spadala pod typ 5. Svůj život na ní končili převážně zločinci odsouzení za krádeže, například Mikuláš Zlámaný, který se dopustil svatokrádeže, byl oběšen v roce 1701 a následně ještě upálen (Lány 1948a, 27). Zloděj Jakub Mencl, který měl být oběšen roku 1759, zemřel ve vězení a tak bylo apelačním soudem nařízeno pohřbit ho na popravišti (Lány 1948a, 34). Nicméně někteří odsouzcenci nakonec dosáhli odvoláním u apelačního soudu milosti a smrti se vyhnuli, kupříkladu Alžběta Foglová, která měla být za travičství roku 1739 sřata, ale nakonec byl její trest změněn na tři roky nucených prací ve prospěch panství (Lány 1948a, 30).

4.1.28 Smiřice

V roce 1659 byly Smiřice povýšeny do městského stavu rozhodnutím bratří hrabat z rodu Gallasů. O tom, že město Smiřice smělo vykonávat torturu se patrně nedochovaly žádné zmínky, avšak písemné doklady o hrdelním právu pocházejí z publikovaných ortelů pražského apelačního soudu (Zeman 1911, 51).

Smiřice a tehdejší blízká ves Smiřičky (k jejichž katastrálnímu spojení později došlo) měly dva rychtáře, kteří vykonávali úřad ve svých bytech a od roku 1694 pak ve

vlastní rychtě; pro Smiřice nazýval se rychtář starší, pro Smiřičky mladší (Zeman 1911, 15, 16). Mezi povinnostmi rychtáře bylo vybírat berně, purkrechtu a jiné dávky, dohlížet na pořádek, zabraňovat karbanu a vést lid ke spořádanějšímu životu, proto také musel být sám rychtář bezúhonný (Zeman 1911, 16). Rychtáři byli voleni na rok, zrovna tak jako konšelé, kterých bylo dle záznamu z roku 1666 osm a později v 18. století již dvanáct (Zeman 1911, 16), jak bývalo zvykem ve větších městech. Všech dvanáct konšelů se také střídalo na postu rychtáře císařského, tedy purkmistra, jehož funkce se ve městě poprvé vyskytuje roku 1687 (Zeman 1911, 16). Konšelům stál v čele primas volený vrchností (Zeman 1911, 16). Do roku 1788 vykonával právo soudní (vyšší hrdelní bylo odňato dříve, avšak nižší notářské a statutární mohlo být ponecháno) obecní úřad, poté byla soudní pravomoc svěřena vrchnostenskému úřadu (Zeman 1911, 17).

Kata mělo město Smiřice svého, J. Zeman uvádí Josefa Nezbedu, který roku 1763 prodal svou katovnu a sám si vystavěl chaloupku „na štěpnici“. Učinil tak, protože katovny už nebylo využítí, jelikož roku 1754 bylo hrdelní právo Smiřic přeneseno do Hradce Králové (Zeman 1911, 51).

Šibenice mívala šest sloupů a stávala v Liebigově třídě (Zeman 1911, 51). J. Zeman cituje zápis z gruntovní knihy z roku 1775, že císař František I. „*skrze dvůr a přes pastvištěta zderazská po kopaninách podle stínadel na hatě a Smiřicemi do Opočna na honbu jeti ráčil*“ (Zeman 1911, 51). Liebigova třída byla přejmenována na Hradeckou ulici¹⁵, která vede kolem městských částí Zderaz a Kopaniny (obr. 49), tudíž nemusí být pochyb, že v oněch místech šibenice skutečně stávala. V I. vojenském mapování není zakreslena, tudíž by pouze z písemného popisu spadala pod Wojtuckiho typ 5. Z případů poprav a rozsudků, které sám autor smiřických pamětí uveřejnil, se vyskytuje i trest lámání kolem a poprava stětím. Neuvádí se však místa, kde byly tyto exekuce vykonány. Za předpokladu, že smiřická šibenice měla skutečně šest sloupů, bychom se mohli dohadovat, že všechny druhy poprav byly vykonávány na tomto jediném místě.

¹⁵ Ulice a domy Smiřic: <http://www.smirice.eu/ulicesmiric.htm>, cit. 26.6.2017.

4.1.29 Sobotka

Sobotka byla povýšena na město roku 1498 (*Ruda 1948*, 26) a spolu s jinými privilegii patrně získala i hrdelní právo. Tehdy mohl kromě Sobotky dosáhnout tohoto postavení v kosteckém panství pouze Dolní Bousov (*Ruda 1948*, 26). Vrchnost kosteckého panství měla k dispozici hrad Kost, kde se patrně nacházela i šatlava, jelikož provinilce bylo možné uvěznit i v podzemí hradů a zámků (*Francek 2012*, 39).¹⁶

Správu Sobotky vedlo dvanáct konšelů, střídajících se v purkmistrovském úřadě. Dále zde byli čtyři obecní starší, dva městští rychtáři a dva písaři, což byli obvykle učitelé sobotecké školy (*Ruda 1948*, 29). V 17. a 18. století sloužila pro celé panství (tehdy majetkem rodu Černínů) jako středisko hrdelního soudu stará sobotecká radnice (*Ruda 1948*, 29). Stávala na náměstí a byla přestavěna z pouhého panského domu, k němuž náležela zahrada „Šafrance“, na radnici v letech 1687–1689 a odevzdána obci (*Ruda 1948*, 29). V. Ruda zmiňuje, že Sobotka mívala radnici ještě v dřívějších dobách, okolo roku 1587, údajně také stávala na náměstí, avšak přesné místo mu není známo (*Ruda 1948*, 28).

Z činnosti soboteckého trestního soudu pochází velmi rozsáhlý soubor smolných spisů, dochovaný od roku 1652 (*Francek 2012*, 32; *Francek 1993f*, 3). Tehdy byl útrpně vyslýchán Jan Prokůpek ze Zelenecké Lhoty, který byl dopaden u Vlčího (dříve Vyššího) Pole po pokusu o znásilnění (*Francek 2012*, 145–146; *Francek 1993f*, 3). Z výsledku vyplynulo, že již předtím se dopustil několika závažných trestných činů a v lednu roku 1653 nad ním byl vynesena trest lámáním kolem s následným vpletením (*Francek 1993*, 3).

Městský soud v Sobotce řešil nejčastěji majetkové delikty (*Francek 1993f*, 3). V roce 1677 byl pro svatokrádež oběšen Jan Král (*Francek 1993f*, 3). Za krádež peněz na soboteckém děkanství se smrti oběšením nevyhnul ani osmnáctiletý Tomáš Zacharda, vyhoštěný již z několika měst, včetně Prahy (*Francek 1993f*, 3). Jeho proces probíhal v letech 1716–1718, v posledním roce byla vykonána exekuce (*Francek 1993f*, 3).

¹⁶ Na Kost byl předveden jeden ze čtyř delikventů, Šalamoun Jakub, který se roku 1720 v Rokytňanech vloupal s kumpány do hospody za účelem krádeže. Byl zadržen obyvateli obce, zajištěn řetězy u sloupu v hospodě a ráno odveden na Kost. Jako trest dostal téměř dva roky v šatlavě a poté byl propuštěn na hrdelní revers (*Francek 1993f*, 3).

Sobotka disponovala vlastními katy. V místech kde se říkalo „na ostrově“ stávala katovna (*Ruda 1948, 27, Francek 2012, 32*). J. Francek uvádí, že v Archivu města Sobotky najdeme nejstarší zmínky o katech na Jičínsku a to od počátku 17. stol. (*Francek 2012, 37*).

Sobotecká šibenice stávala za Kdanicemi (*Francek 1999, 3*), o čemž lze hledat doklady i v I. vojenském mapování, kde se nachází symbol šibenice západně od Kdanic. Popraviště má konstrukci čtyřsloupové šibenice, vyvedené červeným inkoustem, tudíž byl materiál pravděpodobně zděný (obr. 50:2). Spadala by tedy pod Wojtuckiho typ 5. Na znázornění v I. vojenském mapování je taktéž dobře povšimnutelná takřka stejná vzdálenost šibenice k Sobotce, tak i k Dolnímu Bousovu (obr. 50:1). Dnes je tato poloha nazvána U Šibeníku. V císařských otiscích stabilního katastru bychom tuto polohu našli v katastrálním plánu Kdanic (obr. 50:3). Nyní se v místě nachází polnost, tudíž nelze očekávat zachování reliktu. Dle J. Francka konšelé údajně zřídili v Sobotce novou šibenici roku 1739, při příležitosti oběšení Tomáše Horáčka (*Francek 2012, 50*). Na stavbu bylo spotřebováno na 400 cihel a 63 kamenných desek a stála 29 zlatých a 17 krejcarů (*Francek 2012, 50*). S přihlédnutím k tomu, kdy na našem území probíhalo I. vojenské mapování, můžeme uvažovat o možnosti, že symbol v něm zachycený by mohl odpovídat jejímu skutečnému stavu, který získala roku 1739.

4.1.30 Staré Buky

Panství Staré Buky bylo rozčleněné na tři části (Horní, Prostřední a Dolní Staré Buky) patrně od druhé poloviny 16. století, kdy se rozdělilo mezi tři syny Jiřího Stoše z Kounic (*Reil – Horák – Kubásek 2017, 9*). Místní vrchnost sídlila na zámku čp. 41 v Prostředních Starých Bukách, správa panství v bývalém panském domě (*Reil – Horák – Kubásek 2017, 8*).

Hrdelní právo patrně spočívalo v rukou vrchnosti (*Reil – Horák – Kubásek 2017, 105*). Autoři první monografie pojednávající o historii Starých Buků uvádí, že zápisy v pozemkových knihách před rokem 1848 nasvědčují tomu, že v celém panství bylo pět samosprávních jednotek s vlastními rychtáři (*Reil – Horák – Kubásek 2017, 8*). Konkrétně se jednalo o části Horní, Prostřední a Dolní Staré Buky, Jiřský Důl a Oblanov (*Reil – Horák – Kubásek 2017, 8*). Jak moc byla úloha těchto rychtářů

spojena s uplatňováním policejní moci, kterou od 16. století disponovali rychtáři ve městech mi není známo. Byli ovšem součástí každoročního vesnického soudu, kdy byli ve svých funkcích potvrzováni starobuckou vrchností, spolu s konšely a obecními staršími (*Reil – Horák – Kubásek 2017, 33*). Pro Jiřský Důl a Oblanov se zachovala pozemková kniha z roku 1710 (*Reil – Horák – Kubásek 2017, 8*). Dle té tvořil v roce 1710 v Jiřském Dole samosprávu rychtář, tři konšelé a jeden obecní starší (*Reil – Horák – Kubásek 2017, 33*).

Pranýř i šibenice se nacházely v katastrální oblasti Prostředních Starých Buků. Ačkoli se jedná pouze o pověst, pranýř měl údajně stát na tzv. Červené výšině, což bylo označení malých domků u paty Šibeničního vrchu (*Reil – Horák – Kubásek 2017, 105*). Odsouzenec k němu byl přiveden v doprovodu kněze, který mu zde poskytl rozhřešení, načež cesta provinilce pokračovala dále v doprovodu kata na Šibeniční vrch (*Reil – Horák – Kubásek 2017, 33*). Ten se nachází na samé hranici s Pilníkovem (obr. 51:1) a jeden z vrcholů se objevuje již v sousedním katastrálním území. V císařských otiscích stabilního katastru nacházíme označení Galgenberg blíže k obci (obr. 51:2), ve III. vojenském mapování se pojmenování taktéž vyskytuje (obr. 51:3). Nicméně bez podkladu, který by nám poskytlo I. vojenské mapování nemůžeme být obeznámeni ani s podobou šibenice, natož materiálem, ze kterého byla postavena. Její poloha mohla být v okolí Šibeničního vrchu, ovšem zrovna tak i v nižších polohách blíže Starým Bukům.

4.1.31 Stárkov

Stárkovu byla udělena všechna městská privilegia včetně práva hrdelního roku 1573, kdy byl povýšen na město pánem Hertvíkem Žehušickým z Nestájova (*Kolektiv autorů 1991a*). Mezi písemnými prameny dokládající výkon zdejší hrdelní jurisdikce se dochovala stárkovská kniha ortelů s nápisem „Kniha černá jinak smolná“ (*Kolektiv autorů 1991b*). Pochází z let 1573–1706 a obsahuje celkem 53 případů, z nichž nejvíce převažují majetkové delikty (*Šafářová 2010, 21, 22*). Uložena je ve Státním okresním archivu v Náchodě a prozatím nebyla veřejně publikována, ovšem již se dočkala zpracování z řad univerzitních studentů (*Šafářová 2010, Hilmanová 2010*). Hrdelní právo bylo Stárkovu již roku 1708 odňato, pravděpodobně v souvislosti s vydáním hrdelního řádu Josefa I., nicméně roku 1762 bylo opět obnoveno (*Kolektiv autorů*

1991c). To platilo ovšem jen na krátký čas, Stárkov o hrdelní právo definitivně připravil patent Marie Terezie z roku 1765 (*Kolektiv autorů 1991c*). Podle práce R. Šafářové usuzují, že šibenice je ve smolné knize zmíněna pouze při příležitostech vynesení ortelu, jako např. u Kašpara Švance, který měl být oběšen za krádeže ryb roku 1573, avšak dostal rozsudek ke stětí mečem, jelikož „...*jest šibenice mdlá a také ten zločinec velmi tiežek jest mistr popravní sám s to bejti nemůže aby ho voběsil neb pomocníka žádného nemá*“ (Šafářová 2010, 30). Osudu oběšení se vyhnul i zloděj Pavel Pejkrle roku 1578. R. Šafářová ve vlastních poznámkách u ortelů za majetkové delikty uvádí, že příčinou toho bylo zborcení šibenice (Šafářová 2010, 33), ovšem ze stručnosti zápisu nevyplývá, zda k tomu došlo při probíhající Pejkrleho exekuci, nebo přirozeným sesunutím konstrukce.

Stárkovská šibenice pravděpodobně stávala v okolí dnešního vrchu Šibeník nacházejícím se západně od města (obr. 52:1). V I. vojenském mapování můžeme spatřit symbol podobný šibenici tvořené dvěma sloupy (obr. 52:2) zakreslený v blízkosti samostatně stojícího kříže a kapličky, ke které se patrně vztahuje nápis Eremitage. U kapličky rovněž končí křížová cesta, která byla vystavěna roku 1755 (*Kolektiv autorů 1991c*) a je v I. vojenském mapování také zaznamenána i když s neodpovídajícími rozestupy pomníků. Ve III. vojenském mapování se objevuje nápis Galgenberg, již ve větší vzdálenosti od kaple, takřka odpovídající dnešní poloze. V císařských otiscích stabilního katastru na dřívější místo poprav také upomíná pomístní název, totiž nápis Hintern Galgen (obr. 52:3), který se objevuje již u úpatí kopce na začátku křížové cesty a vztahuje se k zalesněnému území končícímu až v oblasti dnešního Šibeníku. Pokud vezmeme v úvahu zprávy o chatrnosti konstrukce šibenice ve smolné knize Stárkova a dřevěnou konstrukci dvou sloupů (tedy Wojtuckiho typ 3) vyobrazenou v I. vojenském mapování, můžeme soudit, že se nedochoval žádný relikv i když nemůžeme vyloučit výskyt artefaktů spojených s provozem popraviště, které mohou být zachovány pod terénem.

4.1.32 Svoboda nad Úpou

Roku 1546 je hornická osada císařem Ferdinandem I. povýšena na město na žádost Kryštofa Zilvára, majitele vlčického a části trutnovského panství, pod které Svoboda nad Úpou spadala (*Balcar 1976, 16; Anonym 1993, 29*). Tak město získalo

svůj znak a privilegia včetně některých výsad horního města (*Anonym 1993, 29*). Velký požár, který patrně propukl roku 1599, způsobil zánik radnice, tudíž se nezachovalo mnoho písemností o rané historii osady (*Anonym 1993, 30*). Kronikář Simon Hüttel sice její první osídlení datoval k počátku 11. století, avšak tato teorie je k nedostatku písemných pramenů poněkud zpochybňována (*Anonym 1993, 29*).

Svoboda nad Úpou bylo i přes své výsady související s těžbou drahých kovů poddanské město, spojené s vlčickou vrchností a to údajně až do roku 1848 (*Anonym 1993, 29*). Správa panství patrně sídlila na zámku v Horním Maršově (*Balcar 1976, 17*). Počátky hrdelního práva patrně nelze přesně datovat, přesto se můžeme alespoň upínat k datu, kdy osada získala městský status.

Šibenice ve Svobodě nad Úpou stávala dle Z. Balcara „U muchomůrky“ (*Balcar 1976, 16*). Ačkoli toto není oficiální název, který by se vyskytoval v novodobých mapách (avšak můžeme nalézt ulici K Muchomůrce vedoucí z ulice Černohorská na severní straně vrcholu), jedná se o vrchol na severozápadě města v jeho bezprostřední blízkosti. Na jeho ploše se sice nachází Farmapark Muchomůrka, vystavěný v roce 2008–2013, ovšem s přihlédnutím k datu Balcarova článku je Muchomůrka název, kterého se užívalo již v dřívějších letech. Toto dané pojmenování se vztahuje k vyhlídce – konkrétnímu místu na celém vrchu. Tam údajně stávala šibenice, ačkoli určit její polohu takto je poněkud neexaktní postup (obr. 53). Bohužel, kartografické prameny nám v tomto případě neposkytují žádné bližší informace. Svoboda nad Úpou nemá ani v jednom ze tří vojenských mapování zaznamenan symbol šibenice či související pojmenování, ačkoli v *Krkonošském deníku* je zmínka, že vrch nesl označení Galgenberg a to ještě za vlády Marie Terezie.¹⁷ Císařské otisky stabilního katastru nám v tomto ohledu také neposkytnou žádné bližší informace, jelikož Svoboda v nich je rozdělena na pouhé dvě části: Winterseite a Sommerseite.

¹⁷ Krkonošský deník: Zajímavá místa regionu: Vyhlídka Muchomůrka, 21.8.2009 [online], http://krkonosky.denik.cz/zpravy_region/zajimava-mista-regionu-vyhlidka-muchomurka20090820.html, cit. 14.9.2017.

4.1.33 Trutnov

Město Trutnov mělo některá privilegia ještě před počátkem 14. stol., kdy se jako osada nazývalo po řece Úpa. Roku 1260 byla nadána právem tržním, soudním a várečným, které udělil Přemysl Otakar II. (*Procházka 1959*, 12).

Zpočátku měl právo k výkonu soudních pravomocí rychtář (v Trutnově nazývaný *fojt* podle tradice v Lužici a ve Slezsku, odkud pocházela většina kolonistů). Prvním rychtářem se většinou stával lokátor osady a jeho funkce i privilegia byla dědičná (*Jirásek 2003*, 46). V průběhu 14. století většina soudních pravomocí přešla na městskou radu, nicméně i přes ztrátu výsadních práv rychtář dbal na městský pořádek. Rozhodující slovo ve věci poprav a soudů měli královéhradečtí krajští úředníci a soudci a to do roku 1340, kdy si toto právo vyhradil sám král Jan Lucemburský (*Jirásek 2003*, 46). Soudní odvolání a schválení výkonu kapitálních trestů tedy směřovalo přímo ke králi, případně úředníkům královského dvora. Podobně Jan Lucemburský učinil u Dvora Králové (viz kapitola 4.1.3). Protože Trutnov byl od počátku 14. století i centrem Úpského manského kraje, zasedal na zdejším hradě manský soud (*Jirásek 2003*, 46). Byl výrazem určité politické a soudní autonomie, kterou Trutnovu taktéž roku 1340 potvrdil Jan Lucemburský (tedy už nebyl královéhradeckou provincií), platné do roku 1539 (*Jirásek 2003*, 46; *Just 1959b*, 112). Manský soud, v jehož čele stál hejtman trutnovského hradu, řešil majetkové spory manů, potvrzoval majetkové změny a měl pravomoc nad rychtáři z Trutnova a okolí – do jeho pravomoci spadalo 22 lén a města Trutnov a Dvůr Králové (*Jirásek 2003*, 46). Městskému soudu od roku 1547 předsedal královský rychtář, jemuž byl podřízen městský starší a mladší rychtář (*Jirásek 2003*, 46). Ke konci 16. století si právo trestat hádavé a pomluvačné osoby, prostitutky a rouhající lid přisvojil také trutnovský farář a roku 1566 byla umístěna ke kostelu na hřbitov kláda, kam byli tito provinilci vsazováni (*Jirásek 2003*, 46). Po reorganizaci hrdelních soudů roku 1765 bylo město Trutnov mezi těmi, kterým hrdelní právo zůstalo, ovšem roku 1783 byla jeho hrdelní pravomoc přeložena do Hradce Králové (*Roučka 1957*, 130).

V archivu města Trutnova se nedochovala smolná kniha a až na výjimky nejsou dochovány ani jména katů, krevních písařů, zprávy o průběhu výslechů a tortuře (*Jirásek 2003*, 46), avšak částečné informace o zde trestaných hrdelním právem zaznamenal kronikář Simon Hüttel, který psal o událostech v Trutnově v letech 1484–

1601 (*Procházka 1959*, 13). Líčení některých soudů a poprav a to především z průběhu 16. století je publikováno v článku L. Jiráska (2003).

Jako vězení sloužily v Trutnově věže všech městských bran (*Jirásek 2003*, 46). Ve věži Horní brány (nazývané i jako Pražská, stržené po požáru v roce 1861) se nacházela také mučirna (*Jirásek 2003*, 46). Vězení rovněž stávalo i na zámeckém nádvoří (*Jirásek 2003*, 46). Za městskými hradbami nedaleko Horní brány bydlel trutnovský kat (*Jirásek 2003*, 46). V době personálního spojení panství Trutnova a Žacléře za Kryštofa z Gendorfu a jeho dcer vykonával některé exekuce kat žacléřský (*Jirásek 2003*, 46).

Šibenice stála na vrchu Šibeník, jihozápadně od města. L. Jirásek uvádí, že Hüttel zaznamenal počátek stavby kamenné šibenice dne 11. října 1563 a první základní kámen položil purkmistr Marz Krebs (*Jirásek 2003*, 46). Šibenice měla obvod 36 loktů a 4 rohové sloupy, padlo na ni 12 maldrů vápna a hotova byla za devět dní (*Jirásek 2003*, 46). Pokud to bylo skutečně tak, řadila by se pod Wojtuckiho typ 5. Nicméně v I. vojenském mapování ji můžeme spatřit zakreslenou, jako kamennou konstrukci třisloupovou, tedy Wojtuckiho typ 4 (obr. 54). V místě, kde šibenice kdysi stávala, a údajně tak bylo do roku 1787 (*Just 1959a*, 99), se dnes nachází pomník generála Gablenze s jeho uloženými ostatky. Vrchol je součástí areálu lesoparku, tematicky věnovanému bitvě u Trutnova roku 1866, kdy Rakouské císařství za velkých ztrát zvítězilo nad Pruskem.

4.1.34 Třebechovice pod Orebem

Městečko Třebechovice bylo založeno pravděpodobně pány z Dubé v polovině 14. století v místě prvotní osady (*Kolektiv autorů 2004*, 12, 21). Jeho součástí byla i tvrz, která zanikla v 16. století (*Kolektiv autorů 2004*, 13). Městská správa spočívala v rukou dvanácti konšelů, včetně purkmistra a primátora (*Kolektiv autorů 2004*, 22). Nejstarší dřevěná radnice s čp. 1, v níž byla umístěna i šatlava stála na náměstí a roku 1567 vyhořela i s městskými privilegii (*Kolektiv autorů 2004*, 22). Druhá radnice, rovněž dřevěná i s vězením a krčmou, byla zbudována roku 1597 na místě domu čp. 42 a využívala se patrně až do 19. století, kdy byla pro úřední účely stavěna další budova (*Kolektiv autorů 2004*, 22). Zápisy o místních deliktech v podobě smolné knihy se sice nedochovaly, avšak jisté informace o tehdejších poměrech, občanském soužití,

přestupcích a trestech mohou poskytnout radní protokoly z 18. století (Anonym 1988, 4). O trestech viníků rozhodovala vrchnost (*Kolektiv autorů 2004, 25*). Sloupy hanby pro menší delikventy byly ve městě dva, pranýř na náměstí byl určený mužům, zatímco ten před kostelem sv. Ondřeje zase ženám (*Kolektiv autorů 2004, 25*). Na náměstí rovněž stávala i železná klec pro trestání klevetnic – roku 1753 do ní byla po třídním arestu na dvě hodiny uvržena jistá Barbora Hájková pro nešlechtné řeči a skutky (*Kolektiv autorů 2004, 25; Anonym 1988, 4*).

Šibenice údajně stávala na kraji lesa před dnešními Bědovicemi (obr. 55) a příslušnému kopci se patrně také tradičně říkávalo Šibeniční vrch (*Kolektiv autorů 2004, 25*), ovšem v žádném z vojenských mapování ani císařských otiscích stabilního katastru není tento pomístní název zaznamenán. Potrestání zde byli kupříkladu dva zběhlí vojáci 23. dubna roku 1755: „*okolo šesti hodin ráno vyvedeni jsou na kopec Bědovický, kde postaveny dva šibeniční sloupy, dva vojáci z pluku Coulay a tam oběšeni*“ (Anonym 1988, 4).¹⁸ Také jistý sebevrah Václav Bartušek byl za trest na místě popraven sťat a zakopán (*Kolektiv autorů 2004, 25*).

Popravy mečem a tortura se odehrávaly v katovně, která stávala patrně v místech, kde se dnes nachází ulice Na Katovně (*Kolektiv autorů 2004, 25*). Městečko Třebechovice vlastního kata trvale nevydržovalo a tak byl najímán z Dobrušky, nebo Smiřic (*Kolektiv autorů 2004, 25*).

4.1.35 Týniště nad Orlicí

Hrdelní právo tohoto městečka spočívalo v rukou konšelů a rychtáře (*Koldinský a kol. 2002, 13*). Kdy přesně tohoto privilegia dosáhlo patrně nelze přesně určit, jelikož první písemná zmínka o Týništi, jakožto městečku pochází z roku 1361 a přesný letopočet kdy přestalo být trhovou vsí není znám (*Koldinský a kol. 2002, 11*). V monografii *Týniště nad Orlicí – město v lesích* se taktéž můžeme dočíst, že podle B. Balbína město „*ve válkách husitských velmi mnoho trpělo a kolikerým vyhořením o své výsady, totiž vlastní soud, právo várečné, právo útrpné ano i o městský znak přišlo a docela zchudlo*“ (*Koldinský a kol. 2002, 11*). Městská práva obnovil a znak městečku přilepšil Jindřich starší z Minsterberka roku 1487, nicméně tím však nekončil koloběh

¹⁸ Z textu ovšem není příliš patrné, jestli šibenice byla konstruována ze dvou sloupů, nebo pro každého vojáka byla vztyčena jedna jednoduchá šibenice.

ztrát i znovuzískávání práv, který měšťany čekal s novými pány městečka a živelnými pohromami.

Právo hrdelní si Týniště udrželo až do roku 1782, dle patentu Marie Terezie z roku 1765 spadalo do kategorie třetí třídy a nutno dodat, že popravy se tu v této době již nekonaly. Místo popravni se nacházelo u dubu – více než 300 let starého stromu, který stojí dodnes a je součástí městské čtvrti vystavěné v letech 1930 (*Koldinský a kol. 2002, 13, 262*). Roku 1782 při částečném zrušení městského soudnictví byl v Týništi odstraněn z náměstí pranýř a údajně i sloup s vyobrazením uťaté ruky (*Koldinský a kol. 2002, 13*). Zrušen byl také koš na trestání klevetnic a nepoctivých pekařů, který visel nad rybníkem na Záplotí (*Koldinský a kol. 2002, 13*). Tento osud neminul ani šibenici, která údajně stávala u již zmíněného dubu (*Koldinský a kol. 2002, 13*) a kde se prováděly rovněž popravy stětím. Žádný případ oběšení mi není znám, ovšem s'at byl např. Václav Plašil pro kacířství roku 1660 a Magdalena Benešová roku 1723 za infanticidium, jejíž poprava byla poslední (*Koldinský a kol. 2002, 50*). Mezi dochovanými pomístními názvy je název ulice U Dubu, kde se strom nachází (obr. 56) a poloha Za dubem za křižovatkou cest, z nichž jedna míří do sousední vsi Křivice. V císařských otiscích stabilního katastru bychom nenalezli žádný pomístní název odkazující na Dub spravedlnosti, jak se mu dnes říká, natož odkaz na existenci šibenice. Zrovna tak vojenská mapování nám neposkytnou o bývalé šibenici bližší informace, neboť její poloha není zaznamenána symbolem a nápisem také ne.

4.1.36 Úpice

Úpice patřila jako správní městečko k panství vizmburskému, které od roku 1330 vlastnili páni z Dubé. Ti také udělili Úpici různá privilegia včetně hrdelního práva. Písemných pramenů o jeho výkonu a místním popravišti není mnoho. V gruntovní knize (ačkoli jako zdroj uvedl V. Schreiber zápisní knihu zámeckého archivu v Náchodě) je roku 1582 zmíněno pole „u stráně šibeničné“, které si vymínili při prodeji usedlosti dědici Libentolarovského statku (*Schreiber 1912, 33*). Od počátku 16. století Úpice včetně hradu Vizmburk a jeho okolí již náležela k panství náchodskému. Poněvadž město Náchod taktéž disponovalo hrdelním právem, je pravděpodobné, že jeho výkon se soustředil zejména zde.

V. Schreiber uvádí, že šibenice stávala nad obecním lesem Milešovkou, jižně od Úpice, na kopci po jehož svahu vede cesta do Maršova a Libňatova (*Schreiber 1912, 33*). Též uvádí, že roku 1818 v oněch místech postavil úpický mydlář Antonín Nyklíček kamenný kříž s vytesaným nápisem: „*An pán položil na něm nepravosti wssech nás. MDCCCXVIII.*“ Později byly u kříže zasazeny dvě lípy a vznikl zde pomístní název „u lípek“ (*Schreiber 1912, 33*), který se zachoval dodnes s malou obměnou: U lípek. Tato poloha se nachází za hvězdárnou, jedná se o terén s pozemky a polnostmi bez známek reliktu. Jelikož šibenice patrně přestala být užívána a zanikla před uskutečněním I. vojenského mapování, nedokážeme si z kartografických pramenů udělat představu o její konstrukci. V. Schreiber ovšem již na začátku svého článku cituje rukopis J. M. Ludvíka z roku 1848, v němž stojí, že šibenice měla čtyři sloupy (*1912, 32*). Pokud to bylo skutečně tak, spadala by pod Wojtuckiho typ 5.

4.1.37 Vrchlábí

Vrchlábí bylo povýšeno na město roku 1533 na žádost majitele panství Kryštofa z Gendorfu. S ním získalo i udělení soudní pravomoci, včetně té vyšší – hrdelní. Kodifikace právních poměrů se město dočkalo 19. ledna 1566, kdy Eustachie z Gendorfu (dcera předchozího majitele vlastnila panství od roku 1561) vydala městský pořádek, který se dochoval pouze v opisu z vrchlabské městské knihy č. IV, pořázeném roku 1690 purkmistrem Adamem Erbenem (*Šormová 2003, 46*). Městský řád kromě záznamu běžného života občanů upravoval také pokuty a tresty za drobné přestupky (*Šormová 2003, 46*).

Mezi dochované písemné prameny můžeme řadit knihy protokolů, které obsahují zkrácené zápisy ze zasedání rady. Tyto knihy sloužily k záznamům vrchnostenských přípisů, rozhodnutí rady, opisů a všech zápisů ze soudních jednání. První pochází z let 1655–1783, druhá navazující z let 1784–1790 (*Šormová 2003, 46*). Poté se záznamy ze zasedání městské rady dělily na politické a soudní podle obsahu jednání. Městský manuál, do kterého se zápisy prováděly podrobněji se nedochoval (*Šormová 2003, 46*).

Soudní líčení probíhalo na radnici, kterou obec vlastnila teprve od roku 1591, kdy městská rada zakoupila dům čp. 210. Předtím se úřadovalo v domě purkmistra a je otázkou, jestli v té době bylo vězení na zámku vrchnosti. V roce 1732–1737 byla

postavena nová budova radnice čp. 8, před kterou stával pranýř a kde byla patrně mučírna i šatlava (Šormová 2003, 47). K postavení této radnice, pranýře a šibenice se váže dochovaný pamětní spis. Kat bydlel se svými pomocnými pacholky v katovně, zbořené roku 1900. Jeho funkce nebyla obsazena trvale, kati byli i zapůjčováni, např. z blízké Jilemnice. O prvním vrchlabském katovi, mistru Tomášovi, je zmínka roku 1552 (Šormová 2003, 47).

Šibenice stávala na nevysokém táhlém návrší, podle exekučního nástroje nazvaném Šibeniční vrch, východně od dnešního nádraží a vápenky a jižně od cesty do Prostředního Lánova (Šormová 2003, 47; Palouš – Král 1953, 66). Nejspíše už od založení Vrchlabí (roku 1533 došlo ke splynutí dvou lánových vsí, včetně získání statusu města) se zde nacházela šibenice dřevěná (Šormová 2003, 47). Roku 1733 požádala obec apelační soud o povolení vybudovat pod šibenicí kamenný podstavec, kvůli klimatickým podmínkám a také o přestěhování pranýře na místo před radnicí (Šormová 2003, 47). Toto svolení jí bylo uděleno, na což odkazuje právě pamětní list. Na Šibeničním vrchu se krom exekuce oběšením pravděpodobně i vykonával trest lámání kolem, jelikož takový konec potkal Jeremiáše Bönische roku 1726, poté co ho povolaný kat z Jilemnice páčil kleštěmi.

Pokud se budeme opírat výhradně o kartografické prameny, dospějeme k možnosti, že šibenice ve Vrchlabí se nenacházela přímo na kótě, která dnes nese označení Šibeniční vrch (*cuzk.cz*). Na I. vojenském mapování je zřetelné, že popraviště (konstrukce zděné se třemi sloupy – Wojtuckiho typ 4) stávalo západně od Vrchlabského rybníku (hráz je výrazně zakreslena) v blízkosti meandrujícího Vápenického potoka (obr. 57:1). Tudíž se vylučuje i možnost ještě vzdálenější polohy Na Šibenici, která je rybníku výrazně blíže. Pokud provedeme porovnání I. vojenského mapování, kde šibenice stojí v sevření dvou cest (ulice Vápenická) spolu s II. vojenským mapováním, kde už je zachyceno nádraží (obr. 57:2), které použijeme jako orientační bod a přirovnáme ji k současné katastrální situaci, můžeme dojít k závěru, že šibenice stávala v místě nynější zástavby Vápenické ulice, přibližně tam kde stojí dům čp. 629 a domy okolní (obr. 57:3). Elipsovitý tvar, který tvořily cesty kolem šibeničního vrchu a který je v II. vojenském mapování zvýrazněn, ačkoli záznam šibenice již chybí, je stále znatelný v katastrální výměře (obr. 57:4). Tuto polohu podporuje i vzdálenost vůči toku Vápenického potoka.

4.1.38 Zdoňov

Adršpašské panství ve 14. století tvořily vesnice Dolní a Horní Adršpach, Libná, Chvaleč, Petříkovice, Slavětín, Bezděkov a Zdoňov, přičemž hrdelní právo z nich měl pouze Zdoňov (*Hnyk 2016, 19; Dimter 2011a, 286*). Představitelem místní hrdelní jurisdikce byla obecní rada, kterou tvořil vrchností volený rychtář a konšelé, řídící se právními předpisy a vrchnostenskými instrukcemi (*Dimter 2011a, 286; Dimter 2011b, 292*).

Adršpašské panství disponovalo vlastními katy a katovna s rasovnou mnohokrát přesídlila. V roce 1916 stávala údajně v Dolním Adršpachu, v letech 1658–1660 ve Zdoňově, na konci 70. let 17. století v Horním Adršpachu a nakonec byla znovu přesídlena do Dolního Adršpachu, patrně na žádost vrchností (*Gilar 2011, 288*). Od roku 1765 zůstala obyvatelům rasovny pouze povinnost pohodnická a výkon některých fyzických trestů, pokud byl vynesena vrchnostenským úřadem nad poddanými (*Gilar 2011, 291*).

Šibenice stávala západně od Zdoňova, na návrší přibližně kilometr vzdáleném vzdušnou čarou od Kopečku (*Hnyk 2016, 19; Dimter 2011a, 287*). Ještě dnes se tomuto místu dochoval název Šibeniční vrch, dále na severozápad se vyskytuje označení U šibenice. V císařských otiscích stabilního katastru tyto názvy nejsou uvedeny vůbec. V I. vojenském mapování není znázorněn symbol šibenice, tudíž si dle něho nemůžeme udělat představu o konstrukci a materiálu šibenice. Termín Galgenberg se objevuje teprve ve III. vojenském mapování, označující polohu dnešního Šibeničního vrchu. Poslední popravenou zde byla Szuszana Neumannová v roce 1668 za vraždu dítěte (*Hnyk 2016, 19; Dimter 2011a, 286*). Ještě před popravou byla s oprátkou na krku připoutána k pranýři, který stál mezi kostelem a dřívější rychtou (*Hnyk 2016, 19*). Pranýř byl povalen patrně ještě před rokem 1789 a zahrábán na břehu Zdoňovského potoka – alespoň tak tvrdil rychtář, jež byl vyslýchán krajským hejtmanem a komisí z Broumova, kvůli sporu o placení taxy do kriminálního fondu (*Hnyk 2016, 20; Dimter 2011a, 287*). Roku 1936 byl pranýř vyzdvižen, zrekonstruován (*Hnyk 2016, 20*) a nyní je umístěn v obci poblíž domu čp. 47.

4.1.39 Žaclěř

Hrdelní soudní pravomoc získal Žaclěř i přilehlé panství pravděpodobně s povýšením z obce na město. Přesné datum není známo, patrně k tomu však došlo někdy v 15. stol. po husitských válkách (*Reil – Šormová 2003, 46*).

Z písemných pramenů, ze kterých se můžeme něco dozvědět o hrdelním soudu města Žaclěře, lze jmenovat kroniku Simona Hüttela, jehož některé zápisy se města týkají. Zmiňuje např. ženu, která byla roku 1578 za vraždu novorozeněte „odvezena na Žaclěř a tam popravena“ (*Reil – Šormová 2003, 47*). Hüttel se také ve svých zápisech věnoval loupežníku Sandtmanovi, který byl roku 1584 zastřelen v lese mezi Slavětínem a Markoušovicemi, mrtvý byl však zavezen na Žaclěř a 21. srpna upálen a rozsekán (*Reil – Šormová 2003, 47*). Na Žaclěři byl také téhož měsíce lámán kolem pacholek ze sandtmanovy roty Mertten Kleyn z Petřikovic. Důvod, proč se popravy odehrávaly v pohraničním Žaclěři, kam se museli odsouzenci zdaleka vozit, už Hüttel nezmiňuje, jak je dodáno v článku R. Reila a L. Šormové (2003). Každopádně si z těchto informací můžeme vyvodit, že kromě oběšení byly v Žaclěři prováděny i další druhy exekucí i když jejich přesné místo není známo. Mezi další písemné prameny patří gruntovní knihy, které zachycovaly majetkoprávní vztahy v obci (*Reil – Šormová 2003, 47*). Pokud došlo k soudnímu sporu, sepisovaly se soudní protokoly, které se dochovaly z let 1707–1864 a až na několik výjimek obsahují soukromoprávní žaloby, ve kterých převažují narovnání (*Reil – Šormová 2003, 47*). Kolem poloviny 18. stol. městská rada do protokolu zapisovala i vyšetřování hrdelních zločinů. Nechyběla zde ani korespondence s apelačním soudem.

Soud se odehrával na radnici, která mnohokrát přesídlila. Mezi lety 1670–1732 působila v domě čp. 116, poté se pravděpodobně úřadovalo v domě purkmistra a od roku 1774 sídlila v domě čp. 10, kde byla roku 1912–14 postavena nová budova okresního soudu, která dnes slouží jako muzeum (*Martinka 2012, 1; Reil – Šormová 2003, 46*). Projednávání trestních případů se účastnili radní s purkmistrem, kteří měli na starosti vynášení rozsudků a čtení výroků apelačního soudu. Výslechů se účastnili krom přivolaného kata už pouze městský rychtář, písař a zástupce vrchnosti (*Reil – Šormová 2003, 47*). Zdali na radnici některé místnosti sloužily jako šatlava a mučirna je patrně nedoložitelné. Kata si město zřejmě zapůjčovalo, přičemž se jako nejvhodnější varianta nabízí blízký Trutnov.

Šibenice v Žacléři stávala na kopci východně od města, kde se dodnes zachoval pomístní název Na popravišti (obr. 58). Podle I. vojenského mapování se jednalo o kamennou terasovou konstrukci se čtyřmi pilíři (Wojtuckiho typ 7), v jejíž blízkosti jsou na mapovém listu zachycena i polní opevnění z války o bavorské dědictví (obr. 59). Kolem vrcholu, kde popraviště stávalo, vedou dvě cesty, jedna směrem do sousedního Křenova. Za předpokladu že byl vrchol odlesněn bylo na šibenici pravděpodobně dobře vidět nejen z cesty, ale i přímo z Žacléře, především ze zámku a kostela Nejsvětější Trojice.

Podle I. vojenského mapování se šibenice v Žacléři nacházela ve vyšší nadmořské výšce, než dnešní hřbitov (orientačním bodem je monument stojící na mírném návrší, v mapování zaznamenán jako kříž) a na vrcholu dnes zvaném Na popravišti zaujímal místo vedle východněji položeného polního opevnění z války o bavorské dědictví.

Při povrchovém průzkumu zacíleném na západní stranu návrší (až do místa, kde se nachází kóta 635 – státní triangulační bod) nebyl nalezen kamenný relikt popraviště a pokud se dle I. vojenského mapování jednalo o terasovou konstrukci, je možné, že se více nežli „terasa“, která by se momentálně mohla nacházet pod terénem z popraviště nezachovalo. Osobně bych umístění bývalé polohy šibenice vsadila do okolí kóty 622, kde byl terén i přes vegetaci výrazně rovný. Znamky reliktu vojenského opevnění se nacházely mezi kótami 622 a 635.

4.2 Lokality s problematickou interpretací hrdelního práva nebo polohy popraviště

Borohrádek je lokalitou, k níž jsem nenašla patřičné množství editovaných písemných pramenů, které by se zmiňovaly o místním hrdelním právu a existenci popraviště, nicméně obecní kronika tyto informace pravděpodobně skýtá. J. Brandejs zmiňuje ve svém článku pro *Orlické hory a Podorlicko*, že „*Borohrádek byl městečkem již za Karla IV. Měl svůj městský znak, svou pečeť, své hrdelní právo, primátory, rychtáře a konšely se sousedským městským právem. Avšak feudální páni, od Licků až do posledních Kolowratů-Liebštejnských, udržovali ho po celá staletí na hospodářské*

a sociální úrovni malé vsi“ (Brandejs 1974, 312). Malá zmínka o jedné popravě, avšak uskutečněné v Kostelci nad Orlicí, se nachází v článku G. J. Laška pro periodikum *Hradecký kraj*. 2. dubna roku 1694 Borohrádečtí použili svého hrdelního práva a nechali popravít Václava Václavička ze Žďáru za vraždu (Lašek 1908, 76). V I. vojenském mapování není žádný symbol šibenice zaznamenán, Borohrádek se nicméně vyskytuje jako lokalita zařazená do čtvrté třídy v mapě hrdelních soudů, jejichž platnost vyprchala s patentem Marie Terezie v roce 1765 (Roučka 1957).

Lokalitou, k níž je doložena existence hrdelního práva, avšak poloha popraviště není známa, jsou **Častolovice**. J. Václavík věnoval ve své monografii (2008) zabývající se historií tohoto městyse kapitolu, v níž shrnuje některá známá fakta o hrdelních soudech avšak konkrétních informací o situaci v Častolovicích je poskrovnu. Ovšem z uvedených informací se dají vyvodit závěry, které místní hrdelní jurisdikci postihují.

Od roku 1342 do roku 1454 tvořily Častolovice samostatné panství (Václavík 2008, 156). Statut městyse jim udělil roku 1342 král Jan Lucemburský a s ním i městská privilegia (Václavík 2008, 156). Hrdelní právo bylo v rukou místní vrchnosti svěřené městské radě (Václavík 2008, 163–164). Od roku 1454 je městečko pod správou panství liticko-potštejnského, ovšem roku 1556 jsou Častolovice opět uváděny jako panství samostatné (Václavík 2008, 156). O své hrdelní privilegium patrně přichází patentem Marie Terezie roku 1765 a jsou zařazeny do kategorie čtvrté třídy (Roučka 1957).

J. Václavík uvádí, že mezi písemné prameny dokládající hrdelní soud častolovického panství patří smolné knihy uložené v Oblastním státním archivu v Zámrsku (Václavík 2008, 164) a zmiňuje také *Instrukce panství Častolovice z let 1626–1631*, které jsou citovány na stránkách jeho autorského díla (2008, 166–174) a představují jakýsi městský zákoník. Dalším dokladem výkonu místní hrdelní jurisdikce, nebo minimálně práva útrpného je katovna, která se nacházela za zámeckým rybníkem, v prostoru za železniční zastávkou a při stavbě trati roku 1896 byla zbořena (Václavík 2008, 164). Dále J. Václavík uvádí, že v dobách kdy nebylo místo kata zastoupeno, byl najímán z blízkého Kostelce nad Orlicí (Václavík 2008, 164). Tolik lze uvést k hrdelnímu soudnictví v Častolovicích.

Lokalitou, která je zaznamenána v mapě doprovázející článek B. Roučky, avšak hrdelním právem patrně nikdy nedisponovala je **Česká Skalice**. Patentem Marie Terezie z roku 1765 měla náležet do třetí kategorie hrdelních soudů (*Roučka 1957*). Nicméně písemné prameny se o místní správě soudní vyjadřují opačně.

V monografii V. Vlčkové *Z českoskalických pamětí* se dočteme, že „v nejstarších dobách Skaličtí vlastní soudní právo neměli, městečko spadalo do obvodu náchodského hrdelního soudu, který působil až do roku 1765, kdy byl v rámci tereziánských reforem zrušen“ (*Vlčková 2012*, 84). Rozsáhlejší, avšak identickou informaci bychom našli i v dějinách města, které zpracovali E. Bouza a L. Mühlstein:

„Albrecht Václav Smiřický obnovil 1. října 1612 městu České Skalici jeho starší práva a výsady, vzdal se práva odúmrti a výslovně dovolil českokatolickým měšťanům svobodně nakládat s majetkem a vést obecní knihy, které však byly bez povolení vedeny již dříve. Dne 29. srpna 1612 vydal podobné privilegium také náchodským měšťanům. Rozdíl mezi Českou Skalicí a Náchodem byl tehdy toliko v tom, že město Náchod mělo navíc právo hrdelní, a tak i napříště musela českoskalická městská správa posílat zločince k ortelování do Náchoda“ (*Bouza – Mühlstein 1975*, 10). Pokud tedy Česká Skalice neměla hrdelní právo a odněpaměti spadala pod obvod náchodské jurisdikce, nelze v jejím okolí očekávat přítomnost popraviště.

Dalším městem, jehož hrdelní jurisdikce je prokazatelná, ovšem nezdařilo se mi dohledat místa popravišť je **Solnice**.

Solnice byla povýšena na město bratry Janem a Jaroslavem Meziříčskými 10. srpna 1386 (*Láska 1994*, 29). Byla osvobozena od robot a většiny platů, přičemž se měla dále řídit právem magdeburským (*Láska 1994*, 29). Patrně tehdy získala i hrdelní právo, ovšem písemné doklady nám o místním soudnictví poskytuje smolná kniha teprve z let 1569–1721, kterou editoval E. P. Lány (*1948b*). Místní hrdelní soud měla na starosti městská rada, složená z dvanácti radních, včetně primase a purkmistra, dále rychtáře a čtyř obecních straších (*Láska 1994*, 87). Vrchnost sídlící na hradě Potštejn (patrně od 16. století, kdy ho zvelebil rod Pernštejnů), případně její zástupci nikterak nezasahovali do rozhodnutí městské rady i když na hradě byla odvolávací instance

(*Láska 1994*, 87). Na hradě se také nacházelo vězení pro těžké provinilce (*Láska 1994*, 34). Šatlava v Solnici byla údajně v 18. století součástí radnice a poté pro ni byla zřízena samostatná budova, v jejíž blízkosti stával také pranýř. Roku 1763 došlo k přemístění pranýře před radnici (*Láska 1994*, 196) a roku 1797 byla šatlava navracena do radní budovy, jelikož dům byl prodán do soukromého vlastnictví (*Láska 1994*, 195–196). Solnice si vydržovala vlastní katy, kteří zároveň plnili i funkci rasa a předávali si katovnu (*Láska 1990*, 48). Zápisy o směnách katovny se nachází v Knize purkrechtní města Solnice založené roku 1685 (*Lány 1948b*, 73).

Kde stávala solnická šibenice mi není známo, jelikož ani v I. vojenském mapování nebyla zaznamenána. K popravám byla nicméně využívána také hruška, která stála o samotě v polích (*Láska 1990*, 49). Exekucím sloužila přímo, oběšen na ní byl např. Jan Valtruba, odsouzený za krádeže roku 1595 (*Lány 1948b*, 41). Jiným případem končícím oběšením na hrušce byl roku 1582 Matouš Žlutý z Kvasin, jehož původní trest bylo stětí, avšak před exekucí utekl z vězení a k oběšení byl odsouzen, když se znovu dostal před soud (*Lány 1948b*, 29–30). Úplně poslední poprava v Solnici byla vykonána na Kryštofu Reichlovi roku 1717, který se dopustil loupežné vraždy (*Láska 1990*, 51) a byl sťat katem z Rychnova Jiřím Gruberem (*Láska 1990*, 52).

Další lokalitou, u které určení polohy popraviště skýtá problém je město **Vamberk**.

Vamberk byl založen jako městiště pány z rodu Drslaviců patrně ve 13. století, přičemž první písemná zmínka se objevuje roku 1341 (*Král 1927*, 12). Kdy byla udělena první privilegia mi není známo, zrovna tak přesný počátek práva hrdelního. Roku 1604 však bylo sloučeno panství Starého i Nového Vamberka a z roku 1616 pochází písemné privilegium od císaře Matyáše s právem tří jarmarků a týdenního trhu. Zároveň bylo povoleno vybírání mýtného.¹⁹

Hrdelní právo spočívalo v rukou primase a purkmistra, kteří pocházeli z městské rady, a panského rychtáře, který byl dosazen vrchností a funkci zastával několik let, na rozdíl od rychtáře městského, kterým se stával obvykle někdo z bezúhonných sousedů a měl na starost drobné přestupky (*Král 1927*, 255). K roku

¹⁹ Historie města Vamberk: převzato z: <http://vamberk.cz/mesto-a-samosprava/informace-o-meste/historie-mesta-vamberk/>, cit. 25.10.2017.

1722 jsou ve Vamberku doloženi již dva městští rychtáři (*Král 1927, 255*). Zhruba od konce 16. století byla místní městská rada tvořena dvanácti konšely (*Král 1927, 256*). Krom těch zde bylo ještě čtyř až šesti obecních starších a radní písař (*Král 1927, 253, 254*). K úřadování sloužila od konce 14. stol. radnice, původně městský dům, která stávala uprostřed řady domů na jižní straně náměstí a zbořena byla roku 1880 (*Král 1927, 229–230*).

Na náměstí by se daly rovněž najít prostředky k vymáhání spravedlnosti. Stál u něho rybníček, který sloužil kromě poskytnutí vody při požáru i k trestání nepoctivých pekařů. Rovněž se tam také nacházel pranýř, který podle výpovědi jednoho z pamětníků, jak J. Král uvádí, později ležel povalený na náměstí před starou poštou, než byl patrně zazděn při stavbě soukromého domu (*Král 1927, 203*). Ve Vamberku byla též obdoba pranýře u kostela, kde o nedělních bohoslužbách byly připoutány panny, z jejichž poctivosti sešlo a vítaly lid do kostela s přiznáním své viny (*Král 1927, 203*).

Jistou neobvyklost, která lehce vybočuje ze stereotypu královéhradeckých měst nadaných právem hrdebním, skýtá místní úloha právního posla, který ve Vamberku krom hlídání šatlavy plnil i úlohu pohodného (*Král 1927, 255*). K roku 1703, 1706 a 1707 jím byl Michal Codlar (*Král 1927, 255*). Jak víme, pohodný býval zároveň mistrem popravním a v rodině Codlarů se zaměstnání pohodného udrželo po celé 18. století (*Král 1927, 256*), nicméně J. Král uvádí, že nenalezl doklad o tom, že by někdo z rodu působil jako popravčí a že se rovněž nedochovaly zprávy o jakékoli exekuci (*Král 1927, 256*). Tudíž se zde objevuje otázka, zdali ve Vamberku očekávat přítomnost popraviště. J. Král se ve své práci dostal i k památkám, jako jsou kamenné kříže a jeho popis se dostal i k padlému, zlomenému kříži, který se nacházel nedaleko císařské cesty k Rybné nad Zdobnicí (dříve Německá Rybná) vzdáleném asi 1 000 kroků od Kříže u spálené jedle (*Král 1927, 251*). Uvedl, že: „*Poblíže kříže nachází se čtyřhranná vyvýšenina a směrem k silnici tři nižší podélné vyvýšeniny*“ (*Král 1927, 251*). Roku 1786 se předmětem odkoupení v rodině již zmíněných Codlarů stal kopec, nazývaný „častolovský“ později označovaný také jako „rasův“ (*Král 1927, 256*) J. Král uvádí zápis z pozemkové knihy, podle které se onen kopec nacházel „*blíž lesův našich obecních jdouce k Německé Rybny, vedle silnice po pravé straně počna od cesty k spálené jedli dolů vedle palouka...*“ (*Král 1927, 256*) a následují další popisy, patrně

vymezuující hranici pozemku. Ona čtyřhranná vyvýšenina, o které je zmínka v popisu kříže by tedy mohla být pozůstatkem po rasovně, nebo jiné stavbě vzniklé od cesty vedoucí k Rybné nad Zdobnicí, ovšem tato domněnka je pouze hypotetická. Také je zde možnost, že mohla být i pozůstatkem šibenice, tomu ovšem nenasvědčuje poloha v lesích, kde by nebyla dobře viditelná.

Vysoké Veselí patří mezi města na Jičínsku, jejichž hrdelnímu soudnictví se věnoval J. Francek, nicméně o popravišti, případně jeho poloze se nezmiňuje. Vysoké Veselí bylo povýšeno na městečko a současně nadáno městským znakem roku 1580 (Špaček 1978, 11). Veřejné záležitosti městečka spravovala městská rada, včetně výkonu hrdelní jurisdikce (Francek 1993b, 3). Potřebám vrchnostenských úředníků sloužil v 18. století barokní zámek (Francek 1993b, 3). Městečko ovšem v té době mělo i radnici v místech dnešního Mírového náměstí, která stávala patrně tam, kde dnešní čp. 13 a 18 (Špaček 1978, 21). Roku 1747 vyhořela do základů a nová radnice, opět dřevěná, byla postavena roku 1753 (Špaček 1978, 21). Odbývaly se zde obecní schůze, čepovalo pivo a prodával tabák (Špaček 1978, 21). J. Francek uvádí, že veselskou kriminalitu lze sledovat spíše z ortelních manuálů pražského apelačního soudu, nežli z veselského městského archivu (Francek 1993b, 3). Již roku 1560 se objevuje případ, kdy byl pro vraždu stíhán krejčí Pavel, po šesti týdnech ve vazbě byl však propuštěn na revers (Francek 1993b, 3). Roku 1728 vyslychal veselský soud dvanáct osob pro podezření z kacířství, šest z nich bylo potrestáno nucenými pracemi, druhá polovina byla propuštěna pro nedostatek důkazů (Francek 1993b, 3). V roce 1784 byl u kostela údajně postaven nový pranýř, u kterého museli provinilci stát a trestané padlé ženy musely zdravit příchozí (Špaček 1978, 19).

V okolí Vysokého Veselí není v žádném z vojenských mapování zaznamenán symbol šibenice. V císařských otiscích stabilního katastru se rovněž nevyskytuje pomístní název, který by se po bývalé poloze zachoval, tudíž je doložení přítomnosti šibenice poněkud problematické.

Železnice patří rovněž mezi lokality, u kterých se dohledání informací o hrdelním právu a šibenici ukázalo problematické. V I. vojenském mapování není žádný symbol šibenice zaznamenán, Železnice se nicméně vyskytuje jako lokalita zařazená

do čtvrté třídy v mapě hrdelních soudů, jejichž platnost vyprchala s patentem Marie Terezie v roce 1765 (*Roučka 1957*).

5 Shrnutí a závěr

Záměrné odstraňování šibenic a pranýřů, které nejčastěji souviselo se zrušením hrdelního práva v daném městě, nebo s osvícenskými reformami, v Královéhradeckém kraji nezanechalo mnoho hmotných památek pro poznání této poněkud nevšední historie.

Pro uchopení tématu mi posloužily publikované práce o archeologicky zkoumaných popravištích, kterým je věnována první kapitola mé práce. V další části je popsána typologie D. Wojtuckiho, kterou jsem uplatnila na popraviště v Královéhradeckém kraji a to primárně na lokality, k nimž se v I. vojenském mapování vztahuje symbol šibenice. Kromě prvního vojenského mapování jsou zmíněny i další prameny, o něž se dá opřít při lokalizaci popravišť.

Hlavní část práce je věnována 39 lokalitám s písemnými či hmotnými doklady hrdelního práva, u nichž se podařilo určit přesně či pouze rámcově polohu popravišť a rovněž jsou zmíněny i lokality, jejichž interpretace hrdelního práva či polohy popraviště je problematická. Výchozí prací pro výběr lokalit mi byla mapa hrdelních soudů z článku B. Roučky (obr. 60).

Pro umístování šibenic byly dle zvyku upřednostňovány výrazné polohy v krajině, jako kopce a návrší nad významnými cestami. V Královéhradeckém kraji se vyskytují případy šibenic, o nichž existují zmínky postavení či opravení aniž by došlo ke změně místa (např. Trutnov, Hradec Králové), tak i šibenic, jejichž poloha byla změněna (např. Rychnov nad Kněžnou, kde byla zvolena poloha ve vyšších místech, nebo ve Dvoře Králové nad Labem). Rozmáhající se urbanizace postihla lokality, jako jsou Hradec Králové, Hostinné, Kostelec nad Orlicí, Nechanice, Týniště nad Orlicí a Nová Paka – v těchto případech se jedná o dosažení místa stavbou, často vlivem rozšiřování předměstských částí a dochování reliktní se může automaticky vyloučit. Z 39 lokalit, které jsou zařazeny do kapitoly 4.1, mají dnes v poloze popraviště aktivně obdělávanou zemědělskou půdu tyto: Chlumec nad Cidlinou, Choustníkovo Hradiště, Libáň, Nové Město nad Metují, Nový Bydžov, Podhradí, Police nad Metují, Smidary, Sobotka a Úpice. V těchto případech také nelze očekávat dochování kamenných reliktní, je-li terén pravidelně narušován orbou, mohou se však objevit artefakty pocházející z porušených archeologických situací, které s bývalým popravištěm

souvisejí. Další častý úkaz, který dochování reliktnů vylučuje, avšak nemusí zcela, se týká lokalit, u nichž je místo bývalého popraviště zasažené zástavbou s menší hustotou. Řeč je převážně o soukromých pozemcích, nebo pozemcích patřící obci či městu. Mezi takové lze zahrnout Dobrušku, Dvůr Králové nad Labem, Hořice, Smiřice, Jaroměř, Lázně Bělohrad, Pecku, Rychnov nad Kněžnou a Vrchlabí. V jaké míře se mohou relikty popravišť, případně s nimi související archeologické situace uchovat na soukromých pozemcích či v nevyužitém terénu v blízkosti městských staveb je otázka, kterou nemohu zodpovědět jen na základě zkoumání z leteckých fotografií. Lokality s popravištěm v takové vzdálenosti od osídlení a v takové nadmořské výšce, že k nim nedosáhla novověká zástavba a půda nezačala být využívána k zemědělským účelům, dnes v bývalých polohách popravišť mívají lesní terén i když ani tato situace nezaručuje, že nedošlo k narušení možného reliktu, jako v případě Pilníkova, kdy bylo Na Spravedlnosti vystavěno kamenné pódium. Mezi lokality s lesním terénem v poloze bývalého popraviště lze zařadit Stárkov (vrch Šibeník), Staré Buky (Šibeniční vrch), Zdoňov (Šibeniční vrch) a Žaclěř (Na Popravišti). Jmenované lokality také vykazují ze všech největší pravděpodobnost netknutí staré exekuční oblasti. Další oblasti a jejich současná terénní situace jsou uvedeny v příložené tabulce (obr. 61).

Důležitým aspektem pro určování polohy popravišť mi byly pomístní názvy, které se vyskytují kromě současných map i v II. a III. vojenském mapování, případně císařských otiscích stabilního katastru. Ovšem i zde je třeba počítat s možností, že se pomístní názvy nedochovají, eventuálně jsou změněny, jako v případech Úpice a Podhradí. V potaz nutno vzít i některé nepřesnosti, kdy se pomístní názvy odkazující na místo bývalého popraviště vztahují k oblasti, která se například neslučuje s polohou šibenice, jak je zaznamenána v I. vojenském mapování, což se objevuje v případě Vrchlabí, nebo Nového Bydžova. Pomístní názvy vztahující se k širší pozemkové trati lze při lokalizaci popravišť využít spíše rámcově.

Při určování podoby popravišť výchozím pramenem bylo I. vojenské mapování, jehož přednosti i nedostatky byly popsány v kapitole 3.2 a které mi bylo, jak již bylo řečeno, určujícím prostředkem pro zařazení do Wojtuckiho typologie. Ze všech 46 královéhradeckých lokalit, které byly zkoumány pomocí kartografických pramenů toto mapování vykazuje symbol šibenice u jedenadvaceti (obr. 62). Nejvíce se vyskytují

šibenice třísloupové konstrukce, konkrétně na těchto jedenácti lokalitách: Dobruška, Hradec Králové, Chlumeck nad Cidlinou, Jičín, Kostelec nad Orlicí, Libáň, Nové Město nad Metují, Nový Bydžov, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov a Vrchlabí. Mezi čtyřsloupové šibenice byly zahrnuty i konstrukce vyobrazené se třemi pilíři, přičemž však horní vodorovná břevna svírají tvar čtverce, tudíž se skýtá možnost, že čtvrtý sloup nebyl z estetických důvodů zakreslen. Wojtuckiho typ 5 se vyskytuje na čtyřech lokalitách: Dvůr Králové nad Labem, Hostinné, Smidary a Sobotka. Šibenice tvořené dvěma pilíři jsou zaznamenány u Hořic, Nechanic, Nové Paky, Rokytnice v Orlických horách a Stárkova. Ojediněle zastoupena je terasová šibenice se čtyřmi pilíři v Žacléři. Z těchto jedenadvaceti znázorněných konstrukcí šibenic je 15 materiálu zděného a 6 dřevěného.

Písemné prameny mohou spolu s kartografickými o poloze popravišť odhalit cenné podrobnosti. Bádání v písemných pramenech bylo zacílené hlavně na paměti či historicky zaměřené monografie měst. Ráz celé práce rovněž velmi ovlivnilo historické pojetí hrdelního práva na Jičínsku J. Francka, díky níž v této práci krom samotné polohy a podoby popravišť byla snaha zaměřit se i na případy s nimi spojených exekucí a na délku jejich využití.

6 Seznam literatury

- Anděl, T. 2014: Z historie města Hostinného XIV, Zpravodaj města Hostinné 2014, č. 5, 8–10.*
- Anonym 1988: Z ovzduší třebechovické justice 18. století, Třebechovický zpravodaj 1988, č. 5, 4.*
- Anonym 1993: Svoboda nad Úpou – curriculum civitatis, Krkonoše 1993, č. 7, 29–30.*
- Anonym 1999: Choustníkovovo hradiště, Dvůr Králové nad Labem 1999, č. 3, 13–15*
- Anonym 2008: Historie města Rokytnice v Orlických horách. Rokytnice v Orlických horách.*
- Balcar, Z. 1976: Svoboda nad Úpou: z historie měst a vesnic, Krkonoše 1976, č. 4, 16–17.*
- Beran, J. 1871: Paměti města Nové Paky. Praha.*
- Berný, P. et al. 2014: Kopidlno: Drahoraz, Ledkov, Mlýnec, Pševes. Nymburk.*
- Bílek, K. 2005: Malé dějiny Libáňska. Libáň.*
- Bláha, R. – Němečková, V. 2017: Město Hradec v letech 1225–1420. In: Kolektiv autorů, Hradec Králové: dějiny českých měst. Praha, 45–100.*
- Bláha, R. – Slavík, J. – Zikmund-Lender, L. 2017: Urbanismus a architektura. In: Kolektiv autorů, Hradec Králové: dějiny českých měst. Praha, 625–720.*
- Bouza, E. – Štěpánková, M. 1971: Jaroměřská privilegia. In: Kuběnka, J. (red.) et al., Minulostí Jaroměře: sborník příspěvků k dějinám města, sv. II. Jaroměř, 33–48.*
- Bouza, E. – Mühlstein, L. 1975: Česká Skalice, stručné dějiny města. Česká Skalice.*
- Brandejs, J. 1974: Kroniky a kronikářství v okrese rychnovském, Orlické hory a Podorlicko 6, 311–361.*
- Brandejs, S. 1940: Kniha o Polici nad Metují a Policku. Police nad Metují.*
- Cvrček, J. 1981: O dobrušském hrdelním právu. In: Kolektiv autorů 1981, Sborník z historie města Dobrušky 1320–1980. Dobruška, 20–23.*
- Čížek, J. 1998: Hrdelní soudnictví města Náchoda v 16. století, Stopami dějin Náchodska 4, 9–52.*

Dimter, T. 2011a: Zdoňovský pranýř a soudní moc. In: Dimter, T. – Lisák, P. (eds.) et al., Adršpašsko. Náchod, 286–287.

Dimter, T. 2011b: Z dějin obecní samosprávy. In: Dimter, T. – Lisák, P. (eds.) et al., Adršpašsko. Náchod, 292–297.

Dimter, T. – Lisák, P. (eds.) et al. 2011: Adršpašsko. Náchod.

Dülmen, R. van, 2001: Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Praha.

Fejfar, V. 1927: „U stínadel“ v Libáni, Náš domov 1–2, 50–51.

Francek, J. 1993a: Hříšní lidé městečka Podhradí, Noviny Jičínska 1993, č. 21, 3.

Francek, J. 1993b: Hříšní lidé města Vysokého Veselí, Noviny Jičínska 1993, č. 29, 3.

Francek, J. 1993c: Hříšní lidé města Hořic, Noviny Jičínska 1993, č. 17, 3.

Francek, J. 1993d: Hříšní lidé města Pecky, Noviny Jičínska 1993, č. 33, 3.

Francek, J. 1993e: Hříšní lidé města Kopidlno, Noviny Jičínska 1993, č. 37, 3.

Francek, J. 1993f: Hříšní lidé města Sobotky, Noviny Jičínska 1993, č. 45, 3.

Francek, J. 1993g: Hříšní lidé města Miletína, Noviny Jičínska 1993, č. 41, 3.

Francek, J. 1995: Mistři ostrého meče. Pardubice.

Francek, J. (red.) 1996: Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.–18. století: sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995. Pardubice.

Francek, J. 1999: Z dějin hrdelního soudnictví města Sobotky, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 36, č. 6, 2–5.

Francek, J. 2010a: Dějiny Jičína. Praha.

Francek, J. 2010b: Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem. Trutnov.

Francek, J. 2011: Zločinnost a bezpráví: Velké dějiny zemí Koruny české. Praha.

Francek, J. 2012: Zločin a trest na Jičínsku v 16.–18. století. Jičín.

Francek, J. 2014: Smolná kniha města Chlumce nad Cidlinou (1562–1671) a jeho hrdelní soudnictví v letech 1542–1671. Pardubice.

Fröhlich, J. 2006: Poloha a podoba popravišť Prácheňského kraje, Archeologie ve středních Čechách 10, 945–957.

Gilar, Š. 2011: Katovna a rasovna. In: Dimter, T. – Lisák, P. (eds.) et al., Adršpaško. Náchod, 288–291.

Haas, A. 1961: Privilegia nekrálovských měst českých z let 1501–1526. Praha.

Hilmanová, J. 2010: Stárkovská smolná kniha a hrdelní právo v době Předbělohorské. Bakalářská práce, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové.

Hlaváček, J. 1932–1933: Staré popraviště, Od kladského pomezí 10, 48.

Hnyk, P. 2015: Příběhy pranýřů, Rodným krajem 51, 16–17.

Hnyk, P. 2016: Příběhy pranýřů (dokončení), Rodným krajem 52, 19–20.

Hraše, J. K. 1895: Dějiny Náchoda. Díl první. Od nejstarších dob až do bitvy na Bílé hoře. Náchod.

Jakl, J. 2005: Hradec Králové: zmizelé Čechy. Praha.

*Jasníková, I. – Hladký, L. 2016: Vývoj městské správy v Kostelci nad Orlicí. In: Kol. autorů, *Kostelec nad Orlicí v zrcadle času*, sv. 1. Kostelec nad Orlicí, 10–17.*

Ježek, M. 1996: Česká města na foliích würzburského alba (I. část), Průzkumy památek 3, č. 2, 35–50.

Jirásek, L. 2003: Právo a soudnictví v Trutnově: z dějin hrdelního soudnictví, Krkonoše Jizerské hory 2003, č. 7, 46–47.

*Just, A. 1959a: Procházka Trutnovem. In: Just, A. – Procházka, J. – Šabacký, J., *700 let Trutnova*. Trutnov, 17–106.*

*Just, A. 1959b: Kapitoly z dějin Trutnovska. In: Just, A. – Procházka, J. – Šabacký, J., *700 let Trutnova*. Trutnov, 107–152.*

Klos, J. 1922: Paměti města a zámku Nového Města nad Metují. Nové Město nad Metují.

Kodyma, F. V. 1905: Justice v městech našich v minulosti, Hradecký kraj 2, č. 4, 55–57.

Kociánová, V. – Pavel, P. – Tomíček, T. 2010: Novopacko: Hrad a městys Pecka. Nová Paka.

Koldinský, L. a kol. 2002: Týniště nad Orlicí – město v lesích: historie slovem i obrazem. Týniště nad Orlicí.

Kolektiv autorů 1894: Dvůr Králové. In: *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí, díl 8: Dřevěné stavby – falšování*. Praha, 285–286.

Kolektiv autorů 1948: Broumov, město posvěcené dílem Aloise Jiráska. Broumov.

Kolektiv autorů 1981: Sborník z historie města Dobrušky 1320–1980. Dobruška.

Kolektiv autorů 1991a: Stárkovský zpravodaj 1991, č. 1. Stárkov.

Kolektiv autorů 1991b: Stárkovský zpravodaj 1991, č. 2. Stárkov.

Kolektiv autorů 1991c: Stárkovský zpravodaj 1991, č. 3. Stárkov.

Kolektiv autorů 2004: Třebechovice pod Orebem. Třebechovice pod Orebem.

Kolektiv autorů 2016: Kostelec nad Orlicí v zrcadle času, sv. 1. Kostelec nad Orlicí.

Kolektiv autorů 2017: Hradec Králové: dějiny českých měst. Praha.

Košťál, Z. 1989: Dějiny Broumova a Broumova. Broumov.

Kovář, D. 2009: Historická popraviska Bechyňského kraje. Přehled a zhodnocení průzkumu z let 2006–2009, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 22, 177–258.

Král, J. F. 1927: Paměti města Vamberka nad Zdobnicí. Vamberk.

Kreuz, P. 2014: Soudnictví v Pilníkově. In: Wolf, V. a kol., *Malé dějiny Pilníkova*. Pilníkov, 35–37.

Kuběnka, J. 1968: Pomístní jména v Jaroměři. In: Wolf, V. (red.) et al., *Minulostí Jaroměře: sborník příspěvků k dějinám města*, sv. I. Jaroměř, 135–171.

Kuběnka, J. (red.) et al. 1971: Minulostí Jaroměře: sborník příspěvků k dějinám města, sv. II. Jaroměř.

Kuča, K. 2002: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl 5. Par–Pra. Praha.

Lašek, G. J. 1908: Borohrádek, Hradecký kraj 5, č. 1–2, 72–80.

Lány, E. P. 1948a: Kniha černá jinak smolná města Smidar 1631–1769. Liberec.

Lány, E. P. 1948b: Smolná jinak černá kniha města Solnice 1569–1721. Liberec.

Láska, J. 1990: Druhá kniha Léta Páně: o selské historii na panství solnickém. Skuhrov nad Bělou.

- Láska, J. 1994:* Třetí kniha Léta Páně, díl I. Solnice.
- Lukáš, L. 1928:* Libáňské hrdelní právo, *Náš domov* 3, 123–124.
- Malina, J. 2003:* Pranýř, svědek staré justice, *Hradecké noviny* 2003, příloha Víkendová káva č. 4, 7.
- Malina, J. 2006:* Na Velkém náměstí byl do konce 18. století pranýř i klec pro cizoložnice, *Hradecké noviny* 2006, č. 58, 9.
- Martinka, L. 2012:* Žacléř. Radouň.
- Mašková, P. – Michálek, J. 2006:* Archeologický výzkum v poloze "Na šibenici" ve Vodňanech (okres Strakonice). Příspěvek k archeologii popravišť v Čechách, *Archeologické rozhledy* 58, 790–809.
- Matouš, V. 1995:* Staré hrdelní právo a tragedie v rychnovské katovně roku 1752, *Panorama* 3, 63–67.
- Matouš, V. 1996:* Výsadní hrdelní právo města Dobrušky, Orlické hory a Podorlicko 8, 31–46.
- Matouš, V. 1997:* Ortel podle práva. Rychnov nad Kněžnou.
- Mertlík, P. 1999:* Jaroměř na přelomu tisíciletí. Jaroměř.
- Musil, J. 2012:* Několik poznámek k chrudimskému popravišti, *Archeologie východních Čech* 3, 98–112.
- Němečková, V. 2017:* Hradec v době předhusitské a jagellonské (1520–1526). In: Kolektiv autorů, *Hradec Králové: dějiny českých měst*. Praha, 101–144.
- Palouš, R. – Král, J. 1953:* Krkonoše v létě i v zimě. Praha.
- Pánek, J. 1996:* J. Francek, Mistři ostrého meče, Pardubice 1995. In: Francek, J. (red.), *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.–18. století: sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995*. Pardubice, 181–186.
- Pešek, J. 1916:* Nechanice nad Bystřicí, minulostí do přítomnosti. Praha.
- Pichl, M. 2004:* Police nad Metují v datech. Police nad Metují.
- Procházka, J. 1959:* Trutnovský génius loci vzpomíná. In: Just, A. – Procházka, J. – Šabacký, J., *700 let Trutnova*. Trutnov, 9–16.
- Prokop, J. 2005:* Nový Bydžov v proměnách staletí. Nový Bydžov.

- Reil, R. – Šormová, L. 2003: Soudnictví v Pilníkově a Žacléři: Z dějin hrdelního soudnictví, Krkonoše Jizerské hory 2003, č. 11, 46–47.*
- Reil, R. – Horák, V. – Kubásek, M. 2017: Staré Buky: střípky z historie obce s bukem ve znaku. Staré Buky.*
- Roučka, B. 1957: Poznámky k mapě hrdelních soudů v Čechách v první a druhé polovině 18. století, Právněhistorické studie 3, 115–135.*
- Ruda, V. 1948: Stručný historický nástin vývoje Sobotky. In: Ort, J. (ed.) et al., Sobotka: jubilejní sborník k 450. výročí povýšení na město. Trutnov, 19–34.*
- Sedláček, A. 2004: Rychnov nad Kněžnou: pokus dějepisný. Rychnov nad Kněžnou.*
- Schreiber, V. 1912: Šibenice a pranýř v Úpici, Hradecký kraj 7, 32–34.*
- Slavík, J. 2016: Urbanistický a stavební vývoj města od středověku do současnosti. In: Kolektiv autorů, Kostelec nad Orlicí v zrcadle času, sv. 1. Kostelec nad Orlicí, 98–137.*
- Sokol, P. 2003: Šibenice v Bečově nad Teplou, Západočeský historický sborník 8, 101–127.*
- Sokol, P. 2016: Šibenice u Přimdy: archeologický výzkum objektu se zvláštním symbolickým a sociálním významem, Archaeologia historica 41, 501–523.*
- Sokol, P. 2017: Šibenice jako součást kulturní krajiny raného novověku, Archaeologia historica 42, 691–711.*
- Svoboda, A. – Kouřil, T. 1928: Dějiny Rychnova nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou.*
- Šafářová, R. 2010: Kriminalita na východočeském panství Stárkov v raném novověku. Bakalářská práce, Fakulta filozofická, Univerzita Pardubice.*
- Šeba, M. 1999: Na Moravském Předměstí, nedaleko Brněnské silnice, stála šibenice, Hradecké noviny 1999, č. 262, 18.*
- Šmíd, P. 2011: Hrdelní soudnictví, kriminalita a každodenní život na panství Náchod a v královském městě Nymburce v letech 1513–1620. Diplomová práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.*
- Šormová, L. 2003: Právo a soudnictví ve Vrchlabí: Z dějin hrdelního soudnictví, Krkonoše Jizerské hory 2003, č. 9, 46–47.*
- Šormová, M. 2000: Soudnictví v Hořicích, Pod Zvičinou 2000, č. 4, 17–21.*
- Špaček, B. 1978: Paměti města Vysokého Veselí a okolí. Vysoké Veselí.*

Špür, J. 2006: Bělohradský pranýř a první a poslední bělohradská poprava, Bělohradské listy 2006, č. 1, 17.

Šrám, V. 1904: Paměti městečka Smidar nad Cidlinou. Hradec Králové.

Štěpánková, M. 1971: K otázkám hrdelního práva Rokytnice v Orlických horách, Orlické hory a Podorlicko 4, 173–176.

Tomíčková, O. – Bukač, V. 2011: Hořice. Praha.

Truhlička, I. – Hrudka, J. 2004: Historie města sahá až k Přemyslu Otakarovi II., Mladá fronta Dnes – Hradecký kraj 2004, č. 20, 4.

Unger, J. 2014: Tišnovská šibenice, Vlastivědný věstník moravský 66, Supplementum 2, Archeologie a vlastivěda: PhDr. Pavlu Michnovi k sedmdesátým narozeninám, 152–160.

Unger, J. et al. 2016: Lomnická šibenice, Vlastivědný věstník moravský 68, 23–29.

Valenta, A. 2016: Od Grambů ke Kinským. In: Kolektiv autorů, *Kostelec nad Orlicí v zrcadle času*, sv. 1. Kostelec nad Orlicí, 364–373.

Václavík, J. 2008: Častolovice. Častolovice.

Virdzeková, A. 2016: Středověké a rano-novověké popraviště ve světle archeologických pramenů. Magisterská diplomová práce, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita.

Vlčková, V. 2012: Z českoskalických pamětí. Červený Kostelec.

Vojtišková, J. 2017: Ve víru třicetileté války (1620–1648). In: Kolektiv autorů, *Hradec Králové: dějiny českých měst*. Praha, 189–218.

Vojtišková, J. – Polehla, P. 2017: Poválečná obroda: Konsolidace městských poměrů a utváření nových církevních struktur (1648–1740). In: Kolektiv autorů, *Hradec Králové: dějiny českých měst*. Praha, 219–266.

Wojtucki, D. 2005: Popraviště v Čechách a na Moravě od 16. do 19. století, Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů 2005, 27–41.

Wolf, V. a kol. 2014: Malé dějiny Pilníkova. Pilníkov.

Wolf, V. 1968: Středověké opevnění města Jaroměře. In: Wolf, V. (red.) et al., *Minulost Jaroměře: sborník příspěvků k dějinám města*, sv. I. Jaroměř, 31–53.

Elektronické zdroje:

Benč, B. – Benčová, Y. 2001: Nová Paka historická, elektronický optický disk.

Bičišťová, V. 1982: Historie rodného kraje se zaměřením – Červená Třemešná, [online], posl. aktual. 2010, cit. 1.8.2017, dostupné z:
<http://www.cervenatremesna.cz/cervena-tremesna-historie.pdf>.

Tomková, E. 2003: Hrdelní soudnictví ve Dvoře Králové nad Labem: z dějin hrdelního soudnictví, Krkonoše Jizerské hory 2003, č. 5 [online], cit. 22.3.2017, dostupné z:
http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=8793&Itemid=5,.

Zeman, J. 1911: Z pamětí Smiřic nad Labem, [online], cit. 26.6.2017, dostupné z:
<http://www.smirice.eu/historie/pameti/zeman.htm#011>.

7 Obrazová příloha

Seznam příloh:

Obr. 1: 1 – Kolenová šibenice. 2 – Šibeniční kříž.

Obr. 2: Konstrukce dřevěné dvousloupové šibenice, která nevyžaduje zásah do země. Převzato: *Mašková – Michálek 2006*, obr. 13.

Obr. 3: Třísloupová šibenice. Převzato: *Wojtucki 2005*, obr. 12:2.

Obr. 4: Mnohopilířová šibenice se čtyřmi zděnými sloupy. Převzato: *Wojtucki 2005*, obr. 12:3.

Obr. 5: Šibenice studničního typu. Převzato: *Wojtucki 2005*, obr. 12:4, 12:5, 12:6.

Obr. 6: Šibenice terasová. Převzato: *Wojtucki 2005*, obr. 12:7.

Obr. 7: Broumov. Oblast u rybníka Katovny. Jižně od Hvězdecké cesty údajně stávala šibenice. Převzato: *cuzk.cz*.

Obr. 8: Broumov. Výřez z I. vojenského mapování. Oblast u rybníka Katovny bez symbolu šibenice, avšak s několika vrcholy zakreslenými v místě dnešní městské části Nové Město. Převzato: *mapire.eu*.

Obr. 9: Dobruška. V červeném poli je vyznačeno místo, kde stávala šibenice. Převzato: *cuzk.cz*.

Obr. 10: Dobruška. Výřez z I. vojenského mapování. Šipka ukazuje na zakreslenou šibenici. Převzato: *mapire.eu*.

Obr. 11: Dvůr Králové. Výřez z I. vojenského mapování s šibenicí v Podharti. Převzato: *mapire.eu*.

Obr. 12: Dvůr Králové. Dnešní Podhart, ulice Nová Tyršova a Krkonošská. Převzato: *cuzk.cz*.

Obr. 13: Hořice. Výřez z I. vojenského mapování se symbolem šibenice v severní části města. Převzato: *mapire.eu*.

Obr. 14: Hořice. Přerušovaná čára vyznačuje dnešní ulici Otakarovu. V červeném poli se nachází sloup U Spravedlnosti, kde dříve pravděpodobně stávalo místní popraviště. Převzato: *cuzk.cz*.

Obr. 15: Hostinné. Vlevo výřez z I. vojenského mapování se symbolem šibenice. Převzato: mapire.eu. Vpravo současná katastrální situace. Bývalá poloha šibenice je zastavěna. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 16: Hradec Králové. I. vojenské mapování s vyobrazením hradecké šibenice. Převzato: mapire.eu.

Obr. 17: Hradec Králové. Symbol třísloupové šibenice ve vojenských mapách. Převzato: *Vzpomínky na tažení roku 1778 v Čechách a na Moravě*, plán XVI.

Obr. 18: Hradec Králové. Současná katastrální situace. Přerušovaná čára vyznačuje Brněnskou ulici. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 19: Chlumeck nad Cidlinou. Výřez z I. vojenského mapování s šibenicí u cesty k Nepolisům. Převzato: mapire.eu.

Obr. 20: Chlumeck nad Cidlinou. Pomístní název Na Spravedlnosti zprava od cesty k Nepolisům. Převzato: mapy.cz.

Obr. 21: Choustníkovo Hradiště. Poloha Šibeňák, kde pravděpodobně stávalo místní popraviště i s protilehlou polohou, rovněž vhodnou pro umístění. Převzato: cuzk.cz

Obr. 22: Jaroměř. Šipka směřuje k symbolu šibenice ve vojenské mapě. Převzato: *Vzpomínky na tažení roku 1778 v Čechách a na Moravě*, plán VIII.

Obr. 23: Šibenice v Jaroměři znázorněná jako třísloupová konstrukce. Převzato: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MitKuKKriegsArch_1902_3_01/?pg=377&layout=s.

Obr. 24: Výřez z mapových listů císařských otisků stabilního katastru. Dle J. Kuběny šibenice mohla stát na parcelách č. 2821, 2823 a 2816. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 25: Veduta Jaroměře a Nového Bydžova. Místo popravištné na břehu řeky Úpy. Převzato: *Ježek 1996*, obr. 15.

Obr. 26: Jaroměř. V červených polích jsou vyznačena místa, kde pravděpodobně stávalo jaroměřské popraviště. Poloha 1 podléhá vyobrazení šibenice v kartografických podkladech – vzdálenosti šibenice od polních vojenských opevnění a města. Třem polím v poloze 2 jako základ posloužilo číslování map císařských otisků stabilního katastru. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 27: Jičín. 1 – Šibenice zakreslená v I. vojenském mapování. Převzato: mapire.eu.
2 – Výřez z II. vojenského mapování, kde symbol šibenice schází. Převzato: mapire.eu.
3 – Výřez z veduty J. Sikory zobrazující pohled na Jičín roku 1756. V popředí věž Valdické brány, v levé horní části pahorek s šibenicí. Převzato: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Josef_Sikora_-_veduta_Jičína_-_mědiryt_\(1756\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Josef_Sikora_-_veduta_Jičína_-_mědiryt_(1756).jpg).

Obr. 28: Kopidlno. V červeném poli je vyznačeno místo, kde stávala stínadla. Černá šipka ukazuje začátek Smutné uličky. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 29: Kostelec nad Orlicí. Na výřezu z I. voj. mapování je znázorněna šibenice v městské části Na Skále. Převzato: mapire.eu.

Obr. 30: Lázně Bělohrad. Přerušovaná čára vyznačuje Vojtíškovu ulici. V červeném poli je označena stavba čp. 92. Převzato: cuzk.cz

Obr. 31: Libáň. Na současném mapovém podkladu je červenou přerušovanou čarou znázorněna cesta odsouzcenců k šibenici podle popisu V. Fejfara. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 32: Výřez z I. vojenského mapování s vyobrazením libáňské šibenice vedle zaniklého rybníka. Převzato: mapire.eu.

Obr. 33: Miletín. V červeném poli je označeno místo, kde se nachází socha Panny Marie Immaculaty a kde stávalo miletínské popraviště. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 34: Náchod. Symbol šibenice v městské části Altstadt. Převzato: *Vzpomínky na tažení roku 1778 v Čechách a na Moravě*, plán VIII.

Obr. 35: Veduta s vyobrazením města Náchod, patrně od Mathiase Gerunga. Šibenice se nachází v levém okraji. Převzato: *Ježek 1996*, obr. 17.

Obr. 36: Náchod. Červené pole označuje novou obřadní síň v místech bývalého popraviště. V horní části obrázku je vrch Homolka, kde rovněž mohla stávat šibenice. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 37: Nechanická šibenice v I. vojenském mapování. Převzato: mapire.eu.

Obr. 38: Nechanice. Výřezy z II. vojenského mapování a císařských otisků stabilního katastru, na kterých je zaznamenána čtvercová parcela v místech, kde patrně stála šibenice. Převzato: mapire.eu, cuzk.cz.

Obr. 39: Nová Paka. 1 – Šibenice v I. vojenském mapování. Převzato: mapire.eu. 2 – Pomístní název Rasowna v císařských otiscích stabilního katastru. Převzato: cuzk.cz. 3 – Městská část Žižkov, kde patrně stávala šibenice. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 40: Nové Město nad Metují. Vlevo šibenice na výřezu z I. vojenského mapování. Převzato: mapire.eu. Vpravo současná katastrální situace s červeným polem vyznačujícím bývalou polohu popraviště. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 41: Nový Bydžov. 1 – Šibenice u Králického potoka v I. vojenském mapování. Převzato: mapire.eu. 2 – Červený bod značí polohu šibenice na současném mapovém podkladě. Převzato: cuzk.cz. 3 – Symbol podobný šibenici mezi dnešními ulicemi Jana Maláta a V Aleji. Převzato: mapire.eu. 4 – Poloha U Stínadel v císařských otiscích stabilního katastru. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 42: Pecka. Na snímku je zobrazena oblast peckovského koupaliště, bývalých lázní a okolní terén. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 43: Pilníkov. Zdivo pódia, jehož pozůstatky se nachází na vrchu Na Spravedlnosti. Převzato: *Wolf, V. a kol. 2014.*

Obr. 44: Podhradí. Na obou znázorněních lze spatřit katastrální hranici Podhradí, vlevo císařské otisky stabilního katastru dosud s pomístním názvem, vpravo současná situace, kde již není dochován. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 45: Police nad Metují. Východně od Radešova se nachází pomístní název Zákopanice – místo bývalého popraviště. Převzato: mapy.cz.

Obr. 46: Rokytnice v Orlických horách. Vlevo výřez z I. vojenského mapování s vyobrazením šibenice. Převzato: mapire.eu. Vpravo vyobrazení stejného území na současném mapovém podkladě. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 47: Rychnov nad Kněžnou. Výřez z I. vojenského mapování, se znázorněním kamenné šibenice v dnešní poloze Spravedlnost. Převzato: mapire.eu.

Obr. 48: Smidary. Vlevo výřez z I. vojenského mapování, kde je znázorněna šibenice. Vpravo dnešní katastrální situace u železniční stanice Smidary. Převzato: mapire.eu, cuzk.cz.

Obr. 49: Smiřice. Přerušovaná čára vyznačuje Hradeckou ulici, bývalou Liebigovu třídu, v jejímž okolí se měla nacházet šibenice. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 50: Sobotka. 1 – Výřez krajiny z I. vojenského mapování. Vprostředku šibenice, pravý horní roh Sobotka, levý dolní roh Dolní Bousov. Převzato mapire.eu. 2 – Detail čtyřsloupové šibenice. Převzato: mapire.eu. 3 – Císařské otisky stabilního katastru: poloha U Šibeníku v katastrálním plánu Kdanic. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 51: Staré Buky. 1 – Šibeniční vrch na okraji katastrálního území. Převzato: cuzk.cz. 2 – Označení Galgenberg v císařských otiscích stabilního katastru. Převzato: cuzk.cz. 3 – Označení Galgenberg ve III. vojenském mapování. Převzato: mapire.eu.

Obr. 52: Stárkov. 1 – Vrch Šibeník na současném mapovém podkladě. Převzato: cuzk.cz. 2 – Výřez z I. vojenského mapování. Symbol šibenice se nachází v blízkosti kapličky. Převzato: mapire.eu. 3 – Císařské otisky stabilního katastru s nápisem Hintern Galgen. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 53: Svoboda nad Úpou. V červeném poli je označeno místo, kde se nachází vyhlídka a altán Muchomůrka a kde údajně stávala šibenice. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 54: Trutnov. Výřez z I. vojenského mapování. Ve spodní části obrázku vrchol Šibeník, na kterém stávalo popraviště. Převzato: mapire.eu.

Obr. 55: Třebechovice pod Orebem. Vyvýšenina před Bědovicemi, kde pravděpodobně stávala šibenice. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 56: Týniště nad Orlicí. Červené pole vyznačuje místo, kde stojí Dub spravedlnosti, před kterým se uskutečňovaly popravy. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 57: Vrchlabí. 1 – Výřez z I. vojenského mapování. Šibenice na pravém okraji táhlého návrší, které dnes zabírá celá ulice Vápenická. Převzato: mapire.eu. 2 – II. vojenské mapování, směr šipky ukazuje na bývalou polohu popraviště. V údolí Vápenického potoka je vystavěno nádraží. Převzato: mapire.eu. 3 – Současná katastrální situace, kde je zachycena také poloha Na Šibenici a Šibeniční vrch. Šipka ukazuje na bývalou polohu popraviště v místě dnešní zástavby. Převzato: cuzk.cz. 4 – Z hranic dnešních pozemků lze stále zachytit elipsovitý tvar, který kdysi tvořily cesty kolem šibeničního vrchu. Převzato: cuzk.cz.

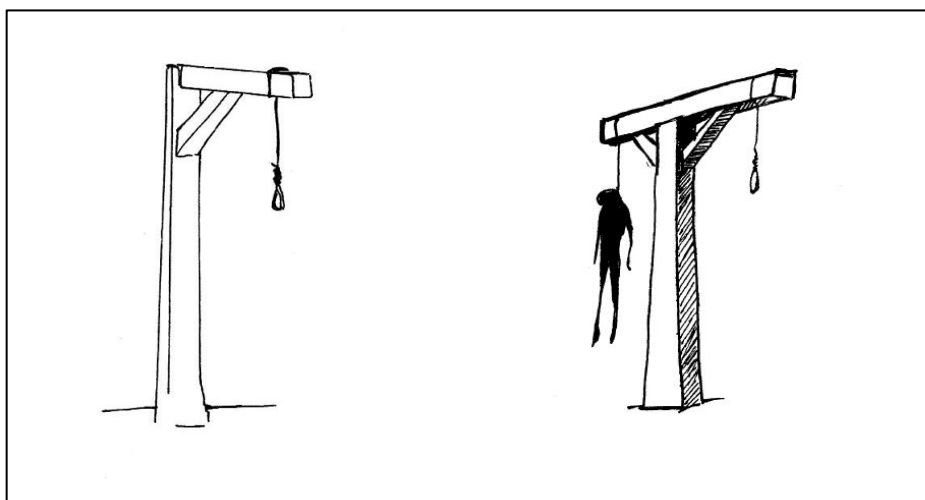
Obr. 58: Žaclěř. Vrch Na popravišti a jeho okolí. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 59: Žaclěř vyobrazená v I. vojenském mapování. Šibenice a polní opevnění na návrší kam bylo snadné dohlédnout z protilehlého kostela i zámku. Převzato: mapire.eu.

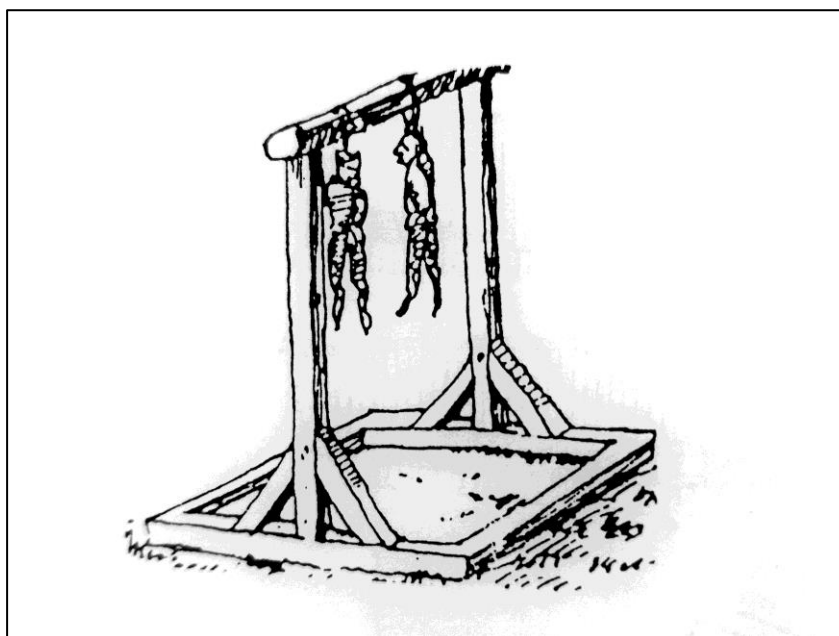
Obr. 60: Mapa hrdelních soudů do roku 1765 z článku B. Roučky. Soudy v Královéhradeckém kraji jsou zvýrazněny. Převzato: *Roučka 1957*, příloha 1.

Obr. 61: Tabulka s přehledem dnešní terénní situace v místě bývalého popraviště na lokalitách

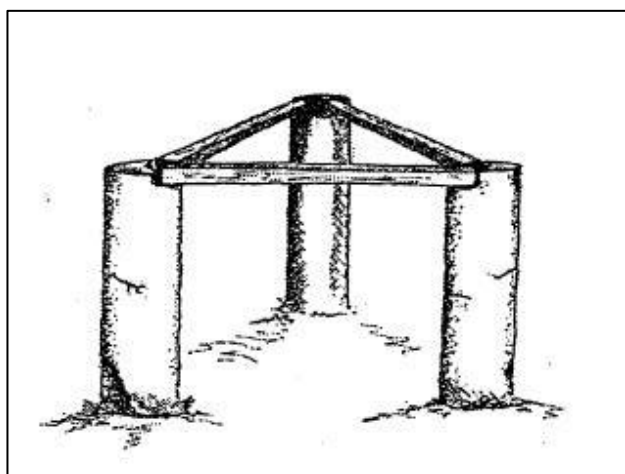
Obr. 62: Tabulka zkoumaných lokalit s vyobrazením šibenice v I. vojenském mapování.

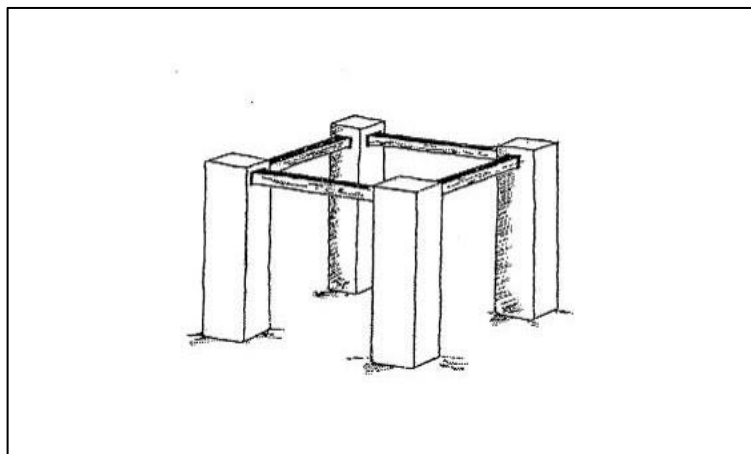
Obr. 1: 1 – Kolenová šibenice. 2 – Šibeniční kříž.

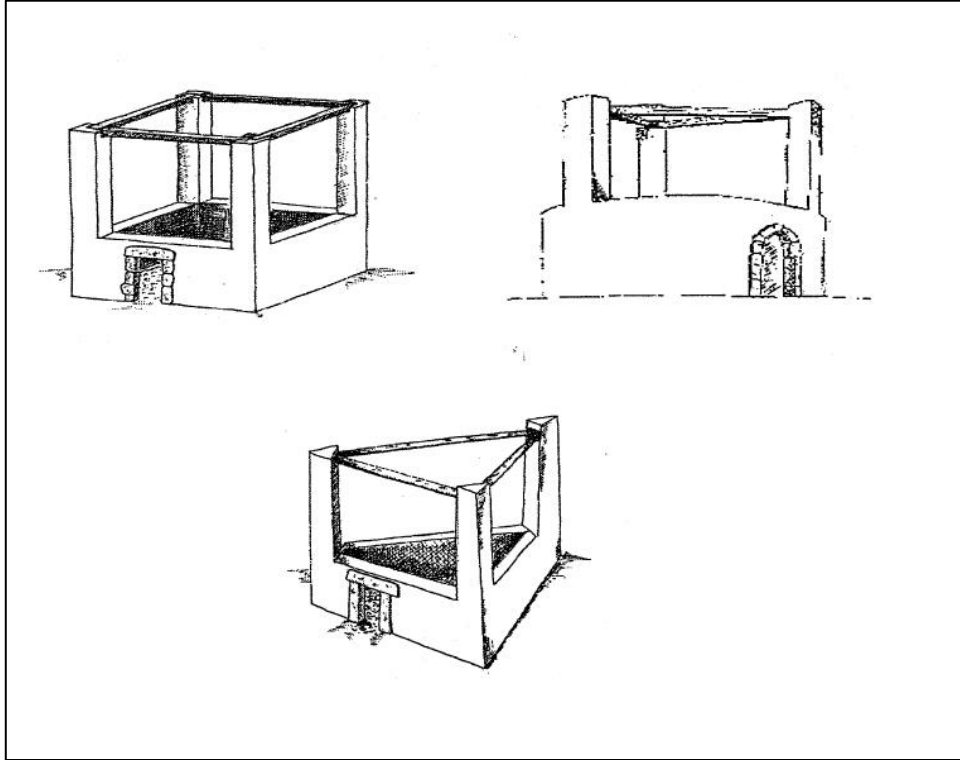
Obr. 2: Konstrukce dřevěné dvousloupové šibenice, která nevyžaduje zásah do země. Převzato: *Mašková – Michálek 2006, obr. 13.*

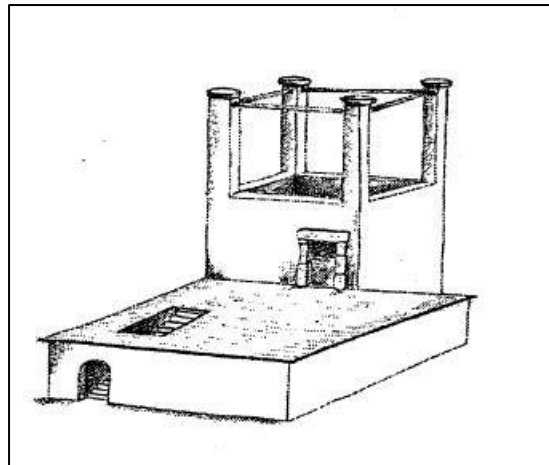
Obr. 3: Třísloupová šibenice. Převzato: *Wojtucki 2005*, obr. 12:2.

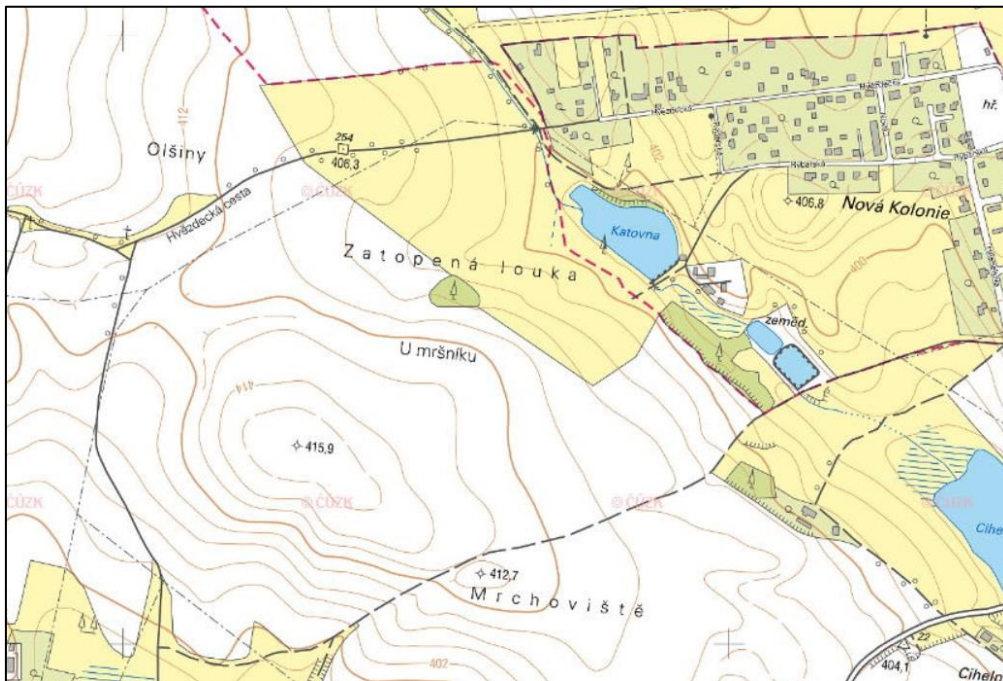
Obr. 4: Mnohopilířová šibenice se čtyřmi zděnými sloupy.
Převzato: *Wojtucki 2005*, obr. 12:3.

Obr. 5: Šibenice studničního typu. Převzato: *Wojtucki 2005*, obr. 12:4, 12:5, 12:6.

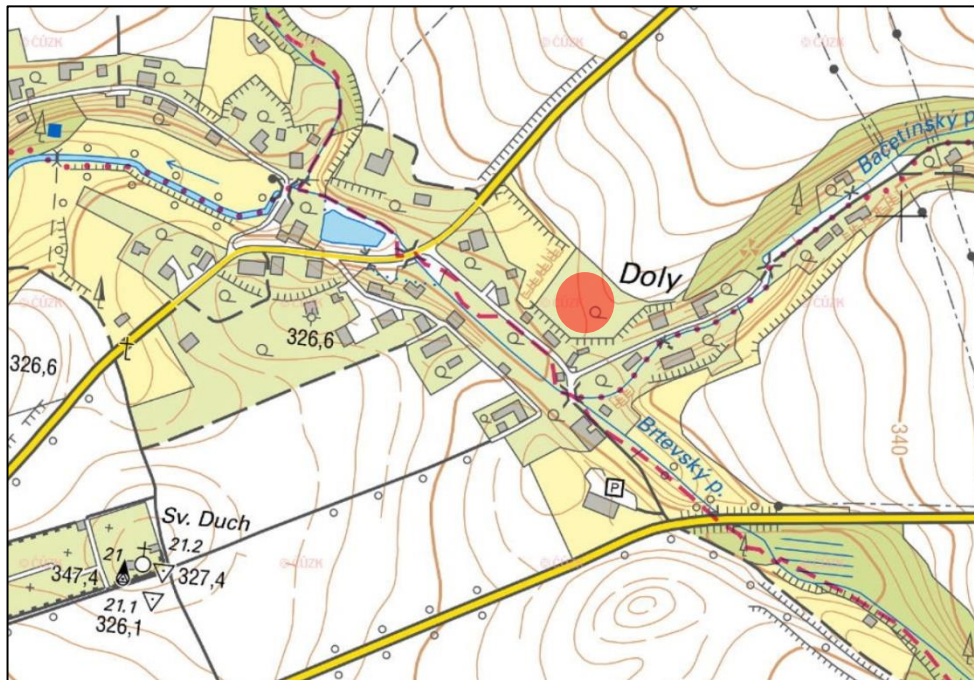
Obr. 6: Šibenice terasová. Převzato: *Wojtucki 2005*, obr. 12:7.

Obr. 7: Broumov. Oblast u rybníka Katovny. Jižně od Hvězdecké cesty údajně stávala šibenice. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 8: Broumov. Výřez z I. vojenského mapování. Oblast u rybníka Katovny bez symbolu šibenice, avšak s několika vrcholy zakreslenými v místě dnešní městské části Nové Město. Převzato: mapire.eu.

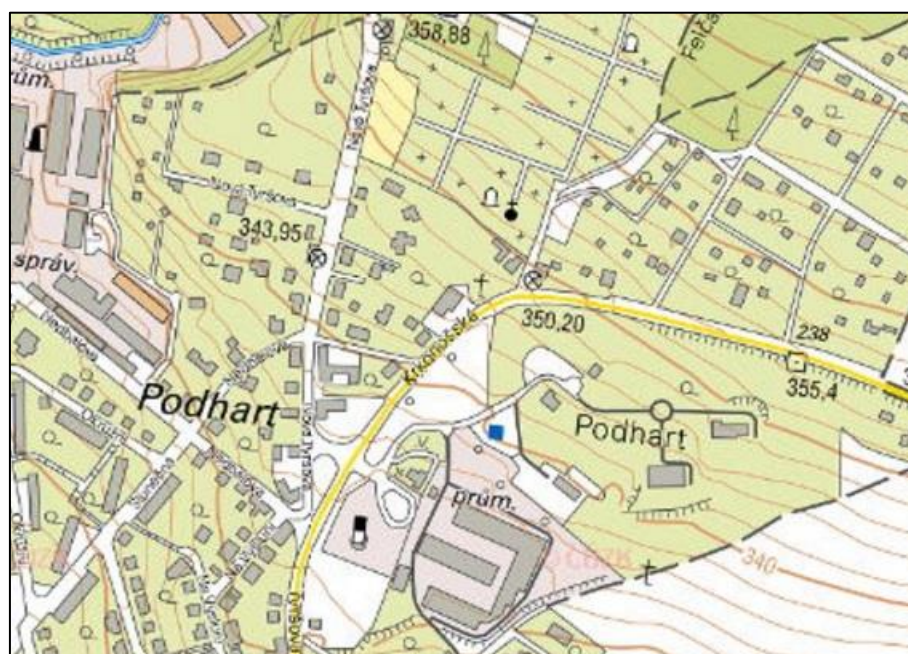
Obr. 9: Dobruška. V červeném poli je vyznačeno místo, kde stávala šibenice. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 10: Dobruška. Výřez z I. vojenského mapování. Šipka ukazuje na zakreslenou šibenici. Převzato: mapire.eu.

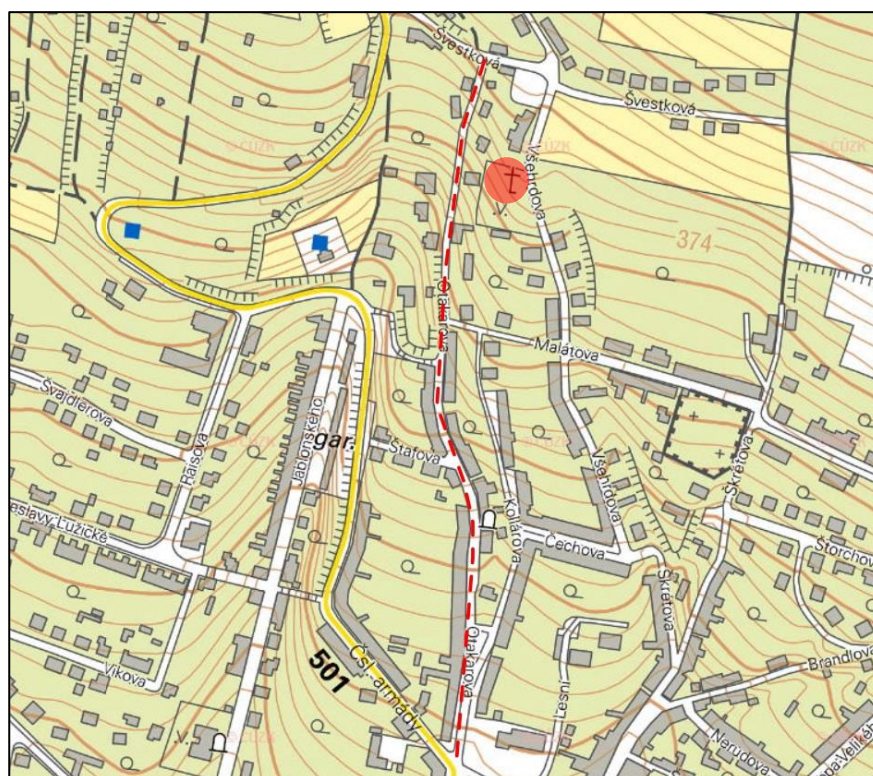
Obr. 11: Dvůr Králové. Výřez z I. vojenského mapování s šibenicí v Podharti. Převzato: mapire.eu.

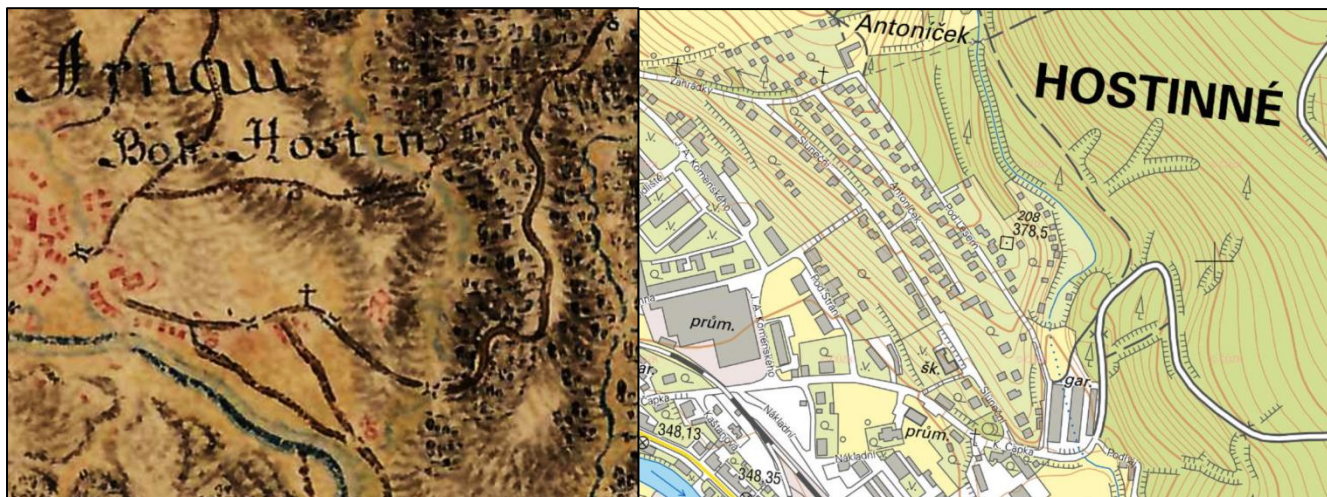
Obr. 12: Dvůr Králové. Dnešní Podhart, ulice Nová Tyršova a Krkonošská. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 13: Hořice. Výřez z I. vojenského mapování se symbolem šibenice v severní části města. Převzato: mapire.eu.

Obr. 14: Hořice. Přerušovaná čára vyznačuje dnešní ulici Otakarovu. V červeném poli se nachází sloup U Spravedlnosti, kde dříve pravděpodobně stávalo místní popraviště. Převzato: czuk.cz.

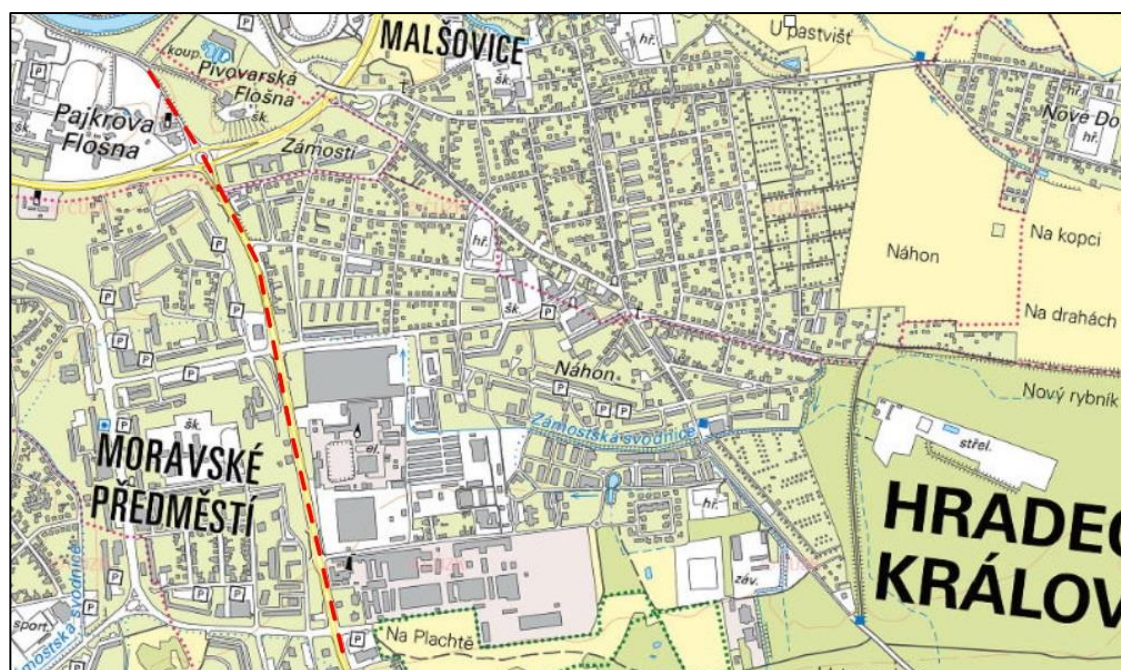
Obr. 15: Hostinné. Vlevo výřez z I. vojenského mapování se symbolem šibenice. Převzato: mapire.eu. Vpravo současná katastrální situace. Bývalá poloha šibenice je zastavěna. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 16: Hradec Králové. I. vojenské mapování s vyobrazením hradecké šibenice. Převzato: mapire.eu.

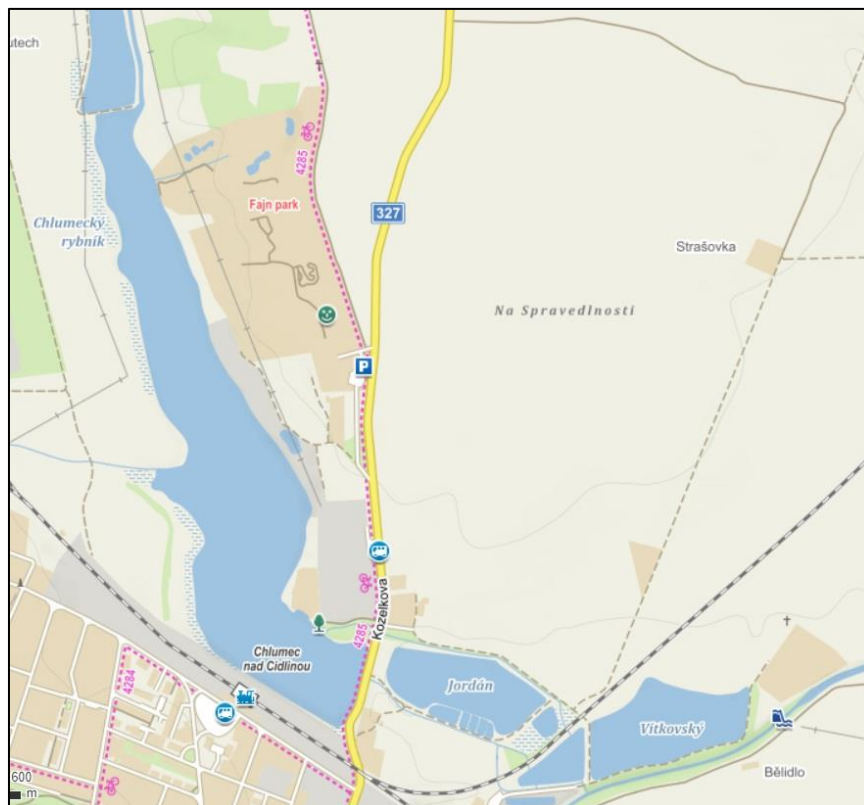
Obr. 17: Hradec Králové. Symbol třísloupové šibenice ve vojenských mapách. Převzato: *Vzpomínky na tažení roku 1778 v Čechách a na Moravě*, plán XVI.

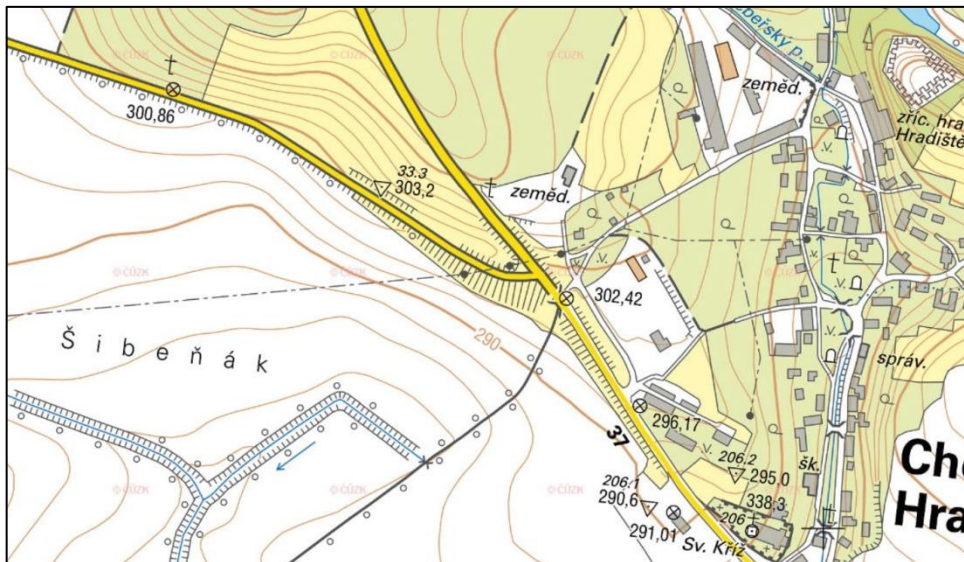
Obr. 18: Hradec Králové. Současná katastrální situace. Přerušovaná čára vyznačuje Brněnskou ulici. Převzato: cuzk.cz.

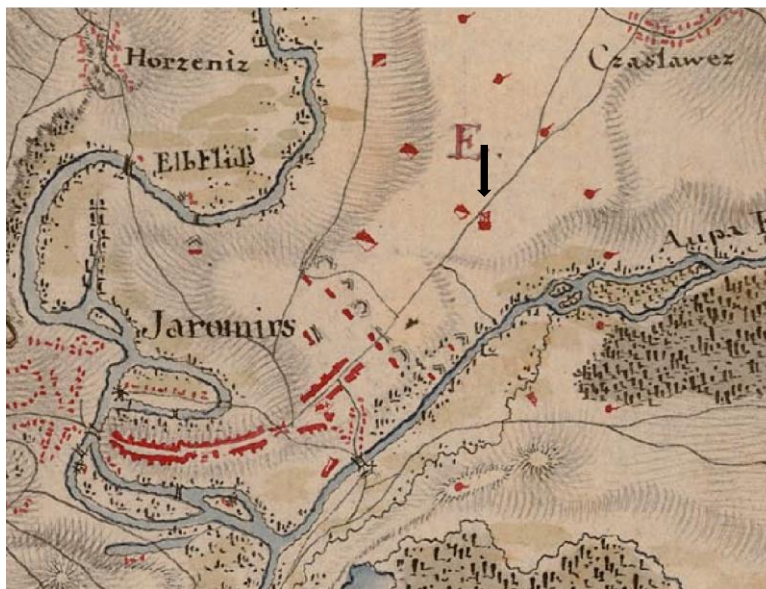
Obr. 19: Chlumec nad Cidlinou. Výřez z I. vojenského mapování s šibenicí u cesty k Nepolisům. Převzato: mapire.eu.

Obr. 20: Chlumec nad Cidlinou. Pomístní název Na Spravedlnosti zprava od cesty k Nepolisům. Převzato: mapy.cz.

Obr. 21: Choustníkovo Hradiště. Poloha Šibeňák, kde pravděpodobně stávalo místní popravisko i s protilehlou polohou, rovněž vhodnou pro umístění. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 22: Jaroměř. Šipka směřuje k symbolu šibenice ve vojenské mapě. Převzato: *Vzpomínky na tažení roku 1778 v Čechách a na Moravě*, plán VIII.

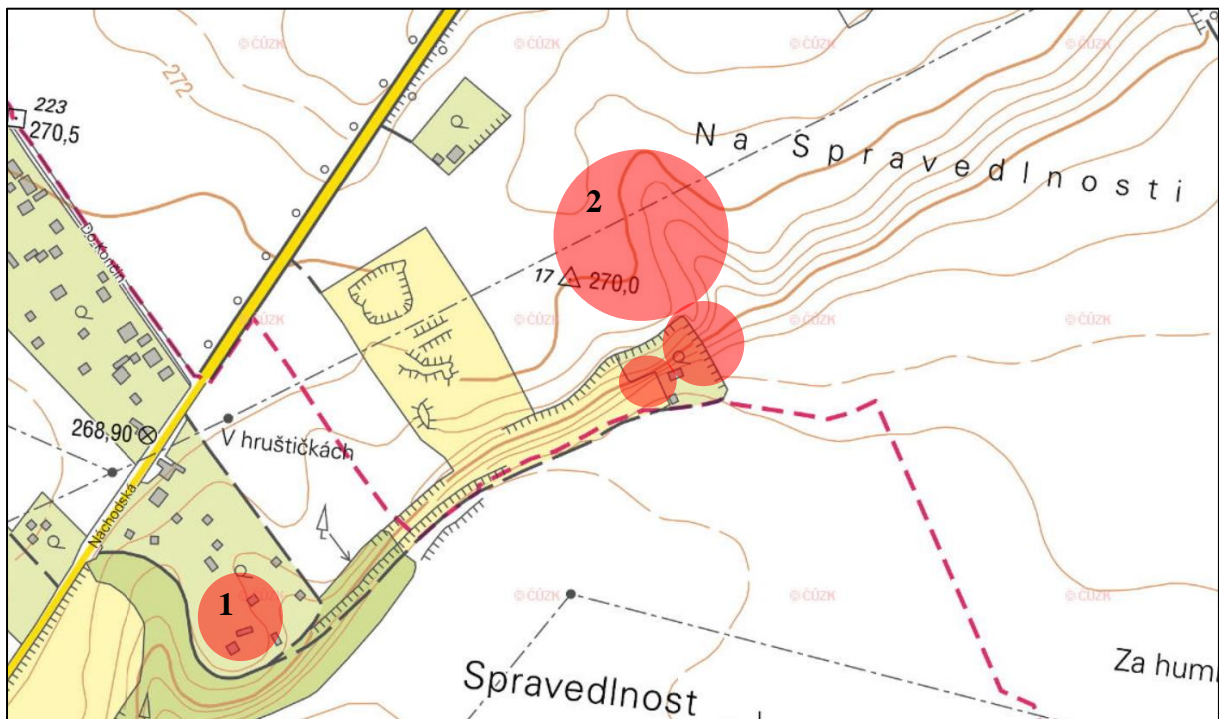
Obr. 23: Šibenice v Jaroměři znázorněná jako třísloupová konstrukce. Převzato: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MitKuKKriegsArch_1902_3_01/?pg=377&layout=s.

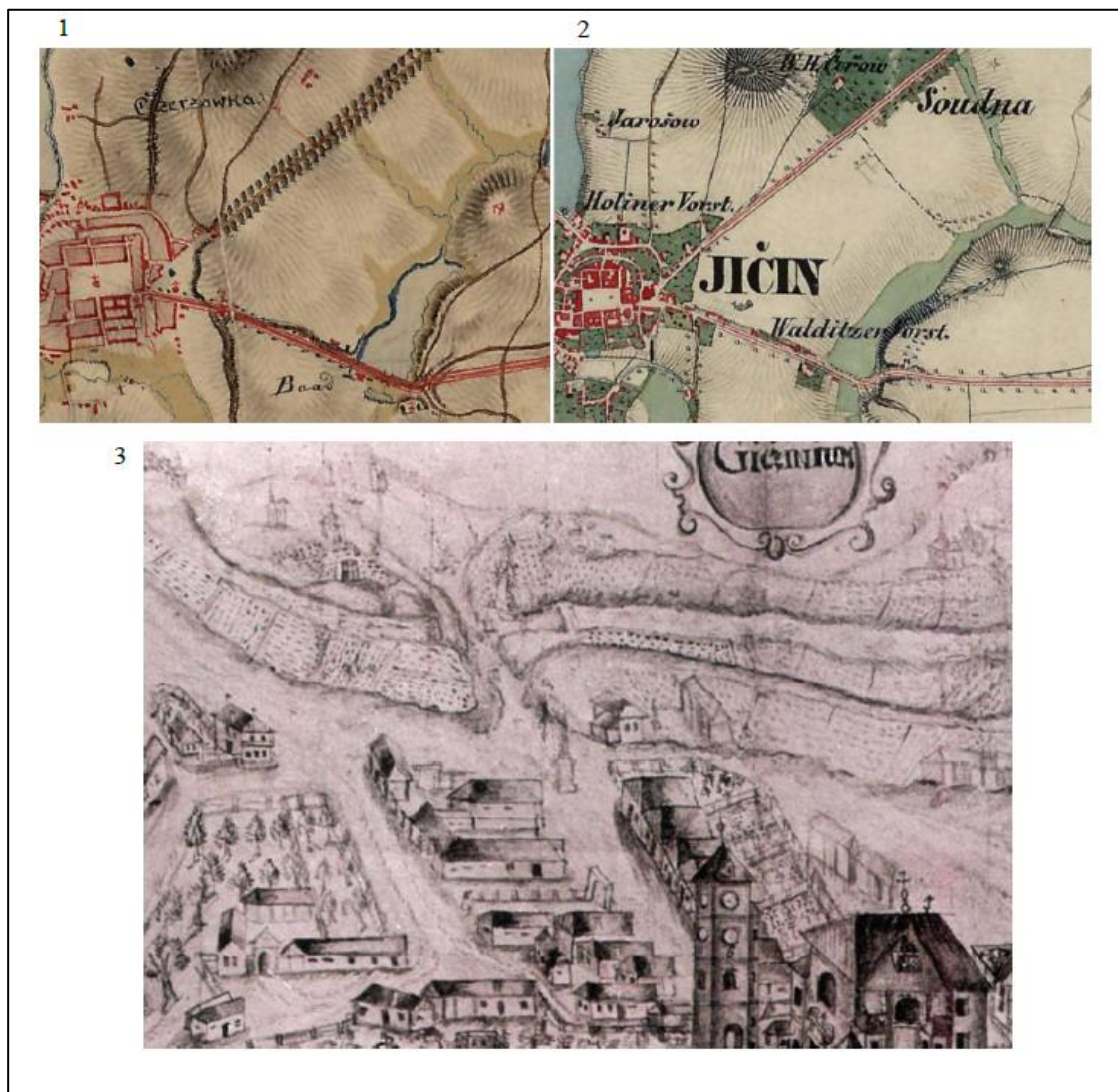
Obr. 24: Výřez z mapových listů císařských otisků stabilního katastru. Dle J. Kuběnky šibenice mohla stát na parcelách č. 2821, 2823 a 2816. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 25: Veduta Jaroměře a Nového Bydžova. Místo popravištné na břehu řeky Úpy. Převzato: Ježek 1996, obr. 15.

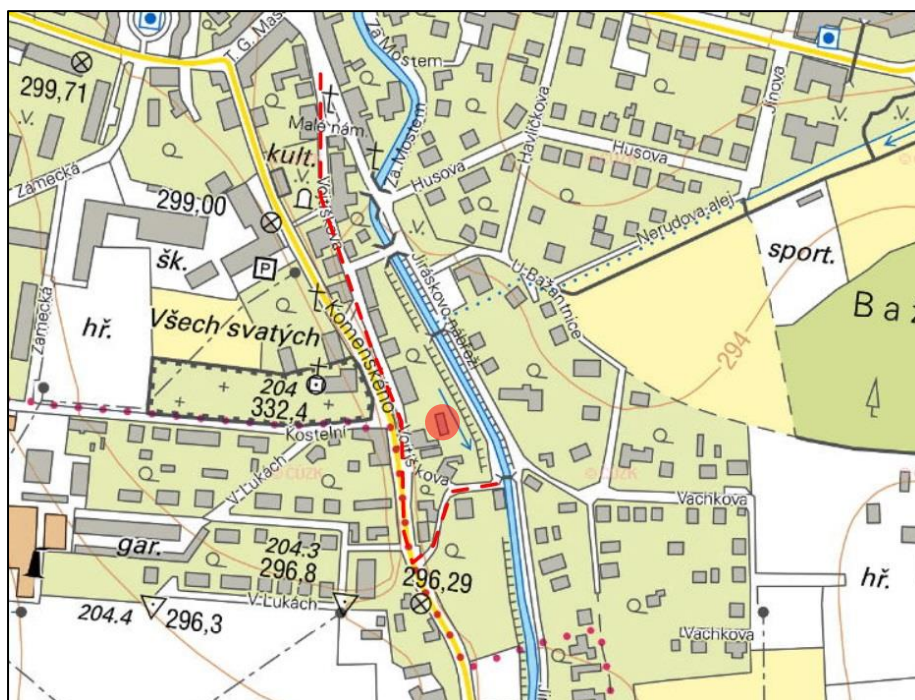
Obr. 26: Jaroměř. V červených polích jsou vyznačena místa, kde pravděpodobně stávalo jaroměřské popraviště. Poloha 1 podléhá vyobrazení šibenice v kartografických podkladech – vzdálenosti šibenice od polních vojenských opevnění a města. Třem polím v poloze 2 jako základ posloužilo číslování map císařských otisků stabilního katastru. Převzato: cuzk.cz.

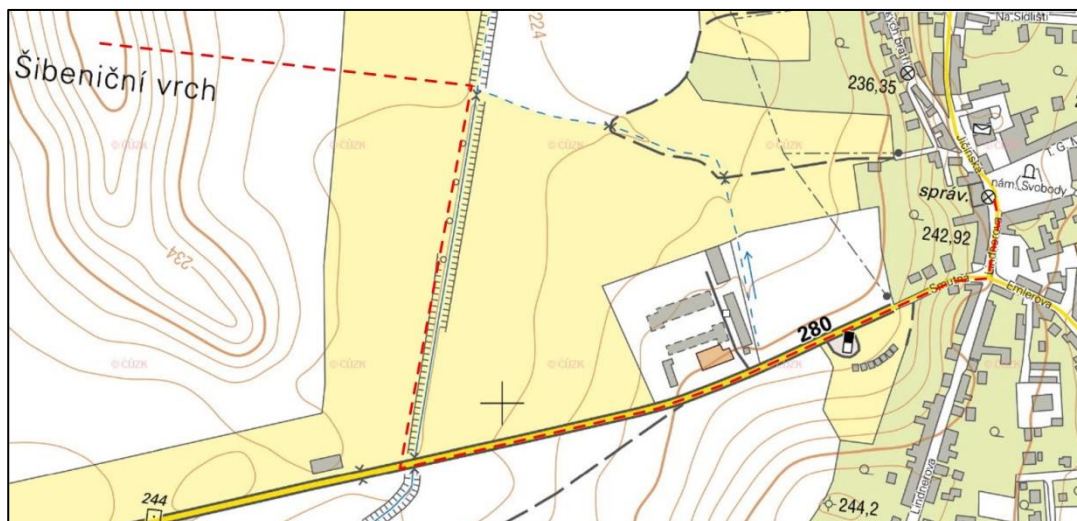
Obr. 27: Jičín. 1 – Šibenice zakreslená v I. vojenském mapování. Převzato: mapire.eu. 2 – Výřez z II. vojenského mapování, kde symbol šibenice schází. Převzato: mapire.eu. 3 – Výřez z veduty J. Sikory zobrazující pohled na Jičín roku 1756. V popředí věž Valdické brány, v levé horní části pahorek s šibenicí. Převzato: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Josef_Sikora_-_veduta_Jičína_-_mědiryt_\(1756\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Josef_Sikora_-_veduta_Jičína_-_mědiryt_(1756).jpg).

Obr. 29: Kostelec nad Orlicí. Na výřezu z I. voj. mapování je znázorněna šibenice v městské části Na Skále. Převzato: mapire.eu.

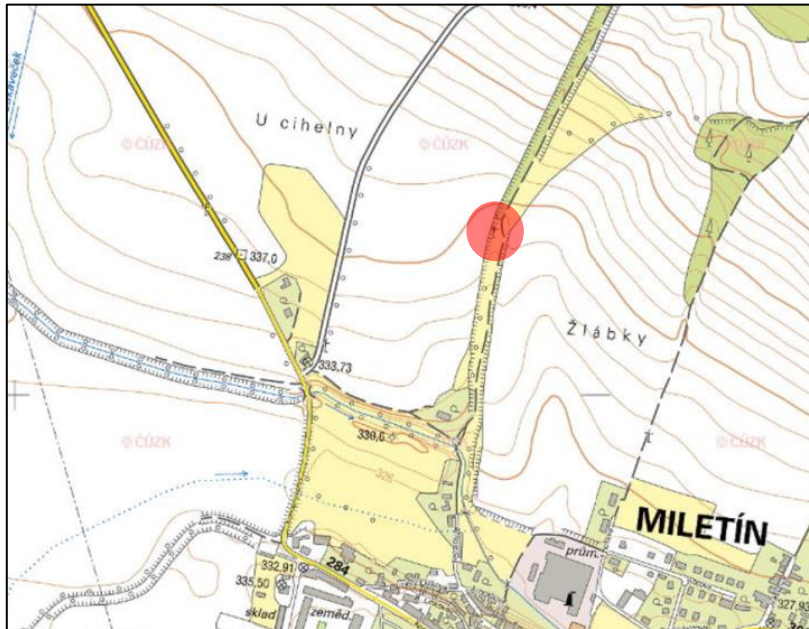
Obr. 30: Lázně Bělohrad. Prerušovaná čára vyznačuje Vojtíškovu ulici. V červeném poli je označena stavba čp. 92. Převzato: cuzk.cz.

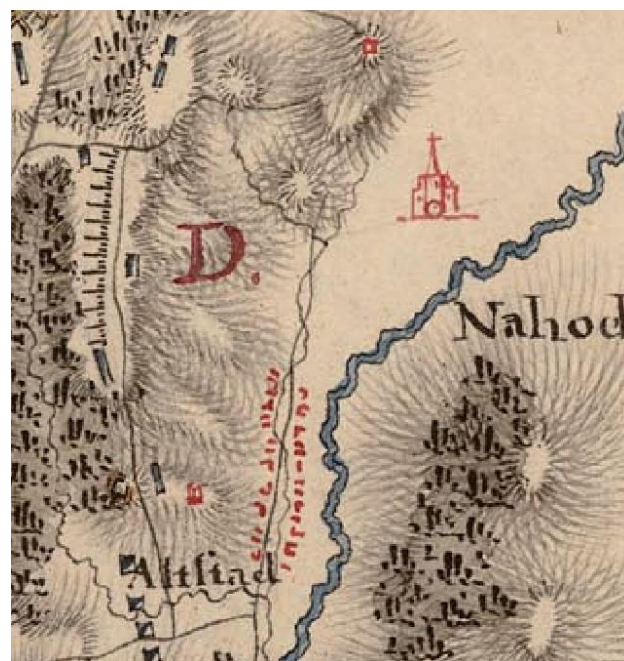
Obr. 31: Libáň. Na současném mapovém podkladu je červenou přerušovanou čarou znázorněna cesta odsouzenců k šibenici podle popisu V. Fejfara.
Převzato: cuzk.cz.

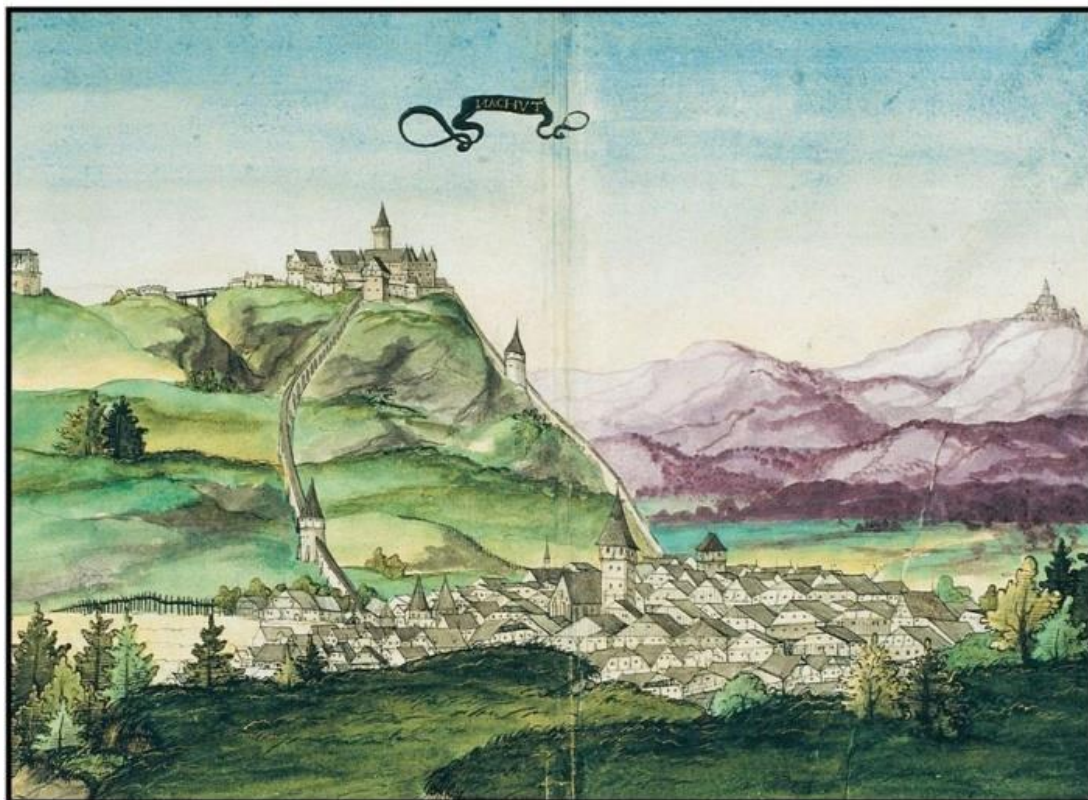
Obr. 32: Výřez z I. vojenského mapování s vyobrazením libáňské šibenice vedle zaniklého rybníka. Převzato: mapire.eu.

Obr. 33: Miletín. V červeném poli je označeno místo, kde se nachází socha Panny Marie Immaculaty a kde stávalo miletínského popraviště. Převzato: cuzk.cz.

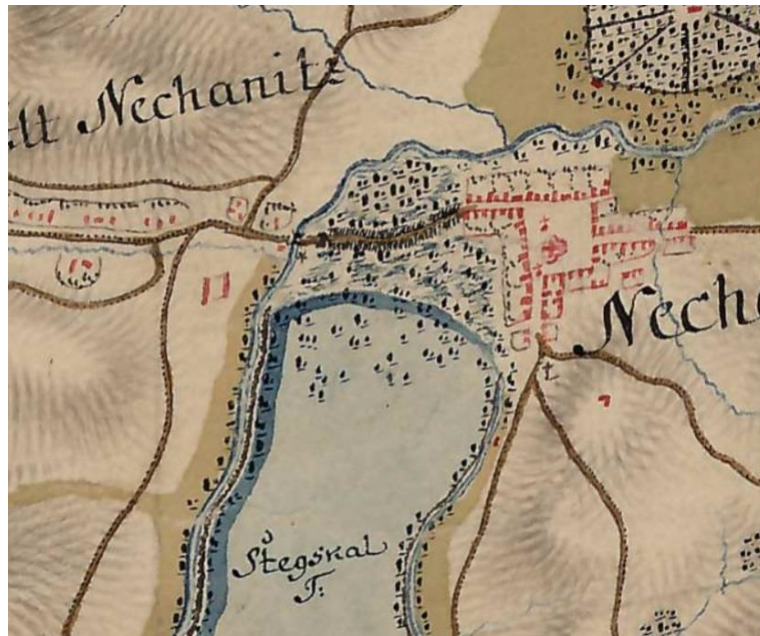
Obr. 34: Náchod. Symbol šibenice v městské části Altstadt. Převzato: *Vzpomínky na tažení roku 1778 v Čechách a na Moravě*, plán VIII.

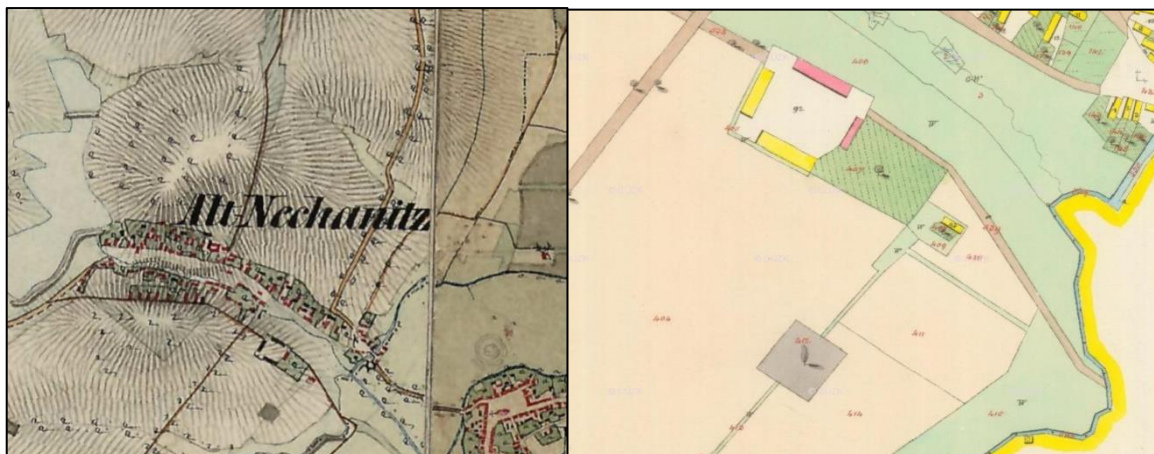
Obr. 35: Veduta s vyobrazením města Náchod, patrně od Mathiase Gerunga. Šibenice se nachází v levém okraji. Převzato: Ježek 1996, obr. 17.

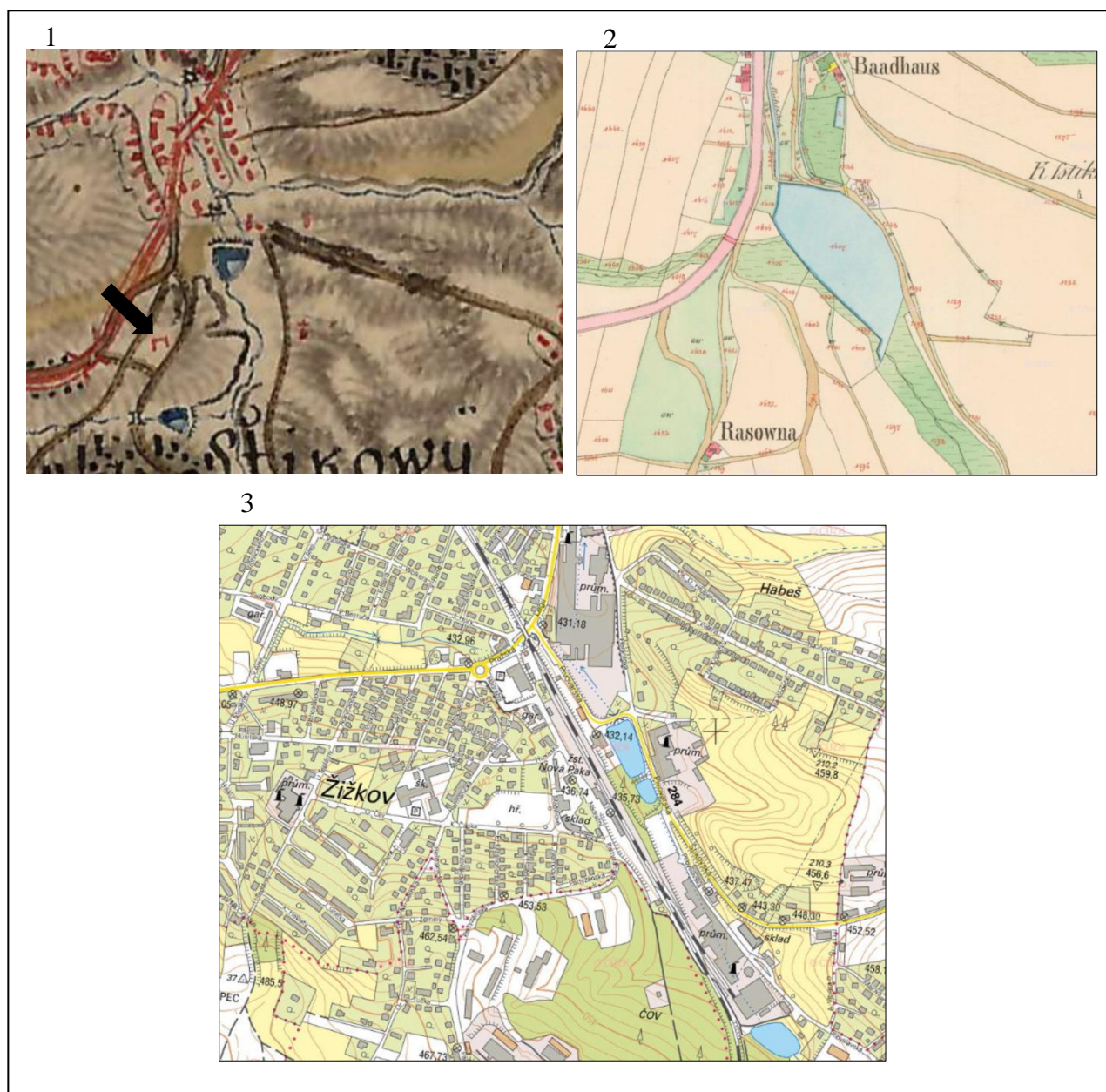
Obr. 36: Náchod. Červené pole označuje novou obřadní síň v místech bývalého popraviště. V horní části obrázku je vrch Homolka, kde rovněž mohla stát šibenice. Převzato: cuzk.cz.

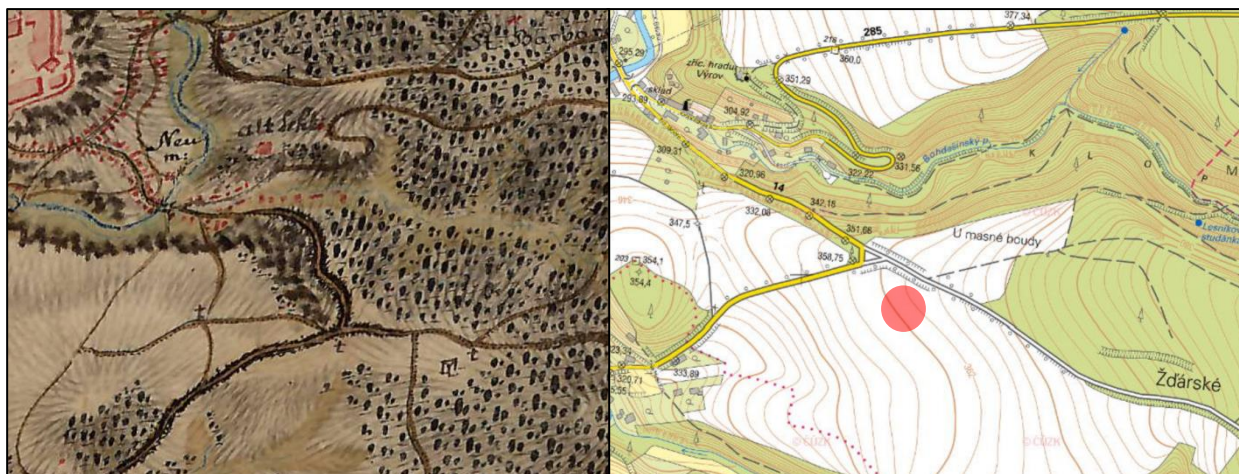
Obr. 37: Nechanická šibenice v I. vojenském mapování.
Převzato: mapire.eu.

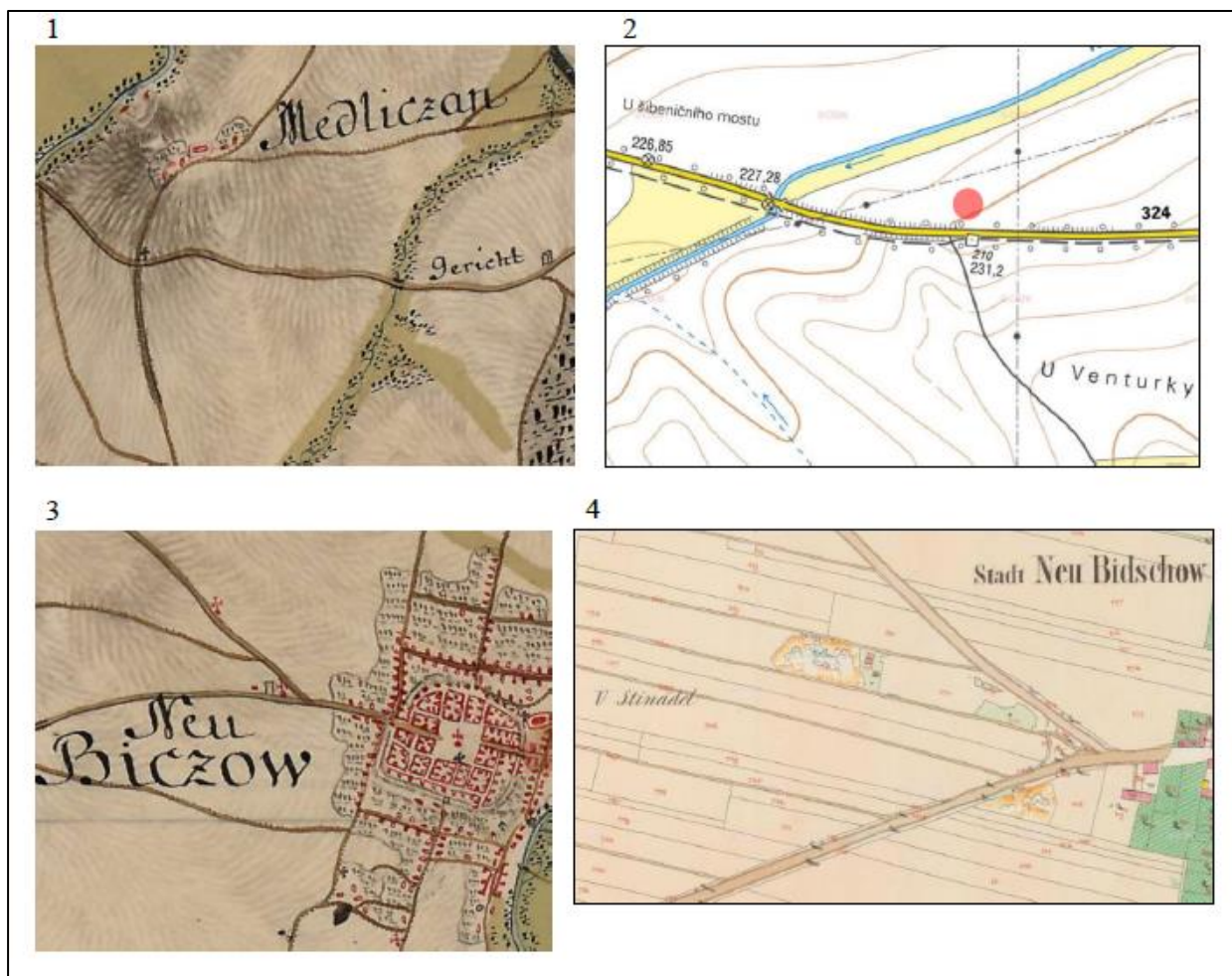
Obr. 38: Nechanice. Výřezy z II. vojenského mapování a císařských otisků stabilního katastru, na kterých je zaznamenána čtvercová parcela v místech, kde patrně stála šibenice. Převzato: mapire.eu, cuzk.cz.

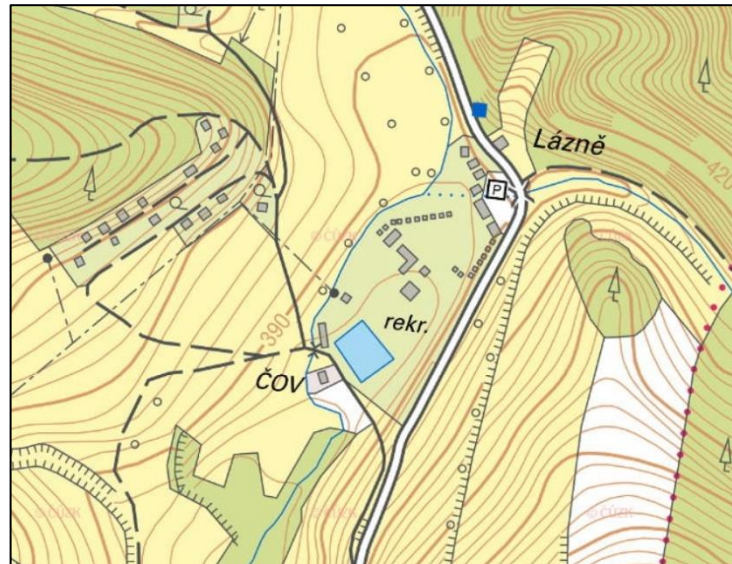
Obr. 39: Nová Paka. 1 – Šibenice v I. vojenském mapování. Převzato: mapire.eu. 2 – Pomístní název Rasowna v císařských otiscích stabilního katastru. Převzato: cuzk.cz. 3 – Městská část Žižkov, kde patrně stávala šibenice. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 40: Nové Město nad Metují. Vlevo šibenice na výřezu z I. vojenského mapování. Převzato: mapire.eu. Vpravo současná katastrální situace s červeným polem vyznačujícím bývalou polohu popraviště. Převzato: cuzk.cz.

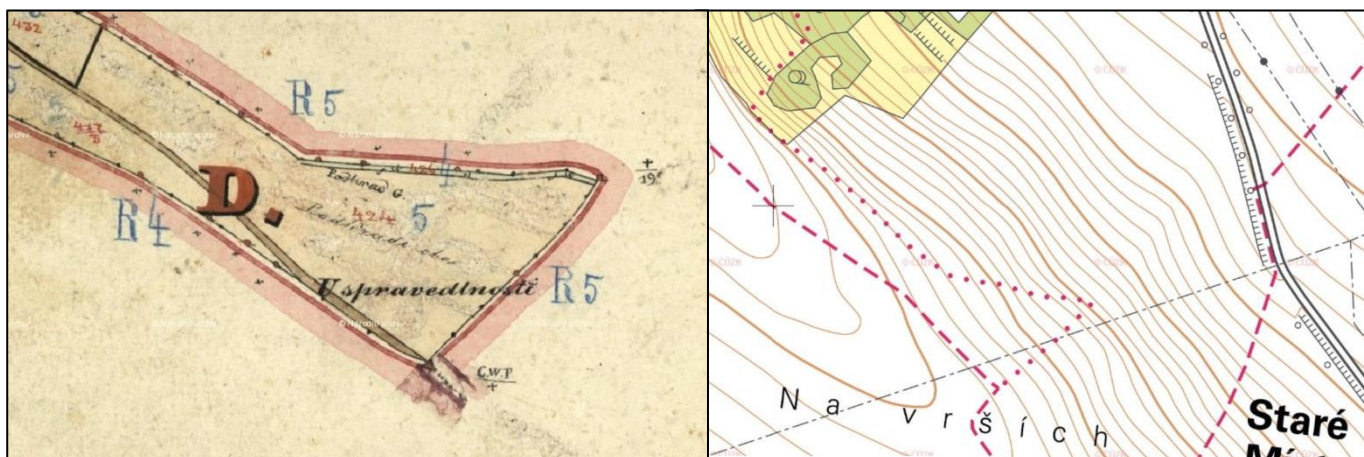
Obr. 41: Nový Bydžov. 1 – Šibenice u Králického potoka v I. vojenském mapování. Převzato: mapire.eu. 2 – Červený bod značí polohu šibenice na současném mapovém podkladě. Převzato: cuzk.cz. 3 – Symbol podobný šibenici mezi dnešními ulicemi Jana Maláta a V Aleji. Převzato: mapire.eu. 4 – Poloha U Stínadel v císařských otiscích stabilního katastru. Převzato: cuzk.cz.

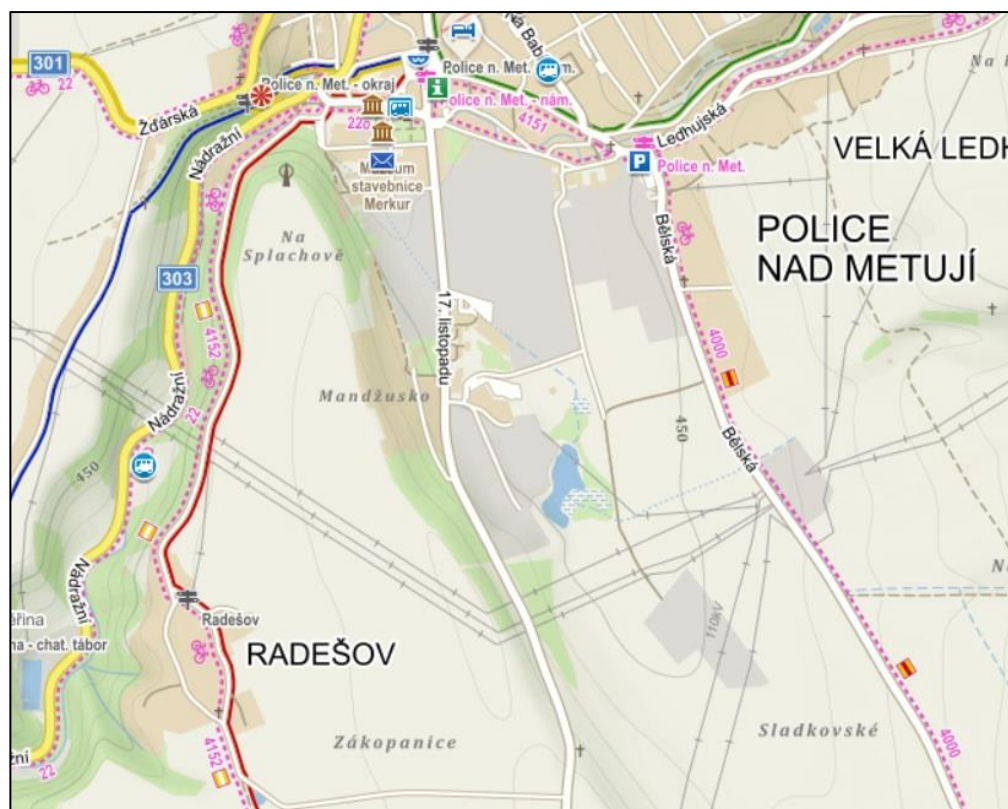
Obr. 42: Pecka. Na snímku je zobrazena oblast peckovského koupaliště, bývalých lázní a okolní terén. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 43: Pilníkov. Zdivo pódia, jehož pozůstatky se nachází na vrchu Na Spravedlnosti. Převzato: Wolf, V. a kol. 2014.

Obr. 44: Podhradí. Na obou zázorněních lze spatřit katastrální hranici Podhradí, vlevo císařské otisky stabilního katastru dosud s pomístním názvem, vpravo současná situace, kde již není dochován. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 45: Police nad Metují. Východně od Radešova se nachází pomístní název Zákopance – místo bývalého popraviště. Převzato: mapy.cz.

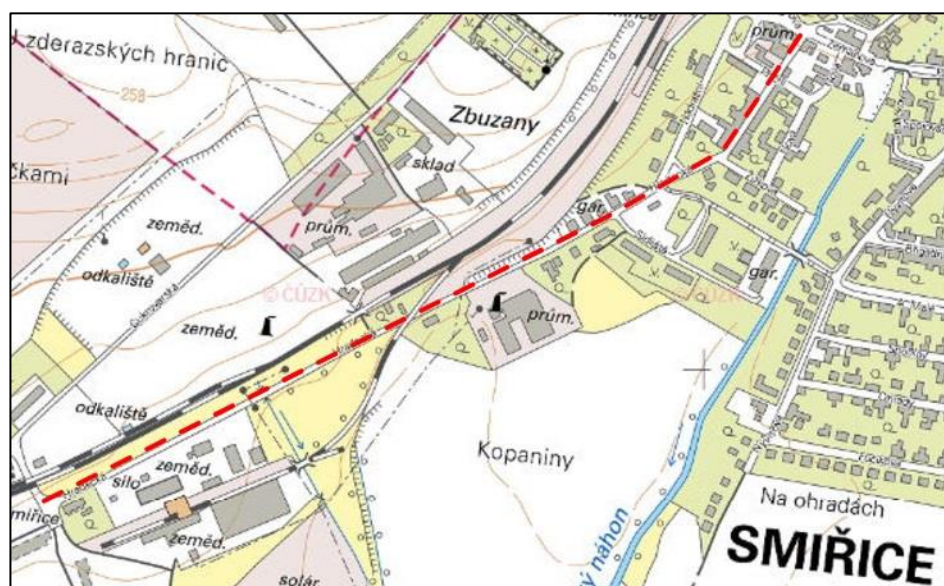
Obr. 46: Rokytnice v Orlických horách. Vlevo výřez z I. vojenského mapování s vyobrazením šibenice. Převzato: mapire.eu. Vpravo vyobrazení stejného území na současném mapovém podkladě. Převzato: cuzk.cz.

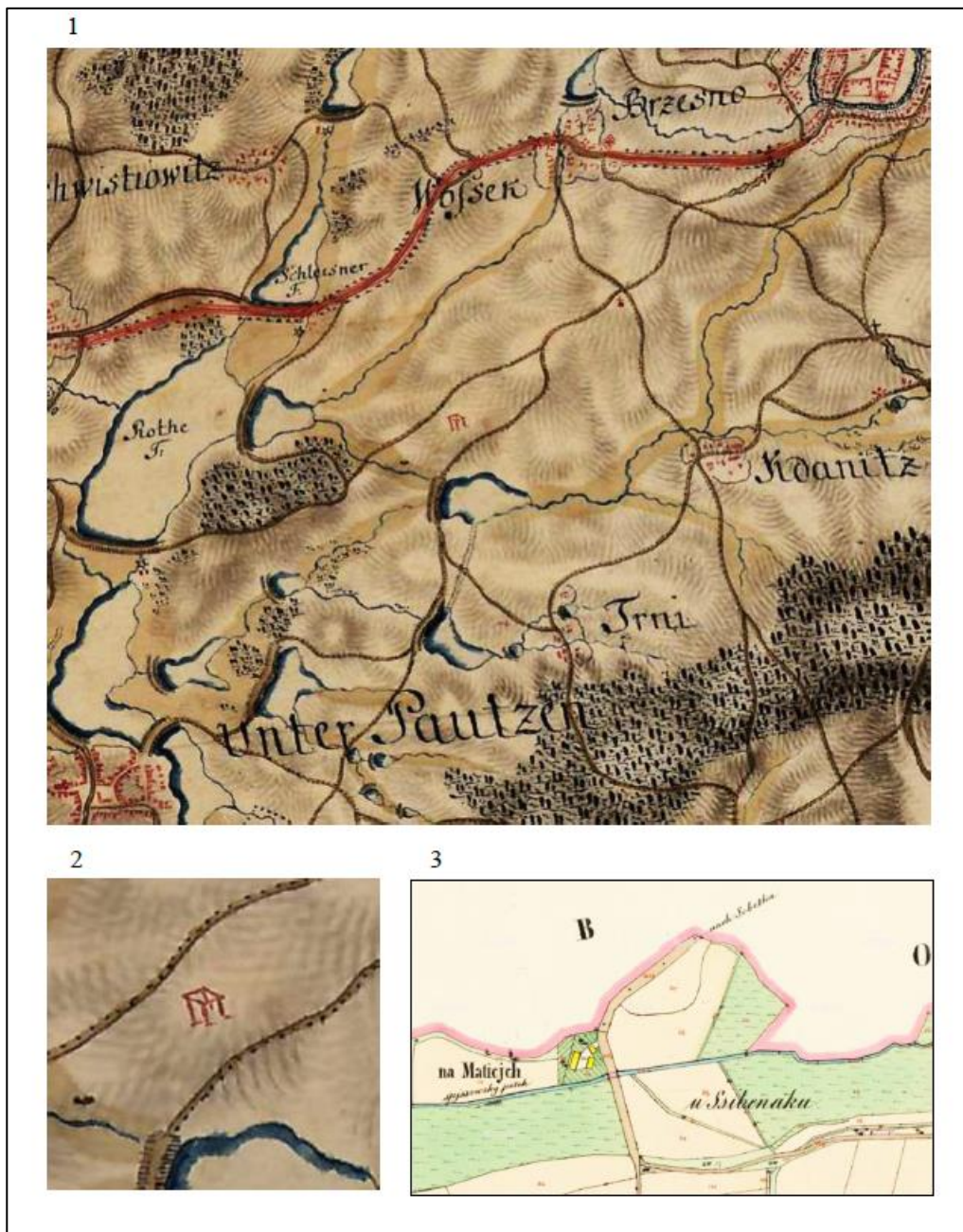
Obr. 47: Rychnov nad Kněžnou. Výřez z I. vojenského mapování, se znázorněním kamenné šibenice v dnešní poloze Spravedlnost. Převzato: mapire.eu.

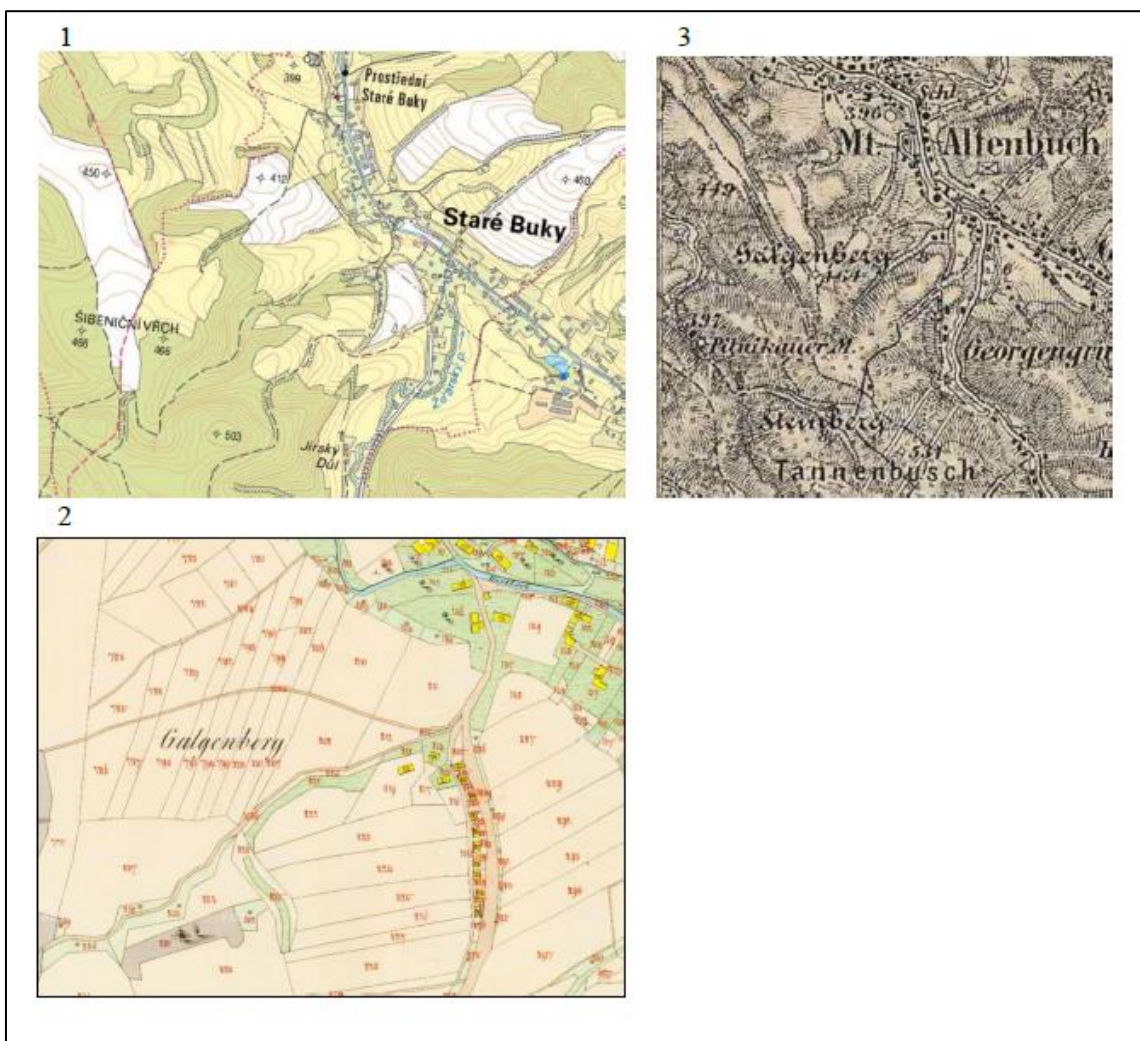
Obr. 48: Smidary. Vlevo výřez z I. vojenského mapování, kde je znázorněna šibenice. Vpravo dnešní katastrální situace u železniční stanice Smidary. Převzato: mapire.eu, cuzk.cz.

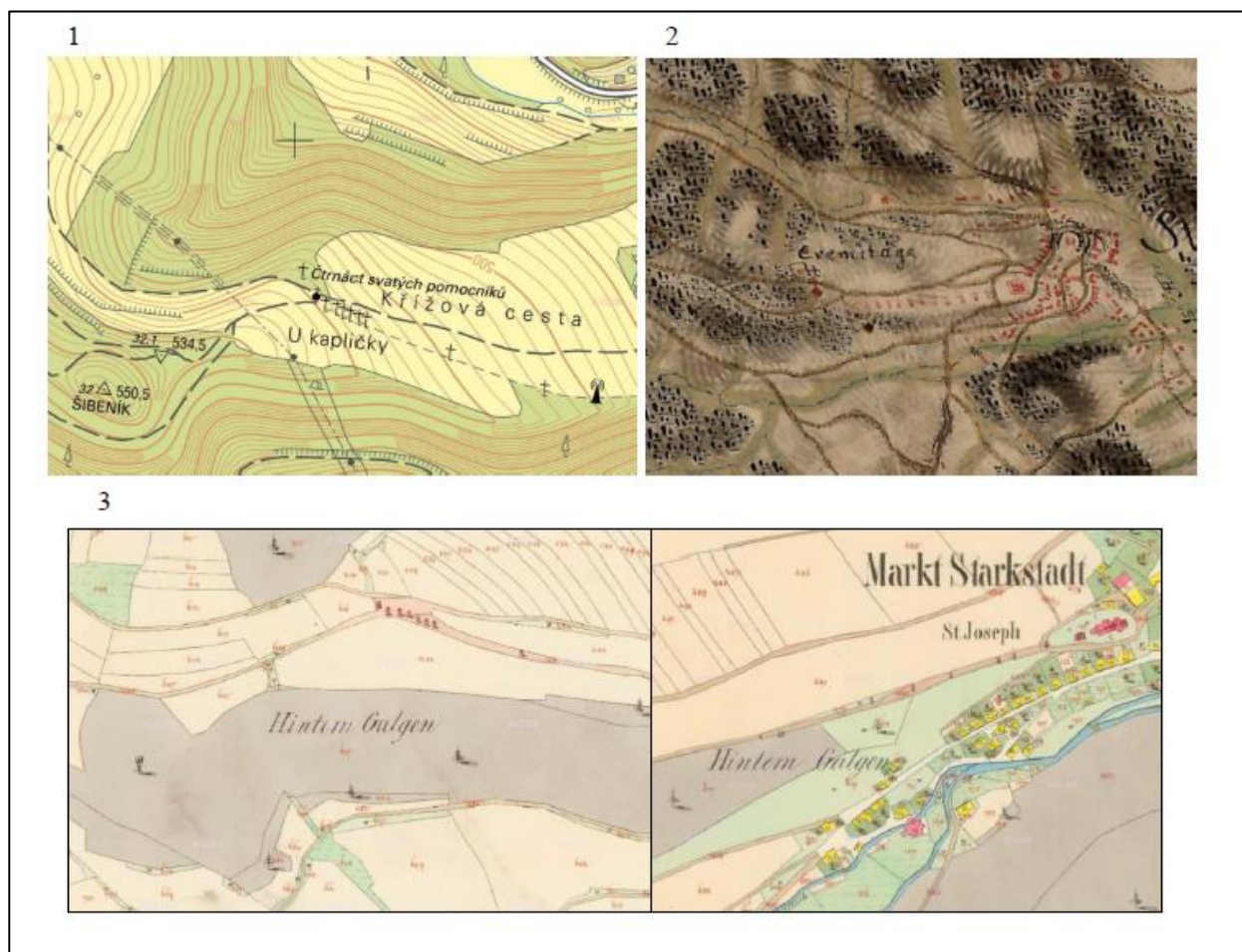
Obr. 49: Smiřice. Přerušovaná čára vyznačuje Hradeckou ulici, bývalou Liebigovu třídu, v jejímž okolí se měla nacházet šibenice. Převzato: cuzk.cz.

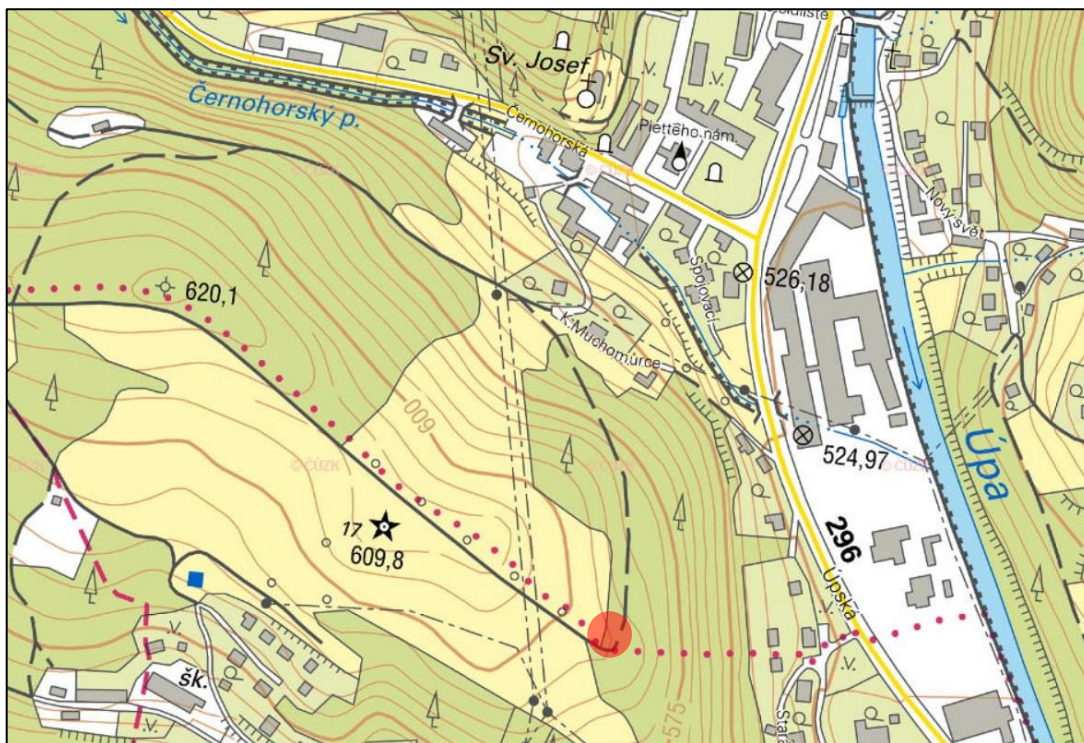
Obr. 50: Sobotka. 1 – Výřez krajiny z I. vojenského mapování. Vprostředku šibenice, pravý horní roh Sobotka, levý dolní roh Dolní Bousov. Převzato mapire.eu. 2 – Detail čtyřsloupové šibenice. Převzato: mapire.eu. 3 – Císařské otisky stabilního katastru: poloha U Šibeníku v katastrálním plánu Kdanic. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 51: Staré Buky. 1 – Šibeniční vrch na okraji katastrálního území. Převzato: cuzk.cz. 2 – Označení Galgenberg v císařských otiscích stabilního katastru. Převzato: cuzk.cz. 3 – Označení Galgenberg ve III. vojenském mapování. Převzato: mapire.eu.

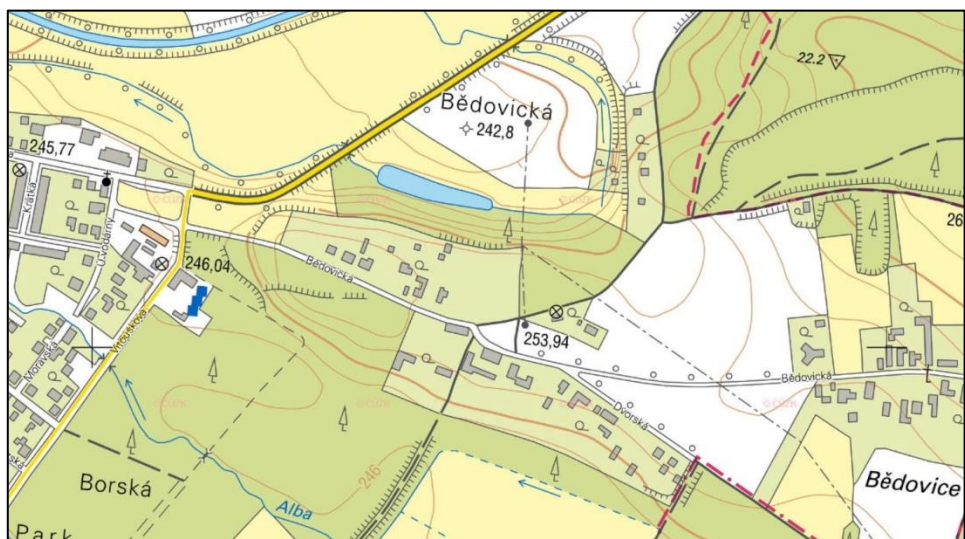
Obr. 52: Stárkov. 1 – Vrch Šibeník na současném mapovém podkladě. Převzato: cuzk.cz.
 2 – Výřez z I. vojenského mapování. Symbol šibenice se nachází v blízkosti kapličky.
 Převzato: mapire.eu. 3 – Císařské otisky stabilního katastru s nápisem Hintern Galgen.
 Převzato: cuzk.cz.

Obr. 53: Svoboda nad Úpou. V červeném poli je označeno místo, kde se nachází vyhlídka a altán Muchomůrka a kde údajně stávala šibenice. Převzato: cuzk.cz.

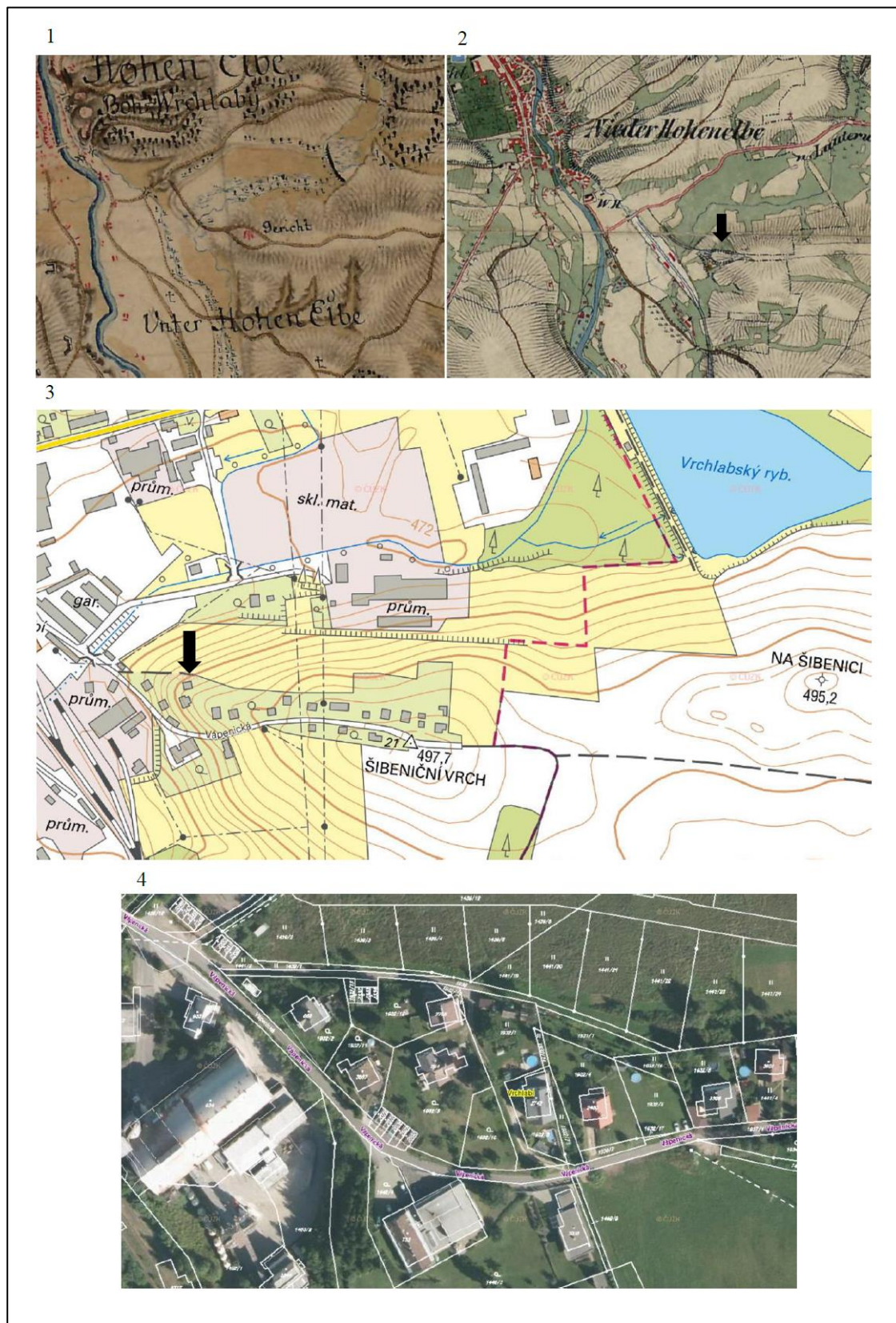
Obr. 54: Trutnov. Výřez z I. vojenského mapování. Ve spodní části obrázku vrchol Šibeník, na kterém stávalo popraviště. Převzato: mapire.eu.

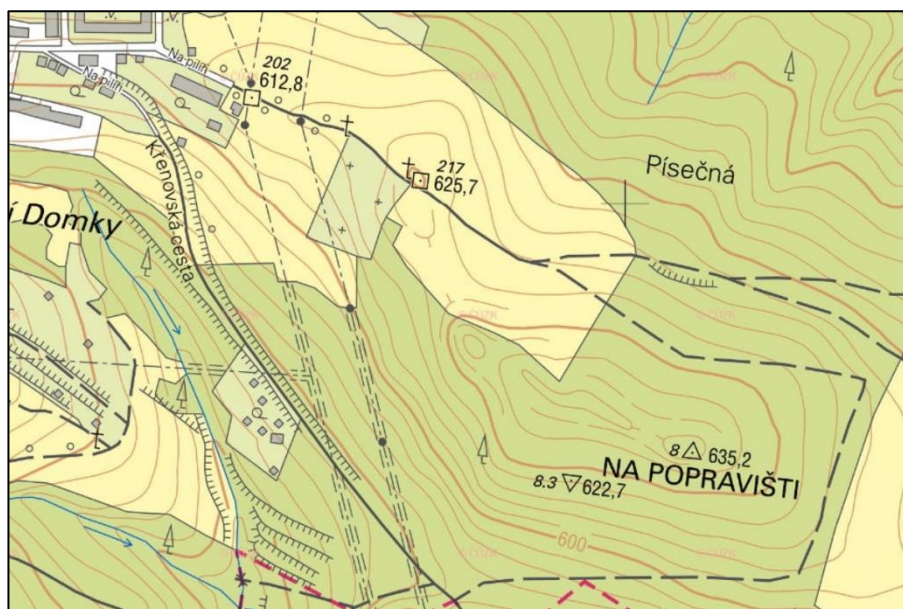
Obr. 55: Třebechovice pod Orebem. Vyvýšenina před Bědovicemi, kde pravděpodobně stávala šibenice. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 56: Týniště nad Orlicí. Červené pole vyznačuje místo, kde stojí Dub spravedlnosti, před kterým se uskutečňovaly popravy. Převzato: cuzk.cz.

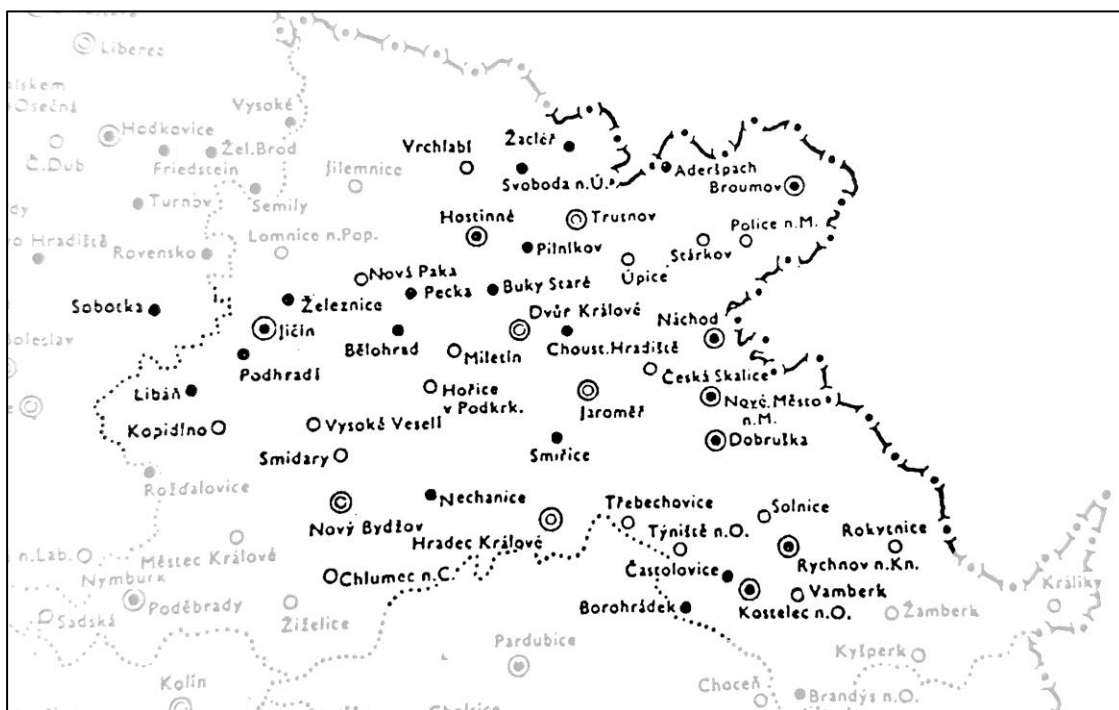
Obr. 57: Vrchlabí. 1 – Výřez z I. vojenského mapování. Šibenice na pravém okraji táhlého návrší, které dnes zabírá celá ulice Vápenická. Převzato: mapire.eu. 2 – II. vojenské mapování, směr šipky ukazuje na bývalou polohu popraviště. V údolí Vápenického potoka je vystavěno nádraží. Převzato: mapire.eu. 3 – Současná katastrální situace, kde je zachycena také poloha Na Šibenici a Šibenický vrch. Šipka ukazuje na bývalou polohu popraviště v místě dnešní zástavby. Převzato: cuzk.cz. 4 – Z hranic dnešních pozemků lze stále zachytit elipsovitý tvar, který kdysi tvořily cesty kolem šibenického vrchu. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 58: Žacléř. Vrch Na popravišti a jeho okolí. Převzato: cuzk.cz.

Obr. 59: Žacléř vyobrazená v I. vojenském mapování. Šibenice a polní opevnění na návrší kam bylo snadné dohlédnout z protilehlého kostela i zámku. Převzato: mapire.eu.

Obr. 60: Mapa hrdelních soudů do roku 1765 z článku B. Roučky. Soudy v Královéhradeckém kraji jsou zvýrazněny. Převzato: *Roučka 1957*, příloha 1.

Legenda

Soudy zařazené patem roku 1765 do:

- ⊙ I. třídy
- ⊖ II. třídy
- III. třídy
- IV. třídy

aktuální stav	lokality	poznámka
zástavba	Hradec Králové, Hostinné, Kostelec nad Orlicí, Nechanice, Týniště nad Orlicí, Nová Paka	
zástavba, zahrada*	Dobruška, Dvůr Králové nad Labem, Hořice, Smiřice, Jaroměř, Lázně Bělohrad, Pecka, Rychnov nad Kněžnou, Vrchlabí	Jaroměř – platné pro polohu 1. Poloha 2 by do této kategorie spadala pouze částečně, jelikož zahrnuje i polnosti.
polnosti	Chlumeck nad Cidlinou, Choustníkovo Hradiště, Libáň, Nové Město nad Metují, Nový Bydžov, Podhradí, Police nad Metují, Smidary, Sobotka, Úpice	
lesní terén	Stárvkov, Staré Buky, Zdoňov, Žacléř, Pilníkov, Rokytnice v Orlických horách, Svoboda nad Úpou, Jičín, Třebechovice pod Orebem	Pilníkov – vrchol byl již využit k jiné stavbě. Rokytnice – lesopark, dříve částečně využívaný jako židovské pohřebiště. Svoboda nad Úpou – v místě bývalého popraviště stojí rozhledna. Jičín – vrchol na němž stávala šibenice byl rozebrán a les tvoří především jeho okolí. Třebechovice – vyvýšeninou vede cesta do Bědovic a je zcela zastavěna.
turistická stanoviště	Miletín, Trutnov	Miletín – poloha šibenice při naučné stezce, na místě stojí socha panny Marie. Trutnov – pomník generála Gablenze.
nezařazené	Broumov, Kopidlno, Náchod	U těchto lokalit není oblast vymezena tak, aby bylo možné ji zařadit do některé z kategorií výše.

*zástavba s menší hustotou - pozemky soukromé nebo obecní, kde není zástavbou zasažena celá plocha parcely

Obr. 61: Tabulka s přehledem dnešní terénní situace v místě bývalého popraviště na lokalitách.

počet sloupů	Wojtuckiho typ	počet zastoupení	lokality
3	4	11	Dobruška, Hradec Králové, Chlumeck nad Cidlinou, Jičín, Kostelec nad Orlicí, Libáň, Nové Město nad Metují, Nový Bydžov, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov, Vrchlabí
2	3	5	Hořice, Nechanice, Nová Paka, Rokytnice v Orlických horách, Stárvkov
4	5	4	Dvůr Králové nad Labem, Hostinné, Smidary a Sobotka
4/terasová	7	1	Žacléř
		21 celkem	

Obr. 62: Tabulka zkoumaných lokalit s vyobrazením šibenice v I. vojenském mapování.